

דרור כהן

דרור כהן פרחים על קברה של הילדה אפלבאום

פרחים על קברה של
הילדה אפלבאום

את הסיפור הזה יש לספר במשפטים קצרים. במילים פשוטות. זו אינה אגדה. זה איננו משל. הסיפור הזה מכיל חיי אדם. היא נולדה בווינה, גדלה והתבגרה בפריז, חיה במקומות רבים ומתה בארץ ישראל. זה, במובנים רבים, כל מה שיש לספר. ובחודש אוגוסט, לפני קצת יותר משנה, היא הרגה אדם.

קראו לה הילדה. הילדה אפלבאום.

כך נפתחת הנובלה פרחים על קברה של הילדה אפלבאום, שבה עובר הקורא מסע דילוגים מהפנט בין התעלומות והחידות בחייה של הילדה אפלבאום ומתוודע לכמה מפניה. במסע מסחרר, חוצה תרבויות, ארצות ושפות, פותר בסופו הקורא מקצת מן התעלומות, אך נותר עם חידות אחרות, מורכבות וטורדות מנוחה.

גם שאר הסיפורים בספר משרטטים תעלומות, כולן מוזרות ומופלאות, ציוריות, תיאטרליות ומוזיקליות. בסיפור ירח אשכולית אנו מתוודעים לסיפורו של בר ומועדון תל אביבי בשם הזה, אשר בלילה של ה-1 בינואר 1996, במהלך מסיבת ראש השנה, עלה בלהבות. בסיפור המושך בחוטים נושא יועץ לביטחון לאומי הרצאה בפני באי ועידת "הארץ" לעסקים, שהולכת ומסתבכת עד אשר היא חושפת הרבה יותר מכפי שהתכוון. בסיפור ממראות העיר הלבנה ממתינה קבוצת ידידים להסתערות ארבה על תל אביב, בסיפור דמעות של ארכיטקט נחקרת תעלומת היעלמו של הארכיטקט הראשי של בניין בית אמות התיאטרון בדרך נמיר בתל אביב, ובסיפור המספיד מתפרנס אדם מאמירת דברי הספד בביתם של אבלים נבחרים, שאינו מכיר, כשהוא בזהות בדויה.

הדמויות המאכלסות את הסיפורים קרובות ורחוקות בו זמנית, כשם שכתבתו של כהן מדויקת וחדה, מדודה, בה בשעה שהיא רגשית, מרגשת, קולחת וסוחפת. היצירות כולן נוגעות באינסוף, באמנות, בחידת החיים ובמהות האדם, ומתבוננות בקשת של רגשות – פחד, אהבה או זעם – באופנים שונים ומורכבים. ימים רבים לאחר שהוא נקרא מהדהד קובץ היצירות העז והצלול הזה, ומעורר שאלות וספקות באשר לאדם, לעירו, לארצו ולעולמו ולקשרים שבינו לביןם.

דרור כהן (יליד 1964) הוא מתמטיקאי במקצועו. נשוי ואב לשניים, מתגורר בגבעת שמואל. פרסם ארבעה ספרי שירה (האחרון – הילד שגנב הר, הוצאת כרמל) וספר נובלות אחד (מבעד למסגרת, הוצאת גוונים). נוסף עליהם הוציא את האלבומים המוזיקליים קצוות פרומים ולו הייתי זמן.

מחיר קטלוגי: 88 ש"ח

1 12900 00641 6

פרדס הוצאה לאור
ספרות עברית מתקדמת

פרחים על קברה
של הילדה אפלבאום

פרחים על קברה
של הילדה אפלבאום

ק
בית הילדים

דרור כהן

פרחים על קברה של הילדה אפלבאום

π

פרדס הוצאה לאור

מבעד למרחק השנים צומחת לפעמים חברות של אמת
ספר זה מוקדש לזכרן של ניצה אייל ומירה הלפרין-הרליך

Dror Cohen

FLOWERS FOR HILDE APFLEBAUM

עורכת: ורד זינגר

עימוד ועיצוב הכריכה: סטודיו פרדס הוצאה לאור
איור העטיפה: חוה כהן על פי צילום של סידקה (זדנה) הורק

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשרר או לקלוט בכל
דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי מכני או אחר — כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת
בכתב מהמוציא לאור.

מסח"ב: 978-1-61838-641-0 ISBN:

© כל הזכויות שמורות

תשפ"א 2020
Printed in Israel

תוכן העניינים

9	פרחים על קברה של הילדה אפלכאום
63	ירח אשכולית
105	המושך בחוטים
121	ממראות העיר הלבנה
141	דמעות של ארכיטקט
173	המספיד

פרחים על קברה של הילדה אפלבאום

"החיים אינם אלא סדרה מכוונת של צירופי מקרים"

היינריך אפלבאום

סיפורי חיים

החיים אינם אלא סדרה מכוונת של צירופי מקרים
החיים אינם אלא סדרה מכוונת של צירופי מקרים
החיים אינם אלא סדרה מכוונת של צירופי מקרים
החיים אינם אלא סדרה מכוונת של צירופי מקרים
החיים אינם אלא סדרה מכוונת של צירופי מקרים

את הסיפור הזה יש לספר במשפטים קצרים. במילים פשוטות. זו אינה אגדה. זה איננו משל. הסיפור הזה מכיל חיי אדם. היא נולדה בווינה, גדלה והתבגרה בפריז, חיה במקומות רבים ומתה בארץ ישראל. זה, כמובנים רבים, כל מה שיש לספר. ובחודש אוגוסט, לפני קצת יותר משנה, היא הרגה אדם.

קראו לה הילדה. הילדה אפלבאום.

היא נולדה בווינה, ב־30 במרץ 1937, כך לפחות טוענת תעודת הלידה שמצאתי במגירה שבחדר השינה. במייל שכתבה לי לא מזמן נקבה בתאריך 27 ביוני. אולי היא זו שהתבלבלה, ואולי המסמכים הרשמיים הם אלה שטעו. התעודה הרשמית נראית צחורה ומצוחצחת מכדי שתהיה מסמך מקורי עוד מלפני המלחמה. מן הסתם הוצאה במועד מאוחר יותר, כנראה לבקשתה. מי יודע עד כמה מדויקים היו הרישומים באותם ימים.

תעודת הפטירה של אמה, שמצאתי בסמוך לתעודת הלידה שלה, נוקבת בתאריך 30 ביוני. סיבת המוות היא סיבוכים מניתוח קיסרי. האומנם החזיקה רבקה אפלבאום מעמד שלושה חודשים מלאים לפני שנכנעה לזיהום שפשט בגופה לאחר הניתוח, או שהתאריך שנתנה לי הלידה הוא הנכון, ואמה נפטרה שלושה ימים לאחר הלידה? מכל מקום, ברור שהיא לא זכתה לצאת מבית החולים לאחר שילדה את בתה.

פחות משנה לאחר לידתה של הילדה מלמדת תעודה צרפתית על רישומם של היינריך והילדה אפלבאום, אב ובת, במרשם האזרחים של פריז. התאריך הוא 21 במרץ 1938, ימים ספורים לאחר שאוסטריה סופחה אל הרייך השלישי. נראה שהיינריך אפלבאום היה אדם בעל חושים בריאים. הוא ידע שהסיפוח לא מבשר טובות לו ולמשפחתו.

אני יוצא עכשיו מהדירה הקטנה בשדרות רוטשילד והולך כמה שהייתה, כמעט בוודאות, דרכה האחרונה. "אצא מאוחר בלילה", כתבה לי באותו מייל אחרון, "ואלך לאורך השדרה בכיוון הים. אל תדאג. אקח אתי מספיק כדורים, ואמלא את כיסיי באבנים. הם לא ימצאו אותי לעולם. אני משאירה מפתח לדירה בתיבת הדואר. הדברים שתמצא שם יעזרו להשלים את הפרטים, שוודאי חסרים לך עדיין באותו סיפור שאתה מתעקש לספר."

שדרות רוטשילד נמשכות כמעט עד לקו החוף. הדרך מנומרת במסעדות ובבתי קפה, בספסלים ובבתים בסגנון הבאהאוס. אני הולך לאט, מנסה לחקות את קצב הילוכה של אישה בת מעל לשמונים, שהתצלום האחרון שלה ששלחה לי מראה אותה נעזרת במקל. אולי עצרה לרגע על אחד הספסלים להשיב את רוחה. אולי נעמדה באחד הצמתים והביטה פעם אחרונה בחבורות הצעירים הזורמות במורד השדרה, מי בזוגות, מי בלוויית ילדים, ומי בחבורות עליזות וקולניות. עגלות ילדים, כלבים קשורים ברצועה, אופניים וקורקינטים חשמליים. כל אלה ודאי הקלו עליה את הדרך.

הים גבה-גלי עד סוער. דגל שחור מתנוסס על שפת המים. היא צדקה. איש לא מצא את גופתה עד היום.

על השידה שליך המיטה, התצלום שהעתק ממנו מצאתי בחדרו של פיליפ ורטינו. הם עומדים חבוקים. הגבר גבוה וכחוש. מעיל הגשם הארוך שלו גדול מכפי מידותיו. הוא עומד כך שפניו פונות למצלמה, אך גופו מוטת במקצת כדי לחבק את הילדה. פניו מזכירות לי במידת מה את אלה של פרנץ קפקא.

הילדה מחבכת בחוזקה את ידו של הגבר. היא עומדת בצמוד אליו. חוסה בצלו. שערה הכהה, המשתפל עד כתפיה, ועיניה הגדולות, הכהות גם הן, הם הפרטים הבולטים בתמונה. נראה שהצלם רצה להתמקד בה, וכיוון את הקומפוזיציה ואת התאורה כדי להשיג מטרה זו. הרחוב מאחוריהם מטושטש, אך אפשר לזהות על אחד מחלונות הראווה את המילה 'pâtisserie' בצרפתית.

קשה לזהות את גילם של אנשים בתמונות. הגבר יכול היה להיות בן כל גיל. אי שם בין גיל הבגרות לגיל העמידה. הילדה נראית כבת חמש או שש ולא יותר. לפי ניחוש זה, התמונה צולמה בשנת 1942 או 1943. עם זאת, איש משניהם אינו עונד את הטלאי הצהוב.

על השולחן בחדרו של ורטינו, ליד כוס המים ומשקפי הקריאה, מצאתי העתק של אותו הצילום. יד נשית כתבה עליו באותיות אדומות את המילים "לזכר ה.א." ורטינו מת בשלווה, כך מספרים לי. הוא קיבל את הכדור של הערב, ומנת מורפיום. בבוקר מצאה אותו האחות ללא רוח חיים. גופו נפוח. פניו למודות סבל. הוא היה בשלבים האחרונים של סרטן הבלבל, מספרת מנהלת המחלקה. לא נותר עוד דבר שאפשר היה לעשות בשבילו.

בכל זאת, אני תוהה, מה פשר התצלום שליך מיטתו? והוורד הבודד שניצב באגרסל קטן למראשות המיטה, על הרצפה? האם היו לו קרובים? האם קיבל אורחים בימיו האחרונים?

פיליפ ורטינו היה ערירי, היא עונה. לא היו לו קרובי משפחה שאנחנו יודעים עליהם. לא ראינו בחדרו מבקרים. גם לא בימים האחרונים. אבל איננו שומרים על מיטות החולים עשרים וארבע שעות ביממה. ייתכן שקיבל אורח או אורחת, ואיש מחברי הסגל לא ראה.

אני מצביע על סימן דקירה זעיר ליד החיבור לאינפוזיה. מן הסתם החליפו לו את החיבור בזמן האחרון, היא מסבירה, עושים את זה כדי להימנע מסתימת הווריד.

אני מבקש העתק של התיק הרפואי ונוטל אותו עמי, יחד עם התצלום.

תפקידי לוודא שבית החולים עשה את כל שנדרש במהלך הטיפול בחולה שנפטר, כדי למנוע תביעות רשלנות מצד קרובי משפחה, או מצד כל אדם אחר שנדמה לו שהמוות הזה מחזק את טענותיו כלפי בית החולים, או כלפי מערכת הבריאות באופן כללי. כדי להיות בטוח לחלוטין, אני מתחיל לברר.

כמעט תמיד אני מגיע למבוי סתום. פיליפ ורטינו, כך מסתבר, לא היה קיים כלל. ליתר דיוק, הוא לא היה קיים עד לפני שלוש שנים, כשנחת בנמל התעופה בן גוריון בטיסת אייר פרנס מספר 320, ב-29 בנובמבר. האיש שעלה על הטיסה בפריז נקרא פייר ווריי. האיש שירד ממנה היה פיליפ ורטינו. איש משניהם אינו קיים ברישומי משרד הפנים הצרפתי לפני אותה טיסה, אבל לשניהם היה דרכון צרפתי בתוקף באותו תאריך. דרכונו של פייר ווריי הוצא בפריז, והכתובת הרשומה בו היא ברובע התשיעי. דרכונו של פיליפ ורטינו, לעומת זאת, הוצא בליון. הכתובות בשני הדרכונים שייכות למלונות מהסוג המפוקפק, כאלה שאינם שומרים רשימות מסודרות של דיירים, בוודאי לא ממרחק של למעלה משלוש שנים.

בכל זאת יש שני פרטים זהים בדרכוניהם של ווריי ורטינו, התמונה, שמראה גרסה צעירה בהרבה של הגבר שאת גופתו ראיתי בבית החולים, ותאריך הלידה — 14 ביולי, 1929.

היא גדלה לתוך הכיבוש הגרמני. זיכרונותיה הראשונים, כפי שהם מופיעים במחברת שהשאירה עבורי במגירה שבשולחן הכתיבה, הם של מגפיים מסומרים הצועדים הלוך ושוב לאורך הרחוב. הצליל הזה, יותר מכל דבר אחר, מגדיר עבורה את ימי הילדות. היא מתארת גם את השעות הארוכות של העוצר, בהן לא ניתן היה לצאת אל הרחוב או לשחק בקלאס ומחבואים בחצר האחורית של הבניין. אביה נהג לחבק אותה כשניסתה לברוח מן הדירה כבמשחק. "עצרי עכשיו, הילדי", נהג לומר, "הבית כל כך גדול ואני לגמרי לבדי". אחר כך היה מדגדג אותה, אבל רק קצת, ובזהירות, כדי שלא תצחק בקול רם.

היא זוכרת את הילדים מן השכונה. את הקטנים, כמו מארי — שהיה לה כדור גדול ואדום, שתמיד התגלגל לאן שלא צריך, ופעם אחת חייל גרמני בעט בו והעיף אותו כל כך רחוק עד ששוב לא מצאו אותו — וכמו ז'אן, שאפו נזל תמיד. גם את הגדולים יותר היא זוכרת, אבל רק בפנים. את שמותיהם של רובם לא שמעה מעולם, ואם שמעה, לא זכרה.

כל כך רבים מהם כבר אינם בחיים, היא כותבת. הלוואי שיכולתי לפחות לחזור על שמותיהם.

את ה־17 ביוני, 1942, היא זוכרת היטב. כילדה לא הייתה מודעת, כמובן, לתאריך. היא רק ידעה שקיץ, ושביקיץ אפשר ללבוש חצאית קצרה ולהתרוצץ ברחוב. היא זוכרת את הבהלה שאחזה ברחוב כולו, כ' כך חזקה עד שאפשר היה לחוש בה ככאב ממשי, כאילו התכווצו שרירי הבטן ומחצו את הסרעפת כלפי מעלה. לרגעים נהיה לה קשה לנשום. השוטרים היו בכל מקום. הם תפסו את כל מי שענד את הטלאי הצהוב, ובדקו בתעודותיהם של האחרים. אחד מילדי השכונה המבוגרים יותר התלווה אליהם. היא זוכרת את שערו הבלונדיני, את אפו הסולד, את ההבעה החצי משועממת חצי משועשעת שעטו פניו כשהצביע על אביה ועליה ואמר לשוטר שלצדו, "אלה יהודים, אפילו שהם לא עונדים את הטלאי. הם באו מאוסטריה. קוראים להם אפלבאום." ליותר מזה השוטרים לא היו זקוקים.

היא זוכרת את הצפיפות, את המהומה, כשנדחקו כולם בכניסה לאצטדיון ולודרום דהיבר, סמוך למגדל אייפל. ידה ניתקה מידו של אביה והיא נסחפה בזרם האנושי ורק בקושי הצליחה להימנע מליפול ולהידרס תחת רגליהם של אלה שרק ביקשו להתרחק מאלותיהם של השוטרים. שוטרים צרפתיים, זכרה אחר כך, לא גרמנים.

האצטדיון נראה לה ענקי. כאילו יכול היה להכיל את אוכלוסיית פריז כולה. בפועל, כפי שלמדתי מעיון באינטרנט, הוא היה אצטדיון קטן יחסית, שיועד למרוצי אופניים. הילדה זוכרת שחיפשה את אביה במשך שעות ארוכות. היא לא העזה להרים את קולה ולקרוא לו. מעודה לא ראתה כל כך הרבה אנשים באותו מקום. רובם נראו לה מאיימים. חורשי רע. כשמצאה אותו לבסוף, מסתובב בחולצה קרועה ואפו שותת דם ממכה שקיבל מאלתו

של אחד השוטרים, נצמדה אל רגליו וייבבה בלי מעצור משך זמן שנדמה לה כנצח.

גם את הלילה היא זוכרת. המבוגרים לא ישנו. הם דיברו ודיברו כאילו היה בכוחן של המילים לעצור את הרעה העומדת לבוא. מכל עבר נישאו רחשי השיחה, והיא שמעה שמות של מקומות שלא שמעה מימיה, כמו דראנסי, או בון לה רולנד. הוזכרו רכבות. דיברו על המזרח. הרבה אנשים בכו. אביה ישב וחיבק אותה חזק אל גופו. הוא לא השתתף בשיחות. לאט לאט גברה עליה העייפות והיא נרדמה. שנתה הייתה טרופה, וחלומותיה, שאותם לא זכרה אחר כך, רעים ואפלים.

פיליפ ורטינו אינו מניח לי. מעולם לא נתקלתי באדם שלא השאיר שום עקבות, שום נתיב שאחריו אפשר להתחקות. אני מבקש מהרשויות בצרפת לחפש את השמות ורטינו ווריי בתעודות לידה מתחילת שנות העשרים של המאה העשרים ועד לאמצע שנות השלושים, במחשבה שאולי תאריך הלידה המופיע בדרכונים אינו מדויק. יש הרבה לידות של גברים בשמות אלה ודומים להם, אבל כולם או שעודם בחיים, או שמותם נרשם בתעודת פטירה מסודרת. השידה שלי מיטתו בבית החולים אינה מספקת כל מידע נוסף. אין בה דבר, מלבד שקית כביסה ובה זוג תחתונים, גרביים, מכנסיים וחולצה הנראית גדולה מכפי מידתו.

במגירה התחוננה של השידה אני מוצא זוג נעליים בלויות וגיליון של Paris Match מהיום שלפני פטירתו. הנזירות בבית החולים האיטלקי מסבירות שנהגו לרכוש עבורו את העיתון מדי יום. זה היה חומר הקריאה היחיד שלו, הן אומרות.

נותר לי רק התצלום. כדי לנסות ולדלות ממנו מידע, אני נותן אותו לחבר היסטוריון. בהסתמך על דרך העמדת הדמויות, זוית המצלמה, מידת החשיפה של סרט הצילום והמעט שאפשר לראות מהרחוב שמאחוריהן, הוא מתארך אותו לתחילת שנות הארבעים. חברי שולח את הצילום לארגונים ולאוניברסיטאות המתמחים בחקר מלחמת העולם השנייה בצרפת. אולי מישהו יזהה את המצלמים, או את הרחוב שבו צולמה התמונה.

הבוקר הגיע, ואיתו עוד רעש ומהומה. גברים, נשים וילדים הופרדו זה מזה ונדחקו לכיוונים מנוגדים. מעט מעט החל האצטדיון להתרוקן. הילדה זוכרת שראתה באחת הפינות אנשים שעסקו בפינוי האשפה. אחת מהם סימנה לה להתקרב. אביה ראה את האישה ופניו אורו. הוא משך את הילדה אליו, חיבק אותה בחוזקה, ואז דחף אותה לזרועות עובדת הניקיון מבלי לומר דבר. האישה אחזה בה בכוח שהילדה לא שיערה שהיה לה ומשכה אותה משם, תוך שהיא מכסה בידה על פיה ומונעת ממנה לצעוק.

האישה גררה את הילדה לפינה מרוחקת והושיבה אותה בכוח מאחורי ערמת אבנים. שש, סימנה לה, אני לא עובדת ניקיון. שמי האחות מריה. אנחנו נוציא אותך מכאן, אבל אסור לך להקים רעש. איננו יכולים לעשות דבר עבור פרופסור אפלבאום, אבל אם תצעקי יתפסו גם אותך ואת שאר הילדים. רק אז ראתה הילדה את קבוצת הילדים הקטנה, אולי עשרה במספר, שהייתה ישובה כבר במקום המסתור. הם ישבו בשקט, שפופים ומפוחדים. רובם החזיקו את ראשם בין ידיהם. האישה חייכה אליה, והילדה זוכרת היטב את פניה. היא זוכרת את שיערה השחור, שכיסה את אוזניה, את עיניה, שהיו גדולות יחסית לשאר הפנים, ואת עצמות הלחיים הגבוהות. היה בפנים הללו משהו מעורר אמון, והיא חייכה בחזרה והתכרבלה בתנוחה מכווצת על הרצפה לצד החרים. האחות מריה נתנה בה מבט אחרון ועזבה את המקום. הילדה לא ראתה אותה שוב.

אחד מעובדי הניקיון האחרים הגיע וסימן לילדים ללכת בעקבותיו. הם הוסתרו בערמת זבל והוסעו אל מחוץ לאצטדיון. את המשך היום היא זוכרת במעורפל. הם הוצאו ממשאית הזבל והועברו לתאי המטען של כמה מכוניות. המכונית שבה הייתה

נסעה זמן קצר בלבד, והילדה נשלפה מתא המטען והועברה לבית פרטי, שבו זכתה למרק חם והחליפה בגדים. בערבו של היום הייתה כבר בבית אחר. למחרת הועברה שוב, וכך עוד כמה פעמים. היא אינה זוכרת כמה בתי מסתור החליפה באותם ימים ארוכים וחדגוניים. רק לאחר זמן רב, היא משערת שלפחות שבוע, מצאה עצמה בבית היתומים.

את אביה, כמעט מיותר לציין, לא ראתה עוד.

במגירת השולחן אני מוצא רישום של האחות מריה, שהילדה ציירה מהזיכרון עוד כילדה. הנייר קרוע ומקומט, אבל תווי הפנים ברורים, והם מסייעים לי בחיפוש שאני עורך באינטרנט. האחות מריה הייתה יליזבטה סקובצובה, משוררת רוסייה שגלתה לפריז לאחר המהפכה הבולשביקית, הפכה לנזירה בשנת 1932 ונטלה לעצמה את השם מריה. נוסף להילדה הצילו היא ושותפיה עוד כמה עשרות ילדים יהודים והעבירו אותם לבתי מסתור שונים. מריה עצמה נעצרה בידי הגרמנים ב-1943 ונשלחה למחנה הריכוז רבנסברוק, שם נרצחה בתאי הגזים ב-31 במרץ, 1945.

תמונתה, שאותה מצאתי ברשת, לא מראה אותה בבגדי נזירה. תווי פניה משתקפים כמעט בדיוק בציורה של הילדה, אולי למעט הסנטר המודגש. עיניה משרדות חמימות. פיה רחב ומספר על רגישות, ואולי על חושניות. היא הגיעה אל הנזירות רק לאחר שהתגרשה מבעלה השני. היו לה גם שני ילדים, שאחד מהם נעצר איתה ונרצח בבוכנוולד.

שום דבר בניירות וברישומים שהשאירה הילדה לא מרמז על כך שידעה משהו על גורלה של האחות מריה או על תולדותיה. היא ראתה אותה פעם אחת, באותו יום שבו חולצה מהולודרום, וכל שנשאר מהפגישה ביניהן הוא אותו ציור. בכל זאת, כשאני חושב על דרכה בחיים ועל אישיותה, לפחות מהמעט שזכיתי להכיר, נראה לי שההשפעה שהייתה ליליזבטה סקובצובה על הילדה גדולה מכפי שהייתה מוכנה להסגיר.

הימים הפכו לשבועות, השבועות לחודשים, והחודשים התמתחו לשנים. שגרת החיים בבית היתומים הייתה נקשה וחדגונית. טקסי התפילה האין־סופיים, שהילדה התרגלה אליהם במהירות שהפגיעה אפילו אותה, הלימודים בבית הספר של המנזר, והארוחות עם המזון חסר הטעם והזהה מיום ליום — מרק, תפוחי אדמה, לעתים נדירות תבשיל של עוף או דג. איש לא דיבר איתה על אביה. מדי פעם הופיעו קצינים גרמניים לבצע ביקורת ולחפש פליטים בקרב חברי הצוות או ילדים יהודים. במקרים כאלה ידעה שעליה לעמוד בשורה האחורית, ולהתנהג כאילו סבלה מגמגום קשה, כדי להימנע מלענות על שאלות שעלולות היו לחשוף אותה. גם שם חדש ניתן לה — אידה פומו, ואפילו תעודת לידה שנשמרה אצל מנהלת בית היתומים. תעודת הלידה הצהירה שמקום לידתה אינו ידוע. היא נמצאה נטושה על מדרגות בית היתומים. שמה היה רשום על פתק שהוצמד בסיכה לסל שבו הונחה.

אידה פומו הייתה ילדה שקטה, מופנמת ומסוגרת. היא הצטיינה בלימודיה, התייצבה לכל התפילות, ולא נתפסה אפילו פעם אחת כשהיא מנסה להתחמק ולצאת משער המנזר אל הפארק הסמוך, שם פטפטו בחופשיות היונים, הסנאים, ואותם הילדים שכן העזו להפר את המשמעת ולחמוק מבעד לפרצות שבחומה. לאחר זמן מה הפסיקה לשאול על אביה. מעט אחר כך הפסיקה לצייר את הציורים שבהם שוטרים צרפתיים וחיילים גרמניים המובילים גבר גבוה ורזה, לבוש במעיל הגדול מכפי מידותיו, לתוך כלי רכב משוריין, או לעבר גבעה שמאחוריה אי אפשר לראות דבר — ציורים שהיה צורך להחרים ולהשמיד, כדי שלא יראו אותם השוטרים, או אפילו הילדים האחרים. אף פעם לא יכולת לדעת מי

יאמר מה, מתי, ומאיזו סיבה. אידה פומו הבינה הכול. הקשיבה, הנהנה, ונהגה בהתאם להוראות.

ובכל זאת, באותו ערב, בראשית פברואר 1946, כשקראה לה מנהלת המוסד אל חדרה ובישרה לה שהגרמנים הפסידו במלחמה, ושלמחרת היום יבואו נציגים של הממשל החדש לעשות מפקד בין הילדים, ולחפש משפחות אומנות שיהיו מוכנות לגדל אותם, היא קפצה מן הכיסא והפילה אותו תוך כדי כך על הרצפה. "תגידי להם שלא הייתה לך כאן אף אחת בשם אידה פומו," צרחה, "קוראים לי הילדה, הילדה אפלבאום." והיא פרצה בריצה מתוך החדר אל חצר המנזר, ומשם אל הפארק ואל הרחובות שמאחוריו. הם יצאו לחפש אחריה, אבל עקבותיה לא נמצאו. ברישומי בית היתומים רשומה אידה פומו כנעדרת. מקום הימצאה או קבורתה אינו ידוע.

לאחר כחודש חברי שולח לי מייל. חוקר במכון גתה זיהה את הגבר בתמונה. מדובר, כך הוא אומר, בפרופסור היינריך אפלכאום, שהיה מרצה לפילוסופיה באוניברסיטת וינה, אך סולק ממשרתו מיד לאחר סיפוחה של אוסטריה לרייך השלישי וגלה לפריז. החוקר לא ידע לומר מה עלה בגורלו של היינריך לאחר שגלה לפריז, אך בארכיון "יד ושם" מצאתי שנעצר עם בתו הילדה במבצע הגירוש של יהודי פריז ביולי 1942. הוא נשלח למחנה דראנסי ומשם, דרך מחנה המעצר פיטיוויה, ברכבת לאושוויץ. לא ברור מה עלה בגורלו באושוויץ, אבל ידוע שלא נותר בחיים לאחר המלחמה. בתו לא נשלחה איתו לאושוויץ. משערים שהייתה בתוך קבוצת הילדים שניצלו בעזרת הנזירה יליזבטה סקובצובה והאב דימיטרי קלפינין, אך בניגוד לילדים אחרים שהיו באותה קבוצה, לא היה אפשר לאתר אותה לאחר המלחמה. באתר היא רשומה כנעדרת. אין לדעת אם נתפסה ונשלחה למחנות ההשמדה, או שנמלטה ונשארה בחיים בזהות אחרת.

פיסות המידע האלה לא מסייעות להפיג את המסתורין. מה לצילום של פרופסור שנספה בשואה וביתו ליד מיטתו של פיליפ ורטינו, שלא היה יהודי, ולא ידוע שהיו לו קשרים עם יהודים או ישראלים? וגם אם נניח שהיה איזה קשר שאיני מבין עדיין, מי הניח ליד המיטה את התצלום הזה? לפרופסור אפלכאום לא היו קרובי משפחה ששרדו את השואה.

אני הולך ומשתכנע שרב הנסתר על הגלוי בחייו ובמותו של פיליפ ורטינו. אני הולך ומשתכנע, נוסף על כך, שלחקירה הזו, שאותה התחלתי יותר מתוך סקרנות מאשר מחשד למעשה פלילי או לרשלנות, אין דרך להימשך.

אפילו הילדה עצמה אינה זוכרת במדויק את קורותיה בשנים שלאחר המלחמה. היא הצטרפה לגדודי היתומים והפליטים שהציפו את רחובות פריז. הם חיו במחילות המטרו והביוב, כייסו את העוברים ושבים, התחמקו משוטרים וחיילים, וחלקו מזון, לבוש ומקומות לינה. באחד הימים גילתה את שמו של אביה ברשימות הנספים שהתפרסמו בעיתונים. נודע לה שגורש לאושוויץ ושם, כנראה, נרצח. פעם אחרת שוטטה בחנות לספרים משומשים ומצאה שם ספר אפוריזמים מאת היינריך אפלכאום, ששמו "חיים, זמן, זיכרון". היא הסתירה את הספר מתחת לחולצתה והתגנבה איתו מן החנות. העותק הבלוי והמהוה נמצא גם הוא במגירה שבשולחן הכתיבה. הוצאת האוניברסיטה של וינה, כתוב בדף הכותרת, 1922, הדפסה שנייה. עיון בקטלוגים של האוניברסיטה של וינה לא מגלה פרטים נוספים על הספר ועל מחברו. לא מצאתי בשום מקום אזכורים לספר נוסף שהוציא, או למאמרים פרי עטו. השנים חלפו, וחבורת הילדים שהילדה התחברה אליה הלכה וקטנה. חלקם נתפסו בידי המשטרה, או מצאו את דרכם לטיפולן של הרשויות הסוציאליות. חלקם פשוט נעלמו. הילדה כייסה וגנבה ארנקים, מכרה פרחים ברחוב, גנבה ספרים וקראה בהם. היא חלמה בהקיץ על בית עם ספרייה גדולה, שבה תשמור את כל הספרים שקראה, ואת כל אלה שפעם תרצה לקרוא, אך הספר היחיד ששמרה בין חפציה המועטים היה ספרו של אביה. בתוכו החביאה את התצלום של שניהם. היא אינה זוכרת איך הגיע התצלום לרשותה, מתי צולם, או מי היה הצלם. זיכרונותיה מן התקופה שלפני היום הנורא הוא ביולי 1942 מטושטשים, היא כותבת. היא אינה בטוחה מה מהם הוא זיכרון ומה אינו אלא חלום.

יום אחד ראתה אותו. הוא היה בגבו אליה, בדרכו לאחת מתחנות המטרו, לכוד בנהר האנושי הזורם בקצב בלתי ניתן לשינוי במורד המדרגות, שהובילו אל הרכבות. הוא לבש מעיל גשם ארוך וחבש כובע, אבל מתחתיו בצבץ אותו שיער בצבע בלונד עכור, וכשהסב לרגע את פניו זיהתה בוודאות את המבט הסקרני, המזלזל קמעה, ואת הצלקת הקטנה שמעל שפתו העליונה.

"פייר", צעקה, "פייר דוואל!"

והיא פרצה בריצה, ובדרכה נתקלה בעובדים שחזרו מהפסקת הצהריים, בזקנים שהילוכם אטי ומקרע, ובילדים בדרכם בחזרה מבית הספר. היא לא ידעה מה תעשה כשתשיג אותו, אבל הייתה מוכרחה לנסות. ההמון סגר עליה כמו ים של אנשים חסרי פנים, שגליו עצרו בי'דה וניסו להטביעה. היא התקדמה בעקשנות בזמן שהכתה בזרועותיה ימינה ושמאלה, וזכתה בתמורה למבטי שטנה וקללות מסוננות מבעד לשפתיים קפוצות, אבל כמה שהצליחה להתקדם, האיש שחיפשה כמו נמוג בתוך ההמון. כעבור זמן קצר נאלצה לעצור. היא התנשפה וקיללה בקול רם. באותו רגע משכה את תשומת לבה תנועה חריגה מקצה המדרכה. היא ראתה מונית נעצרת בחריקת בלמים. פייר דוואל החליק לתוכה, והמונית מיהרה להשתלב בתנועה ופנתה ימינה ברמזור הקרוב. היא לא ראתה אותו שוב.

ב-1955, כשמלאו לה שמונה-עשרה, החליטה הילדה שהגיע הזמן לשנות את מהלך חייה. היא פנתה לאחד מחבריה, שהתמחה בזיוף תעודות עבור כל מי שעברו לא יעמוד בבחינה מדוקדקת מצד הרשויות, והמציאה לעצמה זהות חדשה — אנני אלמה, צעירה ממוצא הונגרי שמשפחתה נעלמה במהלך המלחמה, ביתה נהרס, והיא חיה אצל קרובי משפחה (שלא היו ולא נבראו) בעיירה קטנה, הסמוכה לחופי נורמנדי. ביתם של קרובי המשפחה נהרס בעת פלישת בעלות הברית, ואנני אלמה נדה בגפה לפריז. באותה הזדמנות גם הוסיפה שנתיים לגילה, וכך, כאישה בת עשרים, נרשמה ללימודים בסורבון. את בחינות הכניסה עברה בקלות, הודות לקורס הכנה מזורז, שארגנה לעצמה בסיוע ספרים שגנבה מספריית האוניברסיטה.

אני מתכוונן בתעודת הסטודנט שלה, שהוצאה עם תחילת לימודיה, ב-1956. התצלום מראה אותה מחייכת, והחיוך מאיר את פניה. שיערה בהיר, בניגוד לשיערה של הילדה בצילום משנות הארבעים, ומשתפל עד מעבר לכתפיה. בין שיניה הקדמיות, בלסת העליונה, יש רווח. דווקא הפגם הקטן הזה הופך את פניה למקסימות במיוחד.

כמגירת השולחן אני מוצא ערמה קטנה של צילומי דוגמנות. היא לבושה בלבן, בלבנים שחורים, בשמלה פרחונית בעיצוב קיצי. בכל הצילומים היא מחייכת את אותו חיוך רחב, המדגיש את הרווח בין שיניה וגורם לעיניה לזהור באורם חסר הדאגות של הנעורים. תעודת הסיום שלה, מ-1959, מעניקה לה, בהצטיינות, תואר בפילוסופיה. עבודת הסיום שהגישה, ושעותי ממנה מצוי במגירה, נקראת: "על תפיסת הזמן ההינדית כפי שהיא משתקפת באפוריזמים של פרופסור היינריך אפלבאום".

אני מגיע למסקנה הבאה: אם היינריך אפלכאום נרצה בידי הנאצים, ולא נשאר שום קרובי משפחה שיחזיקו בתצלום, ואם נקבל את גרסת האחיות בבית החולים שהתצלום לא היה ברשותו של פיליפ ורטינו כשהתאשפז, נותר רק הסבר אחד לעובדה שהוא נמצא ליד מיטתו. הילדה אפלכאום חייבת להיות עדיין בחיים, והיא ביקרה אצלו סמוך למותו והשאירה אצלו את התצלום, וקרוב לוודאי שגם את הוורד. אבל מסקנה זו משאירה אותי עם סדרה חדשה של שאלות בלתי פתורות. מדוע השאירה הילדה אצל ורטינו את התצלום? מה, אם בכלל, היה הקשר ביניהם? ואיך יתכן ששני אנשים שעברו של האחד לוט בערפל, ולקיומה של השנייה אין זכר בשום אתר רשמי, מוצאים לנכון להיפגש דווקא בבית החולים האיטלקי שעל מורדות הכרמל, יום אחד בלבד לפני שהאחד מביניהם ינשום את נשימתו האחרונה? אני שב ובודק. מנצל קשרים מהימים שבהם עבדתי עבור המשטרה. הילדה אפלכאום אינה רשומה במשרד הפנים, לא כאזרחית ולא כתושבת קבע. בירור בנמל התעופה מעלה שתיירת בשם זה לא נכנסה לארץ במהלך השנה האחרונה.

אם הילדה אפלכאום אכן קיימת, אני נאלץ להסיק, אין דרך שבה אוכל לאתר אותה.

לאורך כל שנות השישים ממשיכה אנני אלמה בקריירת הדוגמנות שלה. קלטר צנום מכיל כמה תצלומים, וחפוש ברשת מעלה רבים נוספים. היא מופיעה בלבנים של ראלף לורן, בג'ינס של קלווין קליין, מחזיקה בתיקים של לואי ויטון, ומתבוננת במבט רציני בבקבוק או דה קולון של חברת שאנל. גזרתה מעט נשית ומעוגלת יותר מן המראה השדוף שהיה מקובל באותן שנים, אך שערה גזור בקארה אופנתי. שערה משנה את צבעו מתמונה לתמונה. לעתים הוא בלונדיני, כפי שהיה בתקופת לימודיה, לפעמים שטני נוטה לחום, ומדי פעם אפילו אדמוני. הפרסומים בהם היא מופיעה מכובדים. לפחות שלוש פעמים התכבדה בשערו היוקרתי של "ווג". בכל תצלומיה היא מקפידה לחייך, וחיוכה חושף את הרווח שבין שיניה הקדמיות, שהפך לסמלה המסחרי. מבטה מסתורי ומרוחק, כאילו היא יודעת הרבה יותר משהיא מוכנה לגלות. הכיתוב מתחת לאחד התצלומים מתאר אותה כ"המונה ליזה עם הרווח בין השיניים".

בקלטר שבדירה מצויים רק תצלומים מקצועיים, אבל ברשת אפשר למצוא גם תמונות אחרות. היא מצולמת באירועים חברתיים כשהיא צמודה לידוענים למיניהם, אך לא לכוכבי רוק או לספורטאים, אלא לדמויות מתחום האמנות והתרבות. רובם גברים. רובם מבוגרים ממנה במידה ניכרת. אפשר למצוא תמונות שלה בחברת אלבר קאמי, תלויה על זרועו של חוליו קורטאסאר, מאזינה בקשב רב לדבריו של פרנסואה טריפו. צילום אחר מתעד אותה משיקה כוסות שמפניה עם קתרין דנב. תמונה נדירה מראה אותה ממתנה ליד כבש העלייה למטוס בחברתו של אלן דלון. ביחד הם נראים כסמל לדור ההוא, שהנעורים היו לו סיבת הקיום ותכליתו.

לקראת סוף שנות השישים הפרסומים מתמעטים. כנראה שאנני נחשבה כבר מבוגרת מדי לנוכח הדור החדש של הדוגמניות בנות העשרה. הסבר אחר הוא שהקריירה הנוספת שפתחה בה נתנה לה סיפוק רב יותר, ובלעה את כל כולה. הילדה עצמה אינה מתייחסת בכתב לקריירת הדוגמנות שלה, לא במחברת הרשימות שהשאירה, ולא בטקסטים שנשארו על המחשב הנייד. גם במיילים שכתבה לי לא הזכירה מעולם את צילומי הדוגמנות, או את עולם הזוהר.

לקראת סוף שנות השישים מתחילים להופיע הסיפורים. הם אינם מופיעים תחת השם אנני אלמה, וגם לא אידה פומו או הילדה אפלבאום. הסיפור הראשון, "מתחת לעץ התפוז", הופיע תחת השם קריסטין דרובה. הוא מספר על דורות של נערות המתבגרות באותו בית יתומים בפאתי פריז. עץ התפוז המופיע בכותרת נטוע בחצר בית היתומים, ומשמש עוגן יחיד של קביעות בתוך עולם המשתנה באופן תמידי. המוטו לסיפור היה האפוריזם "הזמן אינו משתנה. מה שמשתנה הוא תמיד האדם", מאת היינריך אפלבאום. קריסטין דרובה פרסמה סדרה של סיפורים העוסקים בתהליך ההתבגרות של נערות ונשים צעירות, ובדרך שבה הזמן כמו מאיץ את מהלכו בשנים אלה עבור הנערות עצמן, בעוד שבפועל דבר בעולם החיצוני אינו משתנה. כל סיפורה של דרובה התפרסמו במגזין "לה נובל ליטרר", ולכולם היה מוטו מאת היינריך אפלבאום. סיפורה של קריסטין דרובה כונסו בשנת 1982 בספר "איך עברו עליי השנים", שהיה מועמד לפרס גונקור.

אבל קריסטין דרובה לא הייתה היחידה.

בזמן שבו פורסמו סיפורה של דרובה, מופיעה במגזין המדע הבדיוני "פלנט" סדרה של נובלות מאת לואיז דבינט. סיפורה של דבינט עוסקים כולם בעולם דמיוני אחד, שבו הזמן חולף בקצב אחר עבור כל אדם, בהתאם לנסיבות חייהם ולמאורעות שבהם הם מעורבים. כך יכול, למשל, זוג שהחל את דרכו באהבת נעורים, למצוא שאחד מבני הזוג התבגר בהרבה ביחס לאחר, ואדם עלול להפוך צעיר מילדיו. סיפורה של דבינט תורגמו לאנגלית בספר ששמו "זמן ומהומה". אייזק אסימוב פרסם ביקורת על הספר וכינה אותו "שעשוע אינטלקטואלי נפלא".

ועל שתי אלה נוספה עוד לוסי טאלני. טאלני עסקה בפובליציסטיקה, ואת עיקר זמנה הקדישה למעקב אחר משתפי הפעולה עם הנאצים וגורלם בצרפת החופשית. היא הוקיעה את המשטר הצרפתי על אי נכונותו לרדוף את משתפי הפעולה, ועל העונשים הקלים עד גיחוך (במילותיה שלה) שהושתו על אלה שהוכחה אשמתם. טאלני המשיכה בפעילותה הפובליציסטית עמוק לתוך שנות התשעים. מאמריה הופיעו ב"פארי מאטש", אבל גם בפרסומים זרים. תקופה קצרה היה לה טור אורח ב"ניו יורקר". בשלהי שנות התשעים חדלה לפרסם.

אוגדן מסודר המחולק לשלוש מחיצות מכיל את כתביהן של קריסטין דרובה, לואיז דבינט ולוסי טאלני, וכן מבחר של מאמרי ביקורת, מכתבים וחומר נוסף הקשור אליהן. נראה שעורכי המגזינים הספרותיים וכותבי המאמרים למיניהם לא קישרו מעולם בין שלוש הנשים. אני מוצא אזכורים רבים למסתורין האופף כל אחת מהן. הן מעולם לא נראו בחברה, לא סיפקו כתובת קבועה למשלוח דואר, למעט תיבות דואר מזדמנות במשרדי דואר משתנים ברחבי פריז, ומאוחר יותר גם במונטריאול ובלוס אנג'לס, ולא גבו את התמלוגים על כתביהן, שהופנו לארגוני צדקה שונים העוסקים בסיוע ליוצאי שואה, אך גם לפליטים ונרדפים אחרים ברחבי העולם. קריירת הדוגמנות של אנני אלמה סיפקה כנראה להילדה את כל האמצעים החומריים שהייתה זקוקה להם, ולכן יכלה לנצל את הכסף שהרוויחו שלוש המחברות שהמציאה למטרות אחרות.

אף שהמו"לים השונים מבקשים שוב ושוב תצלום עדכני שלהן, לעטיפת הספר או לצורך יחסי ציבור, הן אינן נענות לבקשות. יוצאת דופן היא לוסי טאלני, שהטור שלה ב"ניו יורקר" הופיע מתחת לרישום של דיוקנה. הרישום אינו מזכיר בשום צורה את דיוקנה של הילדה. "אני ציירתי אותו," היא כותבת, "הסתמכת על דיוקן של וירגיניה וולף."

התכתובת של שלוש הנשים עם העולם החיצון כוללת הרבה בקשות לראיונות והצעות להופיע בתוכניות טלוויזיה, בערבי תרבות ובכינוסים ספרותיים. הן מסרבות באדיבות אך בתוקף לכל בקשה. הדברים שכתבתי, מסבירה כל אחת מהן בתורה, מסכמים את כל מה שיש לי לומר.

כתבה אחת, כך נראה, שעשעה את הילדה במיוחד. תמונה מטושטשת מראה את פייר אליוט טרודו, באפריל 1980, מעט לאחר ששב והתמנה לראש ממשלת קנדה, כשהוא מסב במסעדה עם אישה שצלליתה מטושטשת. הכתב מציין שהאישה כנראה אינה מרגרט סינקלר, ומעלה את ההשערה שהיא הסופרת קריסטין דרובה. "מעולם לא פגשתי את טרודו," כותבת הילדה, "אבל אני יודעת שהוא קרא בכתבי דרובה, וגם הביע את הערכתו אליה בכמה מקרים בשיחות פרטיות."

כמוצא אחרון אני מחליט לפנות אליה מעל דפי העיתון. אני מגייס את מיטב ידיעתי בשפה הצרפתית ומפרסם מודעה ב"פארי מאטש". "לכבוד הגברת הילדה אפלכאום," אני פותח, "מצאתי את תמונתך ליד מיטתו של פיליפ ורטינו ז"ל בבית החולים האיטלקי בחיפה. אני יודע שהתמונה שהונחה ליד מיטתו של מר ורטינו היא של אביך, פרופסור היינריך אפלכאום, ושלך, ושהיא צולמה בפריז, כנראה בראשית שנות הארבעים של המאה העשרים, אך איני מצליח למצוא כל דרך לקשר בינך לבין מר ורטינו, והשאלה מדוע ביקרת אצלו, ומדוע השארת לו את התמונה, אינה נותנת לי מנוח. אין לי אפילו הוכחה לכך שאת אכן בחיים, אבל זהו ההסבר היחיד שאני יכול לחשוב עליו למקורה של התמונה ולדרך שבה הגיעה אל חדרו מעט לפני מותו. אנא, כדי שאוכל לסגור את תיקו של מר ורטינו בלב שקט, כתבי לי והסבירי את הקשר ביניכם, וכן את מהות פגישתכם בימיו האחרונים."

אני מצרף את כתובתי ואת כתובת המייל, ומוסיף גם את התמונה.

במפתיע, אני מקבל תגובה על המודעה. היא מגיעה לתיבת הדואר האלקטרוני שלי, כתובה באנגלית. "מניסוח המודעה שלך, היא כותבת, "ברור לי שאינך דובר צרפתית מנוסה, לכן אני כותבת באנגלית כדי להקל עליך. חלפו כבר הרבה שנים מאז שמישהו קרא לי הילדה אפלבאום. לפעמים במהלך אותן שנים חשבתי כבר שהיא מתה, או שלא הייתה אלא חלום, אבל המאורעות האחרונים החזירו אותה אליי בעוצמה מחודשת. אני שמחה שזיהית אותה וגאלת אותה מאלמוניותה. אבל אני נאלצת לתקן כמה טעויות שחלו במודעה שלך.

"ראשית, היא מסבירה, "שמי הוא Hilde, ולא Hilda, כמו שכתבת.

"וחוץ מזה, היא ממשיכה, "לאיש שהרגתי לא קראו פיליפ ורטינו. שמו הוא פייר. פייר דוואל."

אי שם במהלך שנות השמונים או התשעים, באותה תקופה ארוכה שבה הזמן עובר מבלי שנרגיש כיצד חומקות מאיתנו השנים, התקופה שלואיז דבינט מכנה "הבטן הרכה של החיים", החליטה הילדה לצאת למסע בעקבות אביה, בדרך שעשו הרכבות ממחנה המעצר פיטיוויה לאושוויץ. היא עשתה את המסע במכונית דשוו חבוטה, שרכשה במזומן ובזהות בדויה במגרש למכוניות משומשות. היא קיצרה את שעה וצבעה אותו, והקפידה להרכיב משקפיים כהים כדי שאיש לא יזהה את הדוגמנית אנני אלמה. המסע ארך שבועיים, ולקח אותה לתוך גרמניה דרך עיר הגבול סארברוקן אל פרנקפורט, דרזדן, גרליץ, ניסה וקטוביץ', ולבסוף עד אושוויץ.

הדשוו התנהלה באטיות, עולה ויורדת על קפיציה החלודים "כמו גמל", היא כותבת. לפחות שלוש פעמים, ככל שהיא זוכרת, התחמם המנוע במידה כזו שהיא נאלצה לעצור ולהמתין כמה שעות עד שיכלה להמשיך בדרך. היא ישנה באכסניות ובבתי איכרים, קנתה פירות ולחם בחנויות מכולת שכונתיות, ושאלה את המקומיים בכל עיירה על משלוחי היהודים שעברו במקום בקרונח משא גרמניים, שנמשכו בתחילה על ידי קטרים צרפתיים ולאחר מעבר הגבול — על ידי קטרים גרמניים. "איש לא שמע ולא ידע דבר," היא כותבת, "אני יודעת שהיהודים דיברו עם המקומיים. הם היו צמאים והתחננו למים, אבל אף אחד לא זכר כלום." שאלותיה זכו בדרך כלל להתעלמות, ולאחר שהתמידה בהן זמן מה, להכחשות גורפות ולמבטים נזעמים. באחד הכפרים בפולין, כשישבה במכוניתה המושבתת וחיכתה שהמנוע יתקרו, התקרבה אליה קבוצת נערים חמושה במוטות מתכת וסכינים. "למזלי, הצלחתי להתניע ולברוח משם," היא מספרת. "הפניתי את הדשוו לעבר החבורה וחשבתי לדרוס אותם, אבל הם היו זריזים מהגמל המזדקן שלי."

"רציתי להרגיש שוב את הקשר שהיה בינינו," היא מסבירה בתגובה לשאלתי. "כשהייתי ילדה יכולתי לנחש מה הוא יאמר. ידעתי מתי הוא נמצא בחדר השני ומתי הוא ישן. הרגשתי אם נחתך בגילוח. חשבתי שאם אשחזר את תנועותיו באותו מסע אכזרי, אוכל להתחבר אליו ממרחק השנים. להרגיש את מה שהרגיש. לדעת מה חשב.

"בערים הגדולות, כמו פרנקפורט או דרזדן, לא היה אפשר לדעת באיזו תחנה עצרה הרכבת. דרזדן הושמדה לחלוטין במלחמה, וקו הרכבת אליה חדש לגמרי. בעיירות ובכפרים המסילה היא אחת, ותחנות הרכבת נשארו כפי שהיו בשנות המלחמה. כשביקרתי במקומות אלה חשבתי שאני יכולה לחוש אותו. אבל כל מה שהצלחתי לחוש היה ייאוש וכאב.

"באחת העיירות לא יכולתי כבר לשאת את המועקה. הייתי חייבת לעשות משהו. אני מתביישת לומר, אבל ביקרתי במשרדי התחנה בשעת לילה מאוחרת.

היו איתי פחית בנוזן, סמרטוטים וגפרור...
"לא חשבתי על נקמה," היא מסבירה, "אבל ענן העשן, שהיתמר אל השמים במראה האחורית של הדשוו, היה אחד המראות היותר יפים שיצא לי לראות בחיי."

"ואיך הסתיים המסע?" אני מתעניין.

"כל מסע מסתיים תמיד במפח נפש," היא עונה בפרפרזה על משפט משל לואיז דבינט, "זכור את מובי דיק. זכור את דון קיחוטה". באושוויץ לא מצאה שום אזכור לאביה. לאחר חיפושים ארוכים בסיוע חברים מהפקולטה להיסטוריה בסורבון, שפנו ל"יד ושם" מבלי להסגיר את זהותה, הצליחה להגיע אל תעודת הפטירה של היינריך אפלבאום.

"הוא מעולם לא הגיע לאושוויץ," היא מסבירה, "הוא מת מהתקף אסטמה בקרון הבקר הצפוף שבו הוכלו היהודים, סמוך מאוד לגבול בין צרפת וגרמניה."

"אני רוצה לספר לך על פייר דוואל, " היא כותבת, "הוא היה אחד ממשפתי הפעולה הקטנים, אלה שפעלו מתוך רצון לשפר את תנאי חייהם ולא לכלכו את ידיהם בעצמם. כל שעשה היה להסתובב עם השוטרים והחיילים בשכונות שהכיר, ולהצביע על יהודים שלא ענדו את הטלאי הצהוב או על בתים שבהם הסתתרו יהודים. סמוך לסיומה של המלחמה נעלם. כמוני, הוא הצטרף לחבורה של נערי רחוב ושינה את שמו לפיליפ שנאפאן. כמוני, גם הוא מצא חברים שידעו לזייף תעודות ומסמכים לפי דרישה, וכמוני, גם הוא התפרנס לאחר המלחמה מגניבות קטנות ומחטיפת ארנקים. אלא שבניגוד אליי, הוא נמלט לא רק בגלל אורח החיים שאימץ לעצמו, אלא בעיקר כי היה מבוקש על ידי השלטונות בעקבות שיתוף הפעולה שלו עם הנאצים.

"מיד לאחר המלחמה באה תקופת משפטי הבזק והתליות בכיכר העיר. קיוויתי שדוואל מצא את מותו בחגיגת המוות הממושכת הזו, אבל לא כך היה. אחר כך באו המשפטים הממוסדים, אבל הם התמקדו במושעים הגדולים והתעלמו ממשפתי הפעולה של היום-יום. גם אם היו תופסים אותו, ספק אם היו טורחים למצות איתו את הדין.

"כשנתקלתי בו במקרה הבין, כנראה, שזהותו עתידה להיחשף. הוא החליף שוב את שמו, ועזב כנראה את פריז. אחרי שראיתי אותו התחקיתי על עקבותיו בסיוע חברים, אבל לא הצלחתי לגלות את זהותו החדשה או לאן נעלם. הייתה תעודת פטירה על שם פיליפ שנאפאן, אבל היא הייתה מזויפת בכירור. מסרתי את הפרטים על אודותיו לרשויות, וגם לשגרירות ישראל, אבל מכיוון שעדיין הסתתרתי באותה תקופה מפני השלטונות,

נאלצתי לעשות זאת בעילום שם ולא יכולתי לבדוק אם משהו נעשה בעקבות המידע שמסרתי.
"שנים רבות חלפו, שבהן עברו עליי החיים. לא חשבתי עליו הרבה. עסקתי בכל העיסוקים שהחיים מזמנים לנו כדי לשכוח את קצבו של הזמן."

"איך עברו עלייך החיים?" אני שואל. "מה עלה בגורלה של הילדה אפלכאום שראיתי בתצלום עם אביה? מה הביא אותך הנה?"

בתשובה היא מספרת על האחות מריה, על בית היתומים, על חברת הגנביט הצעירים, על אנני אלמה, קריסטין דרוכה, לואיז דבינט ולוסי טאלני. על השנים בפריז, על חוג הסילון, על שנות ההתבודדות, ועל הזקנה שמצאה אותה בלונדון, ולא הרפתה את אחיזתה מאז.

"סיפור חיים מרתק," אני כותב לה. "סיפור שצריך לכתוב, צריך לספר, כדי שהדורות הבאים ידעו איזו תעוזה הייתה לך, איזו תושייה..."

"חיי אדם," היא עונה במה שהיום אני יודע שהוא אפוריזם של היינריך אפלכאום, "אינם אלא שרשרת מכוונת של צירופי מקרים."

לקראת סוף שנות השבעים עזבה אנני אלמה את פריז ועברה למונטריאול. כנראה עייפה מהמרדף הבלתי פוסק של עיתונאי הרכילות אחריה, אף על פי שכבר הפסיקה לדגמן ולא נראתה עוד בחברת אנשי ציבור למיניהם. כמעט עשר שנים אחר כך עברה לגור בלוס אנג'לס, כנראה בעקבות רומן עם גבר שזהותו אינה ידועה. בתחילת שנות האלפיים אפשר למצוא אזכור שלה באחד מעיתוני הרכילות של לונדון. תצלום מאותו עיתון מראה אותה במשקפי שמש שחורים ושמלה ארוכה. הזמן נתן בה את אותותיו. התמונה מזכירה את התמונה ששלחה לי לא מזמן, אם כי בלונדון היא עדיין אינה נתמכת במקל.

אלה אינם כל מסעותיה. גזרי עיתונות מראים אותה בהונגריה, בפולין, באיסלנד, ברואנדה. אף שהיא הולכת ומתבגרת, דמותה נותרת מרשימה וזקופה לאורך השנים, עד שהיא מתחילה להתכופף סמוך לסופה של המאה. בגזרי העיתונות מהשנים המאוחרות יותר היא מופיעה בחברת פליטים ונרדפים, או באירועי גאלה של ארגוני צדקה שונים. חיון המונה ליזה שלה ממשיך להיות האלמנט הבולט בכל צילומיה.

לאחר הצילום מלונדון נעלמה מעין הציבור.

"עד שנת 2000 לערך," היא כותבת, "הרגשתי שלמה ומלאת חיים. מאז התחלתי להתמעט. לא הייתי מוכנה להופיע בציבור כשאני במלוא כוחי, ולכן הקדשתי את כל מאמציי להצניע את נוכחותי. הפסקתי להופיע באירועים ולצאת למקומות בילוי. הפסקתי גם לטייל בעולם. מאז שנת 2000 מיעטתי לצאת מדירתי בלונדון, לפחות עד יולי שעבר."

היא לא התחתנה מעולם. "לא התנזרתי מגברים," היא כותבת, "אבל הם תמיד היו תבלין לארוחה ולא המנה העיקרית. איני זקוקה לגבר כדי להגדיר את עצמי דרכו. הסופרות שלי מספקות לי יותר מדרך אחת להצדיק את קיומי.

"ונוסף על כך," היא ממשיכה, "במי היה אותו גבר מתאהב? כאנני אלמה? בהילדה אפלכאום? באחת הסופרות? כל אחת מהן שונה מרעותה. כל אחת מהן חיה את חייה בזמנים שונים, בדרכים שונות. לכל אחת תחומי עניין ומחשבות כמוסות משלה. את קיומן באותו גוף ובאותו פרק זמן אפילו אני מתקשה להבין." אני מניח את המחברת הדקה לצדי ומתבונן בשקיעת השמש אל בין הגלים. השמים מניחים על ראשה הילה כתומה-אדומה המזכירה את צבע שיערה של הילדה באחד מתצלומי הדוגמנות הראשונים שלה. הים מקבל אותה אל קרבו ועוטף אותה במימיו הרוחשים. זמן קצר לאחר מכן השמים כבר חשוכים.

ואז, היא כותבת, "למדתי על מקומו של פייר דוואל.

"פארי מאטש" פרסם כתבה על בית החולים האיטלקי שבחיפה, ועל קשריו עם הקהילה הצרפתית בישראל. בית החולים מרבה לטפל באנשים הנוטים למות. הוא מפורסם באיכות הטיפול שהוא מעניק ובמידת החמלה שמעניקות הנזירות שמשמשות כאחיות. הכתבה התמקדה בחולה מסתורי בשם פיליפ ורטינו, שחי כל חייו בליון, היה סוכן השקעות בבורסה שהתמקד במתן שירותים פרטיים לעשירי העיר, ותרם רבות לקהילה ולמדינת ישראל. על קורות חייו למדו אנשי 'פארי מאטש' ממסמכים שהציג בפניהם, אבל כשחזרו לצרפת לא הצליחו לאמת דבר מכל מה שנאמר או שהוצג. למעשה, בליון לא חי מעולם אדם בשם פיליפ ורטינו.

"מכל מקום, מר ורטינו, המשיכה הכתבה לספר, גילה שהוא חולה סרטן בשלב מתקדם של המחלה, כשלא נותר עוד שום טיפול שיכול היה לסייע לו. הוא בחר לבלות את ימיו האחרונים בישראל, שלה, לפי דבריו, תרם כספים רבים במהלך חייו, והגיע לבית החולים האיטלקי כשמחלתו החריפה והוא כבר לא יכול היה ללכת או לאכול בכוחות עצמו.

"לכתבה צורפה תמונה שלו כשהוא שוכב המיטתו," היא מסיימת. "גם ממרחק השנים והסבל, גם בתמונו, המטושטשת בעיתון יומי, גם מבעד לתחבושות ולצינורות שאליהם היה מחובר, לא פקפקתי לרגע במבטן של העיניים האלה, בשרוב השפתיים השחצני, בזהותו של האיש שהיה פעם פייר דוואל."

נכנסתי לישראל כלואיז דבינט, " היא כותבת. "אנני אלמה עדיין מעוררת תשומת לב בקרב קהילת דוברי הצרפתית, וחשבת שבישראל איש לא יכיר סופרת מדע בדיוני שחדלה לכתוב לפני למעלה מעשרים שנה. מצאתי דירה להשכיר בשדרות רוטשילד בתל אביב, כדי לא להיות קרובה מדי לפייר כשימצאו את גופתו, ונסעתי לחיפה וחזרה בתחבורה ציבורית. איש לא ראה אותי נכנסת לחדרו, ואיש לא הביט בי פעמיים בכל הנסיעה. אחר כך נשארתי בתל אביב. החלטתי לסיים כאן את חיי. איני רואה את התועלת בהמשך ההידרדרות שהתחלתי לחוות. אין לי עוד למה לצפות, והמקום הזה מוצא חן בעיניי כתחנה אחרונה במסע, שהתחיל באוסטריה וחצה כמעט את כל העולם, כדי למצוא מקום שבו יהודים יכולים למות בשקט. למות לפי בחירה. "

"השקעת מאמצים רבים, תוך סיכון להיתפס, כדי להקדים בכמה ימים או שבועות מוות שהיה בא ממילא, " אני מתפלא. "

"הצדק אינו מכיר בזמן או במקום, " היא עונה. "על מותו של אבי פייר דוואל היה חייב לי מוות אחד. הוא שילם את חובו. "

אני מנסה לדמיין את אותם רגעים אחרונים. "נכנסת לחדר לאחר שהאחיות סיימו את סיבוב התרופות של הערב, " אני כותב, "הוא ודאי ישן או נמנם אז בהשפעת המורפיום. אולי התעורר כשהרגיש את הדקירה שהחדירה אוויר לתוך ורידיו. אני תוהה האם הבין שהוא עומד למות? האם הישיר את מבטו אלייך כדי לראות מיהי זו המעוללת לו את הדבר הנורא הזה? האם ניסה לצעוק? האם, ברגעיו האחרונים ומבעד למחסום השנים, זיהה את הילדה הקטנה שאותה הסגיר לידי השוטרים לזני שנים רבות כל כך? "

"התיאור שלך מאוד רומנטי, ומלא צדק פיזי, " היא עונה, "אבל האמת היא שהוא היה תחת השפעת מורפיום וכדורי שינה חזקים. הוא המשיך לנחור בשלווה עד הרגע האחרון. "

נספחים

את הסיפור "איך עברו עליי השנים?" מאת קריסטיין דרובה תרגמתי מצרפתית, תוך הסתייעות במילונים מקוונים ובאחד מידידיי, שידיעותיו בשפה זו עולות בהרבה על שלי. את "הטיול הגדול" מאת לואיז דבינט תרגמתי מתוך התרגום האנגלי, כך שהוא מובא כאן בפני הקורא מכלי שלישי. למרות איכותם הקלוקלת של התרגומים, חשבתי שמן הראוי להביא בפני הקורא העברי טעימה קלה ממה שיש לשתי הסופרות המרתקות הללו להציע.

עכשיו הלילה כבר יורד על חוף הטיילת. לילה נטול ירח. כמעט כל הבליינים כבר נטשו את החוף. רוח קרה נושבת, והגלים מלחשים כאילו יש להם סודות שהם מגלים רק לעצמם. "אם אתה מתעקש לספר את סיפור חיי", כתבה לי באותו מייל אחרון, "אל תספר אותו כסיפור של נקמה שהתאחרה. אל תרמוז שלא מצאתי עוד סיבה לחיי לאחר מותו של פייר דוואל. האיש הזה אולי סיפק מסגרת לחיי, אבל המסגרת אינה מתארת את כל התמונה. חייתי חיים מלאים ועשירים, ואני בוחרת לסיים אותם כפי שחייתי אותם, ישרה ולא כפופה, ללא חרטות וללא מורא." אני מסיר עכשיו את בגדיי, למרות הקור, ונשאר בבגד ים. בידי אני נושא ורד בודד שקניתי מרוכל על הטיילת לפני כמה שעות. אני לוקח את הוורד איתי ונכנס אל המים.

ואתם, קוראיו של הסיפור הזה, אם תזדמנו פעם לחוף הטיילת שעה ארוכה לאחר השקיעה, כשמעשיכם לא ימשכו תשומת לב מעשרות מתרחצים, משום שהיא שנאה את הראוותנות, עשו כמוני. היכנסו אל המים כשבדכם ורד בודד, לא יותר, כי היא אהבה ורדים ושנאה את ההגזמה, לכו במים עד שיגיעו אל בית החזה. אין צורך להתקדם יותר מדי. לא הייתי רוצה שתסכנו את עצמכם. עמדו עוד רגע במים ואז, בתנועה רכה אך החלטית, הניחו אותו במים ותנו לו להיסחף לאן שילך.

הניחו פרח על קברה של הילדה אפלבאום.

הטיול הגדול

לואיז דבינט

אני רוצה לספר לך סיפור.

תקשיב טוב עכשיו, כי אני לא אחזור עליו עוד פעם.

כשדניאל היה בן ארבע וחצי, הוא החליט לצאת לטיול הגדול.

אני הכרתי אותו אז כבר קצת יותר מחמש-עשרה שנה, והוא עדיין לא עבר את שנתו החמישית. אתה מבין, הוא ידע שהוא חייב לשנות את האיינשטיינזום* שלו אחרת לא יישארו לו חברים מאלה שנולדו באותה תקופה. הטיול הגדול, חשב, יביא עניין מחודש לחייו ויפיג את השעמום שגרם לכך שהאיינשטיינזום שלו היה קרוב מאוד לרבע, אחד האטיים שהיו לנו אי פעם בארץ שלנו, שיש בה כל כך הרבה מאורעות מעוררי עניין.

השאלה שעלתה מיד הייתה, לאן עליו לנסוע? דניאל לא התעניין בפוליטיקה, וגם לא בספורט. אם היה מתעניין בנושאים אלה היה האיינשטיינזום שלו גבוה בהרבה. הוא גם לא התעניין במין, משום שלא גדל עדיין מספיק כדי להתעניין בדברים כאלה. דניאל התעניין רק בשאלות הגדולות — האם יש אלוהים? מניין באנו ולאן אנחנו הולכים? האם לחיות יש נשמה? אני טענתי

* הערת המתרגם: בעולמה של לואיז דבינט הזמן עובר עבור כל יצור תבוני בקצב שונה. קצב מעבר הזמן נקבע על פי מקדם הזמן של אותו יצור, והוא יכול להשתנות בהתאם למשוואה $T(I,t) = \tau^* \text{Ein}(I,t)$. איינשטיינזום קטן מאחד פירושו שהזמן עובר לאט יותר מאשר עבור יצורים אחרים, ואיינשטיינזום גדול מאחד גורם לזמן לעבור מהר יותר. חוקי הקיום על פי דבינט אינם מאפשרים איינשטיינזום שלילי.

בתוקף שעליו לנסוע להודו. הוריו, לעומת זאת, המליצו על ירושלים. דניאל הסכים איתם.

הוא נפרד מאיתנו בדמעות, אבל גם בתחושת הקלה, כי כבר מזמן לא היה באמת חלק מהחבורה שלנו. הוא היה פשוט קטן מדי, והתככים והתהפוכות של גיל הנעורים לא היו חלק מעולמו. מה כבר יכול ילד בן ארבע וחצי, אפילו אם הוא חכם במיוחד ומתעניין בשאלות פילוסופיות הרות גורל, לעשות בחברת נערים ונערות בני קרוב לחמש-עשרה.

אחר כך עבר עוד זמן, ובמהלכו לא שמענו ממנו דבר. אני, למשל, נכנסתי לאותה תקופה שבה הזמן עובר בלי להשאיר חותם. חברות, מאהבים, לימודים, עבודה. הזמן שאחריו את מסתכלת לאחור ולא זוכרת מה קדם למה, מי עשה מה למה, ואיך הגעת למקום הזה בחייך, עם עבודה קבועה ומשפחה שאין לך מושג כיצד התגלגלת אליה. במילים אחרות, הייתי עמוק בתוך הבטן הרכה של החיים. האיינשטיינזום שלי התקרר בצורה מסוכנת לערך של אחד וחצי, ערך שידוע כי הוא גורם לך להתרחק מחברת בני אדם ולשקוע בדיכאון וברחמים עצמיים. אולי למזלי, ממש באותו הזמן שמעתי על מה שקרה לדניאל.

בעצם, "שמעתי" אינו התיאור הנכון. קראתי עליו באחד העיתונים. הכתבה עסקה במה שהכתבת כינתה "סינדרום הזמן של ירושלים" — מצב שבו תודעתו של עולה לרגל, הנתפס במערבולת הדתות והאמונות המקיפה את כל מי שמגיע לעיר הקודש, נכנסת לסחרור של דעות מנוגדות, עדויות סותרות ומחשבות אובדניות ומשיחיות. האיינשטיינזום של אותו צליין אומלל מרקיע שחקים, והוא מוצא עצמו מזדקן בקצב מהיר במיוחד. אם אדם כזה לא מורחק במהרה מהעיר המקוללת,

ומועבר להשגחתם של רופאים מיומנים, סינדרום ירושלים עלול להסתיים במוות מהיר. הסינדרום אינו מכה בכל אחד, ודרוש סוג מסוים של אדם בעל רגישות גבוהה כדי לחוות את ההשפעה הקיצונית, אבל תופעה ידועה היא שתושבי ירושלים, ואלה המבקרים בה, מזדקנים בקצב מהיר יותר משל מרבית בני האדם. במרכז הכתבה עמד מקרה מיוחד במינו, שהכתבת נחשפה אליו במהלך ביקורה באחד מבתי החולים בעיר. אדם שבהשפעת הסינדרום החל להציג אינשטיינום נפרד בגופו וברוחו. במילים אחרות — בעוד נפשו של האדם הזה הזדקנה בקצב גדול פי חמישה-עשר מקצב ההזדקנות של אדם נורמלי, גופו הפגין השפעה הפוכה והזדקן בקצב של עשירית מהרגיל. במילים אחרות — האדם הזה היה בעל נפש עתיקה כמעט כציוויליזציה עצמה, שהייתה נתונה בגוף של ילד. נחרדתי לראות בתמונה שצורפה לכתבה את דמותו של דניאל.

מובן שנסעתי אליו. מה עוד יכולתי לעשות? עזבתי הכול ונסעתי לירושלים, מאחוריי השארתי משא של שנים — בעל, ילדים, חברים. המסע חולל פלאים בקצב הפרטי שלי, ומאחר שאיני נוטה למחשבות מטפיזיות, לעיר עצמה לא הייתה השפעה שלילית עליי. אבל בכל זאת, כמו כל מסע, גם המסע שלי הסתיים במפח נפש.

הגעתי מאוחר מדי. לדניאל קרה הדבר הנורא ביותר שיכול לקרות לאדם שמחשבותיו נשכו במערבולת המטפיזית של ירושלים — הוא הפך למנהיג רוחני. דברים שאמר מתוך בלבול לאחת האחיות נשמעו לה מלאי השראה, והיא הביאה את בשורת הנאום מלא החוכמה של הילד שלעולם אינו מזדקן לקבוצה קטנה של חברים, שגדלה והפכה לקבוצת מאמינים,

שגדלה והפכה לכת שיש לה חוקים, מנהיגים ואנשי שררה. רק המאמינים האמיתיים הורשו בשלב זה לתקשר עם הנביא, הלא הוא דניאל האומלל, ואפילו הם הורשו לראותו רק במקרים נדירים. דיבורו של דניאל הפך פרוע ובלתי ברור יותר ויותר ככל שנמנע ממנו הקשר אל העולם החיצון, ומגעיו עם אנשים הצטמצמו לאלה שרק ישבו ורשמו בשקט כל מילה שיצאה מפיו. אפילו בכירי הכת עצמם כבר לא הצליחו למצוא סדר והיגיון בהגיגים הפרועים שהשמיע. כדי לשמר את מקור כוחם הסתירו אותו מהקהל הרחב, ומנעו ממנו אפילו את מעט החשיפה לבני אדם שניתנה לו קודם לכן.

קשה לי לתאר את המכשולים שעליהם התגברתי כדי להגיע אליו. לא הייתי מוכנה לוותר. רימיתי, גנבתי, סחטתי ואיימתי. לבסוף הצלחתי להיכנס לחדרו למשך דקות בודדות. להפתעתי, הוא זיהה אותי כמעט מיד.

"היה היה ילד שיצא לטיול הגדול," אמר בצלילות מפתיעה, "הוא הגיע למקום שאליו תמיד חשב שהוא הולך, אבל המקום לכך אותו ולא נתן לו לעזוב. הילד הבין שהזמן אינו באמת יחסי. הזמן הוא אחד. הדרך שבה כל אחד עובר דרכו והחותם שהזמן מטביע בו הם השונים. הזמן נשאר אחיד. כשהוא נותן במקום אחד, הוא לוקח באחר. בסופו של דבר, השאלה איננה מתי באת, השאלה החשובה היחידה היא מתי תלך."

וכשאמר את הדברים האלה, צנח הילד דניאל אל בין זרועותיי ומת.

איך עברו עליי השנים?

קריסטין דרובה

"מהו אורכו של יום אחד? כאורך החיים כולם."

היינריך אפלבאום

איך עברו עליי השנים? כמו על כל אחת, אני חושבת. לפחות בשנים הראשונות, כשהימים היו קצרים או ארוכים כי הם היו הם עצמם, ולא שאלתי אף אחד מי אני, כי הייתי אני וזה היה מספיק. כשהתעוררתי עטפו אותי ידיים בחום ובחמלה, וכשהייתי צריכה לישון או לשחק היו שם ידיים אחרות, ופנים, וגופים וכלים וחול. השנים היו כמו חודשים, שהיו כמו שבועות, שהיו כמו ימים. כולם היו המשכים זה של זה, וכולם היו יחידים ומרובים כמו גרגרים בשעון חול.

כך נמשכו הדברים, אני חושבת, במשך זמן רב מאוד. רק מאוחר יותר הבחנתי, שהיו ימים שהיו שונים מן הימים האחרים. ימים שבהם הלכתי לישון במיטה אחת, וכשהתעוררתי חיכה שם חדר אחר, וידיים אחרות, וקבוצה אחרת של גופים ופרצופים לשחק איתם. אני חושבת שהבנתי את כל זה כשהאחרים חדלו לרצות בי במשחקיהם, כשהחבורות של גופים וידיים התחילו להתרחק ולהשאיר אותי לבדי. כשהמלמולים הפכו למילים והמילים הפכו למשפטים, והמשפטים הפכו לפצעים, והמשפטים היו "לכי מכאן", "מי את בכלל?", "מתי הגעת ומתי כבר תעזבי?". אחרי זמן מה הקולות היו משתנים,

הפנים היו נעשות מוכרות, המשחקים חזרו לסדרם. אבל אז היה מגיע שוב לילה שבו הכול השתנה שוב.

כך עברו עליי השנים.

למדתי להבחין ביום שלפני אותו לילה. למדתי לזהות את הרוך המיוחד בחיבוק שלפני השינה. למדתי לשאול: "שוב אנחנו נוסעים?" ולהבין את התשובה מן השתיקה שליוותה את הליטוף שהחליק את שערי. חבורות הילדים שלתוכן הוכנסתי הפכו לגני ילדים, עם גננות שהיו אומרות: "תכירו את מארי, הילדה החדשה", ומאוחר יותר בבתי ספר, שבהם מורות היו אומרות אותו הדבר ואחר כך פונות אליי: "ספרי לנו על עצמך, מארי, איך עברו עלייך השנים?"

למדתי להשיב במילים קצרות או ארוכות, לפי אורך השתיקה של קבוצת הילדים.

למדתי להתיידד בקלות, ליצור קשר ולא להיקשר. לעולם לא להתאבל כשהגיע שוב הרגע לעזוב. להם אולי יהיה קשה, אבל לעולם לא לי. למדתי שאני מספיקה לעצמי, שהאחרים אינם אלא כלים. שלעולם יהיו אחרים במקום הבא. שככל שאספר על עצמי פחות כך יהיה לי קל יותר להרשים אותם ביכולתי להמציא לעצמי סיפור חיים שיתאים למה שהם רוצים לשמוע. למדתי שחיי האמיתיים חשובים הרבה פחות מהסיפורים שסיפרתי. הייתי רק צריכה להקפיד שהסיפור יהיה עקבי ומסודר, אבל למדתי שגם אם אסתור את עצמי, הילדים ממילא ישמעו רק מה שרצו לשמוע, ובסופו של דבר הייתי מספרת סיפורים שהפכו מלאי דמיון יותר ויותר. הייתי ילדת צוענים, הייתי אסופית שהושארה ברחוב עטופה בשמיכה סמוך לבית יתומים, הייתי ילדת אצולה שאביה הוצא להורג מסיבה שלא ידעה.

בכל מקום שאליו הגענו, הייתי למרכז העניינים.

עם השנים השתנו המשחקים. טיפחתי את גופי כדי שאצטיין תמיד במשחקי הספורט, בקלאס, בכדורסל או במחניים. יום או יומיים לאחר המעבר למקום חדש כבר הייתי הבחירה הראשונה בכל משחק קבוצתי. דאגתי לקרב אליי את מנהיגי הקבוצה שאליה הגעתי. במקרה שמי מהם לא הגיב כראוי, ידעתי גם להכות, להחניף לאחד ולהשמיץ את האחר. למדתי כיצד להבטיח את מקומי על חשבון כל מי שהעז לעמוד בדרכי.

כך עברו עליי השנים, וכל שנה דמתה לקודמתה.

ואז, מהר מדי, הגיעו הימים שבהם החבורות הגדולות הפכו לקבוצות קטנות יותר ויותר, וכל אחת העדיפה את הקבוצה הקטנה שלה על כל קבוצה אחרת. הבנים המשיכו להתאגד בקבוצות גדולות, ואני העדפתי את חברתם על זו של הבנות. איתם היה קל יותר להסתדר. הייתי צריכה להיות מסוגלת להביס אותם במשחקי הספורט, לקלל כמוהם, ולדבר בידענות שלא הייתה לי על כל נושא — מחלקי מכוניות ועד לקבוצות כדורגל. ממילא רובם לא ידעו על מה הם מדברים יותר ממני. ניסיוני ארוך השנים בהמצאת סיפורים על אודות עצמי שירת אותי נאמנה מול חבורות הילדים הללו, שמעולם לא עזבו את מקום הולדתם. מעט הבנות שאיתן התחברתי היו הפחות מקובלות בחברת הבנות, אלה שמצאו אחת בחברת השנייה פיצוי על כך שלא היו יפות מספיק, או שלא הפגינו מספיק בקיאות באופנה האחרונה. אני דווקא לא הייתי מכוערת. יש טוענים שהייתי אפילו מצודדת משהו, אבל אופנה ונגזרות נייר לא היו בראש מעייני, וממילא לא היו לי כל האביזרים והחפצים שהרכיבו תמיד את השיגעון

האחרון, ושבלעדיהם אי אפשר להתקבל ברצינות בחברת הבנות בכל מקום שהוא.

קיצרתי את שערי, התלבשתי כמו הבנים, והשנים המשיכו לעבור.

ופעם אחת עברנו למקום שהיו בו מעט ילדים. אלה שהיו שם התחלקו לחבורות קטנות בנות ארבעה או חמישה חברים, בנים ובנות כאחד. לא היו שם קבוצות ספורט גדולות, ולא חבורות של בנים שישבו על הברזלים במרכז המסחרי בכל יום סמוך לשעת השקיעה. לא נותרה לי ברירה אלא לבחור חבורה אחת ולחבור אליה. בחרתי בחבורה של חמישה ילדים, שהמובילים בה היו ילד בשם יאקוב וילדה בשם לנה. שניהם היו גבוהים, בעלי שיער שטני בתספורת קארה קצרה, ולבושים תמיד במכנסיים קצרים וחולצה מכופתרת, ששוליה הגיעו אל מעבר לשולי המכנסיים. הילדים האחרים טענו שהם אחים, כי היו דומים מאוד זה לזה, אבל הם אמרו שהם מאוהבים, וגם היו מתנשקים בכל הזדמנות, בעיקר לאחר שווידאו שכולם רואים. לי לא היה אכפת. ממילא התעניינתי יותר באחד הבנים האחרים שבקבוצה, בחור בשם לאון. אפילו התנשקתי איתו פעם או פעמיים, ופעם אחת גם הרשיתי לו להחליק יד מתחת לחולצתי. כל זה לא ריגש אותי במיוחד, אבל יש דברים שאת חייבת לעשות כדי להיות כמו כולם.

מכיוון שהיינו קבוצה קטנה במיוחד, וגם מאחר שנשארנו שם יותר זמן מדרך כלל, התהדקו הקשרים בינינו. במיוחד הקשרים ביני לבין לאון, לנה ויאקוב. נהגנו להיפגש במקלט נטוש בקצה העיירה, ולבלות ערבים שלמים בקריאת שירה, לגימת בירה, מפחיות חצי ריקות שיאקוב היה מביא ומסרב לגלות מהיכן,

ושיחה על כל נושא שעלה על רוחנו. לנה הייתה מתנשקת עם יאקוב ואני עם לאון, אבל אף פעם לא בלהיטות או מתוך תשוקה. סתם כדי להעביר את הזמן.

כשסיפרתי ללאון שלמחרת אני עתידה לעזוב, הוא לא הגיב כמו שציפיתי. ישבנו צמודים זה לזה במקלט שלנו. יאקוב ולנה עוד לא הגיעו. "לפחות תני לי משהו לזכור אחרי שתלכי," אמר וניסה לדחוף יד מבעד לחגורת מכנסיי. אני הייתי עדיין חזקה וזריזה מרוב הבנים. הכיתי אותו כל כך חזק עד שאפו החל לרמם. "כלבה פריגידיתי," צעק וברח משם, "אני אספר לכולם שאת נותנת לכל הבנים, אף אחד לא ידבר איתך יותר!" "אני עוזבת מחר!" צעקתי בחזרה, חזק יותר משום שהוא כבר התחיל להתרחק, "אתה יכול לספר מה שאתה רוצה, פחדן עלוב," ונשארתי לשבת שם. משום מה, בלי שום סיבה שהיא, התחלתי לבכות. כבר שכחתי מתי בכיתי בפעם האחרונה לפני כן. זה לא התאים למי שהייתי, לפחות לא עד אותו רגע.

הזמן, שתמיד היה עובר בקצב קבוע, האט משום מה את מהלכו באותו יום, ונדמה היה לי שעברו שעות ארוכות עד שיאקוב ולנה הגיעו, אפילו שכשאני חושבת על כך עכשיו לא יכלה לעבור יותר מחצי שעה. סיפרתי להם שאני עוזבת. סיפרתי על מה שקרה, ויאקוב אמר שהוא יטפל ב"מנוול הזה", כלשונו. לנה רק חיבקה אותי, ואני הרגשתי שוב מוגנת ועטופה כמו פעם, כשהייתי עוד קטנה. "אף פעם לא אמרתי את זה קודם," אמרתי, "אבל אני אתגעגע אליכם."

"את תמיד יכולה לחזור," אמר יאקוב.

לנה לא אמרה דבר, אבל היא הניחה את ידה על גבי, ונישקה אותי בכל הכוח, ישר על השפתיים, כאילו הייתה בן.

וזה היה היום שבו הכול השתנה. ישבנו שלושתנו ביחד עמוק אל תוך הלילה. הזמן עבר ולא עבר כאילו מישהו השקה אותו ביותר מדי בירה גנובה. בשלב מסוים החלטנו להסתתר במקלט שלנו ולא לצאת משם עוד, אבל כשהאיר הבוקר יצאתי ונכנסתי אל המכונית כמו שעשיתי תמיד. יכול להיות שאני לא חזקה כמו שהייתי רוצה לחשוב.

ומאז לא הפסקתי לחשוב עליהם. לחשוב ולהתגעגע.

וכך עברו עליי השנים. כך הן עברו, וכך יעברו גם הלאה.

אבל הן אף פעם לא יהיו ארוכות כמו היום האחד ההוא, והלילה שבא בעקבותיו.

ירח אשכולית

הירח אשכולית הוא ירח קטן, המסובב סביב כדור הארץ. הוא נקרא על שם האשכול, שכן הוא נראה בצורת אשכול של כוכבים. הירח אשכולית הוא היחיד מירחי כדור הארץ, והוא נמצא במרחק של כ-384,400 ק"מ מרמת הים. הירח אשכולית הוא היחיד מירחי כדור הארץ, והוא נמצא במרחק של כ-384,400 ק"מ מרמת הים.

הירח אשכולית הוא ירח קטן, המסובב סביב כדור הארץ. הוא נקרא על שם האשכול, שכן הוא נראה בצורת אשכול של כוכבים. הירח אשכולית הוא היחיד מירחי כדור הארץ, והוא נמצא במרחק של כ-384,400 ק"מ מרמת הים. הירח אשכולית הוא היחיד מירחי כדור הארץ, והוא נמצא במרחק של כ-384,400 ק"מ מרמת הים.

1. על מי?

על מי לספר קודם, אני שואל את עצמי, על סוטיאגין ועל דרכו אל הגאולה? על לנה הברמנית שהייתה באותו לילה אומלל האישה בשמלה הלבנה על מזח הדייגים ביפו? על אסטרו הזמרת ועל צליל הזכוכיות הנשברות? או בעצם על כל אחד מהחבורה הקבועה של מפעילי ובאי "ירח אשכולית", שכל אחד מהם היה קודם כול סיפור ורק אחר כך אדם? אולי מוטב, בעצם, שאתחיל בהתחלה. כך הכול קרה. אלה העובדות היבשות, וזהו הסיפור.

"ירח אשכולית" היה בר ומועדון ריקודים שפעל בהאנגר נטוש סמוך לנמל יפו בין השנים 1991-1996. המועדון התחיל את דרכו, לפחות כרעיון, כבר שהתמחה במוזיקת ג'ז ובלוז, ונקרא על שם שיר מאלבום הבכורה של טום וויטס, אבל אחרי זמן קצר שינה את עורו והתפרסם בסדרה של ערבי מוזיקת דאונטמפו, ויותר מאוחר טריפ-הופ. ערבים אלה זכו להצלחה גדולה, במיוחד לאחר שהחלו לשלב אמנים מקומיים בהופעה חיה עם די-ג'יי ומוזיקה מוקלטת. במהלך 1995 היה המועדון בתפוסת שיא בכל ערב, והיה צורך להוציא מערכת רמקולים החוצה כדי לספק מעט מן החוויה גם למי שנאלץ להישאר בחוץ. מסוף שנת 1994 היה המועדון תחת חקירה משולבת של אנשי מס הכנסה ומחלק ההונאות הפיננסיות של המשטרה, שבדקו את מקורות המימון שלו וההכנסות שדווחו או לא דווחו. בלילה של ה-1 בינואר 1996, במהלך מסיבת ראש השנה, עלה המועדון באש. נסיבות השריפה לא התבררו מעולם, לפחות לפי הדו"ח הרשמי.

ניהלנו אותו שניים — אני וסוטיאגין, סוטיאגין ואני.

כל כך הרבה שנים עברו מאז. אני הייתי בכלא ויצאתי. סוטיאגין מת. אין לי מושג מה קרה לאסטרו. על לנה עוד נדבר. כשאני כותב את השורות האלה הפנדר רודס הממכר שעוטף את Glory Box של פורטיסהד מעניק לי איזו נחמה. הסיפור המלא של "ירח אשכולית" לא סופר מעולם. עיתוני התקופה הסתפקו בסיפורי הרכילות. הדו"ח המשטרתי ספר את ההרוגים והפצועים, הזכיר שהשריפה לא פוענחה, ומנה את העבירות והפשעים שבהם הואשמו מנהלי המועדון. בהיעדרו של סוטיאגין — אני. במהומה הכללית של שנת 1996, לאחר הרצח ובמהלך ההכנות למערכת הבחירות, סיפורו של מועדון ריקודים ביפו לא זכה ליותר מאשר כותרת משנה פה ושם. יותר ויותר אני מוצא את עצמי חושב עליכם — האנשים שמילאו את המועדון לילה אחר לילה. אולי חלק מכם עדיין זוכר בחיבה את "ירח אשכולית" וממשיך, עשרים וכמה שנים אחרי, לתהות על הסיבות לאובדנו. אני מרגיש חובה להציג כאן בפניכם את הסיפור האמיתי, בדיוק כפי שהתרחש. או לפחות גרסה אחת שלו.

למי שאינו בקי, או שלא היה שם בזמן אמת, כדאי
אולי שאציג בקצרה את המשתתפים בסיפור הזה, לפי הסדר שבו
נכנסו לחיי.

בראשית היה סוטיאגין. מתי בדיוק הכרתי אותו? איני יכול
לומר. נדמה לי שהוא תמיד היה שם. באוהל בטירונות, במעונות
באוניברסיטת חיפה, היכן שלמדנו שנינו בחוג להיסטוריה
כללית, בדירה ברחוב ברדיצ'בסקי, שבה חלמנו ונאפנו, צעירים
אבודים ושאפתנים בעיר הגדולה. הוא היה החולם, היזם, המעז.
קראנו לו "האלכימאי". אני הייתי זה שתפקידו להגשים את
החלומות. להשיג את הכסף. לשכנע את הבחורות. למצוא את
הדרך להימלט כשהמטרה כבר הייתה ליד הדלת והריח בדירה
היה כזה שלא היה אפשר לטעות במקורו. האם היה לו שם
פרטי? מן הסתם היה לו, אבל בשבילנו הוא היה סוטיאגין. זה
היה מספיק.

השנייה בחבורה הייתה לנה. בהתחלה הייתה עוד אחת
מהבחורות של סוטיאגין, אבל היה בה משהו מיוחד שגרם לנו
להישאר בקשר גם אחרי שהרומן הקצר שלהם נגמר. היא ידעה
לשתות כמו שרק רוסים יודעים, ולקלל כמו נהג מונית אחרי
שתפסת אותו "מסדר" את המונה. היה לה חוש הומור דק וחיוך
שיכול היה להפיל קירות, והיא הייתה קשוחה כמו שברוס וייליס
רק חולם להיות. זה היה רק טבעי שכשהוקם "ירח אשכולית"
נכנסה מיד לתפקיד הברמנית, וגם אחרי שהתרחבו שעות

הפתיחה, והבר גדל והתפתח, והיה לנו צוות של ברמנים שעבד
במשמרות, היא נשארה הסמל של המועדון. לא היה לילה שבו
לא הייתה שם, מזגה כמויות מדויקות של משקה לקוקטיילים
בלי להיעזר בכוס מדידה, רקדה על הבר ברגעים של אקסטזה, או
עזרה להרשלה לסלק מישהו שהשתכר יתר על המידה והטריד
את שאר הלקוחות. מי שהיה נכנס ל"ירח אשכולית" היה רואה
קודם כול את לנה, אחר כך את סוטיאגין באחת החליפות
המצועצעות שלא היה אפשר להחמיץ, ואז את הבמה ואת
אסטרו, אם הייתה באותו לילה הופעה. אני הייתי השותף הנחבא
אל הכלים. אותי ראה רק מי שהיה צריך.

אחר כך הגיע לופין, ארקדי לופין. היום אני יודע שזה לא היה
שמו האמיתי, אבל עד כמה זה באמת חשוב? היה לו כרטיס ביקור
מהודר עם המילים "ארקדי לופין, אחזקות ונכסים" מודפסות
באותיות של זהב, והיה לו משרד בבניין ברחוב היצירה ברמת
גן, סמוך לבורסת היהלומים, שבכורסאות שבו יכולת לשקוע
ולא לקום עוד עד אחרית הימים. גם הוא הגיע דרך סוטיאגין,
שהיה כנראה בן דוד רחוק שלו, אבל עיקר עסקיו היו איתי.

"בר ג'ז ובלוז, כמה נפלא... וקוראים לו 'ירח אשכולית'... זה
שם נוראי, אתה יודע, זה בחיים לא יצליח." — הוא אמר את
הדברים בחיוך גדול ולבבי, אבל ניכר שהתכוון אליהם. "טוב,
אבל אתם משפחה, ומשפחה לא מפקירים. אני אגיד לך מה
יהיה."

בתמורה להשקעה ראשונית, שכיסתה את הוצאות ההקמה
וההפעלה של המועדון בחודש הראשון, הוא דרש 30 אחוז
מההכנסות. ההכנסות, לא הרווחים. והתחייב גם לכסות את
ההפסדים, אם יהיו, בתנאים דומים. התנאי היחיד שהתנה היה

ששמו לא יוזכר בשום דו"ח רשמי. הוא יהיה "השותף הבלתי נראה", כך אמר.

את אסטרו פגשנו בזמן ש"ירח אשכולית" כבר פעל. שמה האמיתי היה עאישה סמיר, אבל גם אם לא הייתם מבאי המועדון ולא הכרתם את החבורה הקטנה שלנו, יכולתם כבר להבין שלשמות ה"אמיתיים" הייתה עבורנו משמעות מועטה, אם בכלל. אני הבחנתי בה ראשון — היא נשענה על הבר ונראתה כמו אלת מלחמה עתיקה עם גוף של אלילה נורדית, שבקלות יכולת לדמיין אוחז בחרב ארוכה, עם גון עור ושיער שחור ומתולתל בנוסח שושנה דמארי. שבועיים לאחר מכן הצענו לה תפקיד של די-גיי. בערך חודש לאחר מכן התחילה לשיר. אסטרו הפכה למושכת הקהל הגדולה של "ירח אשכולית". בערבים שבהם הופיעה, המועדון היה מלא עד להתפקע. לרגעים מעטים, בחודשים שבהם היפנטה את הקהל ב"אשכולית", זכיתי להיות המאהב שלה.

את שמו ה"אמיתי" של הרשלי'ה איני זוכר. אני תוהה אם אי פעם ידעתי אותו. הוא הגיע בעקבות המודעה שפרסמנו כשהתפוסה במועדון הגיעה כבר לערכים מסוכנים. הוא היה פולני טוב, תמיד מסורק למשעי, עם זרועות בגודל של חבית בירה וחיוך שאמר: "אני עומד לשבור לך את הראש, אבל אל תיקח את זה באופן אישי". בפעמים המעטות שדיבר היה לו קול בס עמוק עם שמץ מבטא אנגלו-סקסי, שהפך נושא בלתי נדלה לבידחות, שאליהן הצטרף תמיד ברגע הנכון במשפטים קצרים וסרקסטיים, שהקנו לו את כינויו.

הוא היה גם הומו מוצהר, אבל על כך נדבר מאוחר יותר.

את המשתתף האחרון בסיפור הזה לא הזמנו. הוא הגיע מטעם עצמו, או יותר נכון, מטעמה של משטרת ישראל. ניסו לוי, החוקר מיחידת ההונאות הפיננסיות, היה שותף מלא למאורעות שהביאו את קצו של "ירח אשכולית". הייתי שמח ללהק אותו לתפקיד הנבל בסיפור, אבל האמת היא שאת הנפילה אנחנו הבאנו על עצמנו. הוא היה חוקר הגון, חסר פניות, ורגוע תמיד. הערכתו וחיבתו אותו, ואני חושב שהרגש היה הדדי. זה לא הפריע לו להכניס אותי לכלא, אבל גם על כך נדבר עוד בהמשך.

אם אף אחד לא דיבר או זו בחלל הגדול, אפשר היה לשמוע את הגלים מתנפצים אל החוף על מזח הדייגים. זה היה הגורם שהכריע את גורלו של המקום.

"אפשר לשמוע מכאן את המים," אמר סוטיאגין.

"אתה מבין שכל הזמן יהיו דיבורים ומוזיקה?" שאלתי, "אף

אחד לא ישמע את זה, ואם ישמע, למי אכפת?"

"אתה לא מבין שום דבר." סוטיאגין התיז בדל סיגריה על הרצפה, שהייתה מכוסה ברסיסי נסורת, מורשת המסגרייה שפעלה במקום ונסגרה שבועות ספורים קודם לכן. "זה יהיה הסמל המסחרי של המועדון. כל יום ברבע לאחת-עשרה בדיוק נפסיק את המוזיקה, וכולם ישתתקו ביחד. כולם ירצו לשמוע את המים..."

הוא צדק. לקח זמן להנחיל את המסורת לקהל, אבל בסוף אפשר היה לשמוע סיכה נופלת ברבע לאחת-עשרה, אם הים היה שקט במיוחד באותו לילה, כמוכן.

פתחנו את "ירח אשכולית" בהאנגר גדול סמוך לנמל יפו. "אני מכיר מישהו שייתן לנו מספיק כסף כדי לשפץ אותו," אמר סוטיאגין, "הוא איזה קרוב משפחה רחוק שלי. לך אליו ותגיד שאני שלחתי אותך." אני מודה שלא האמנתי לו באותו רגע. ההאנגר היה ענקי, אבל לא היה בו שום ציוד. הרצפה והקירות היו מטונפים, החלונות ברובם מנופצים, והגג דלף מתריסר מוקדים שונים. רק המחשבה על כמות העבודה והכסף שיידרשו

כדי להפוך את החורבה הזו לבר ומועדון הפכה את קרביי. אבל סוטיאגין צדק. היו מעט מקרים שבהם סוטיאגין לא צדק. ארקדי לופין הזרים כמויות בלתי נדלות של כסף, ואני ארגנתי צבא של אנשי מקצוע ועובדים מזדמנים, ובתוך חודשים מעטים היה לנו מועדון. הקירות צופו בחומר אטום לרעש. החלונות והדלתות הוחלפו בחדשים. התקרה הוחלפה כולה והותקנה בה מערכת תאורה שאפשרה ליצור אווירה חשוכה ומעושנת של בר ג'ז, אבל גם להציף את המקום באורות ניאון בערבי ריקודים. היו לנו בר רחב ומצויד למופת במיטב המשקאות וכלי המזיגה, ועמדת די-ג'יי, שהייתה גורמת קנאה עזה לכל בעל מועדון שאינו נתמך מכיסיו הבלתי נגמרים של איש נדל"ן מרוסיה. הרמקולים שפוזרו ברחבי המועדון היו מהאיכות הטובה ביותר. יכולנו להנמיך את המוזיקה ללחישה ולוודא שכל אחד מהנוכחים, אפילו אם היה בשירותים, ישמע את המוזיקה בדיוק באותו ווליום. יכולנו גם להטביע את ההאנגר ברעש שיגרום לחירשות חלקית או מוחלטת לכל הנוכחים. בערבי הריקודים היינו תמיד קרובים מאוד לרמת הרעש הזו. שלט ענק שעליו השם Grapefruit Moon Bar & Dance Club קישט את דלת הכניסה, והמילים the grapefruit n.oon, one star shining, are all that I can see היו חרוטות באותיות שחורות על כל המראות.

פתחנו את המועדון בערב השנה החדשה של 1991. לנה הייתה זו שהתעקשה על התאריך. "זו תהיה מסורת שתישאר לנצח," הבטיחה, "נוביגוד בירח אשכולית." ערב הפתיחה היה הצלחה בלתי מסויגת (בניגוד מוחלט לתחזיותיו של ארקדי לופין ולחששותיי שלי). המועדון היה מלא עד אפס מקום. לנה ליהטטה על הבר. סוטיאגין, באחת מחליפותיו הצבעוניות

6. עוד התחלה

"ירח אשכולית?" ארקדי לופין חיכך את כפות ידיו והושיט אותן אל מול התנור, "ילדים, ברור לכם ששם כזה לא יכול לתפוס... ומאיפה זה בכלל בא, אם מותר לע אול?"

"סוטיאגין משוגע על טום וויטס, ענתה לנה, "זה שם של שיר מאלבום הבכורה שלו."

"בכל מקרה, זה לא יעבוד," המשיך לופין, "עם שם כזה נצטרך לעבוד קשה. צריך להשקיע הרבה כסף. צריך מראה עכשווי וסאונד נפלא, וצריך להיפטר מהג'ז. אתם צריכים לארגן ערבי ריקודים, זה מה שהולך היום. משהו עם ההופ הזה. מה זה בדיוק?"

"היפ הופ," קטעה אותו לנה.

"בדיוק, היפ הופ. אבל זה עם הבסים האטיים, לא זה שבו מדברים יותר מדי."

"דאונטמפו."

"אם את אומרת."

הוא שב וחיכך את כפות ידיו, על שפתיו הצטייר צליל של חיוך. "ירח אשכולית. ערבי דאונטמפו בהאנגר ביפו. ברור לכם שזה לא יכול לעבוד."

ביותר, כשראשו עטוף במטפחת צהובה שאפילו אנדי וורהול היה מסתייג ממנה, אייש את עמדת הדי-ג'יי.

כמה מן המסורות שליוו את "ירח אשכולית" בכל תקופת קיומו נולדו כבר באותו לילה ראשון. ברבע לאחת-עשרה בדיוק החליש סוטיאגין את המוזיקה עד ללחישה, ולחש "ששש" ארוך לתוך המיקרופון. קול הגלים המתנפצים השתלב עם המוזיקה החרישית, ובמשך דקה שלמה איש לא דיבר ולא זו. ברבע לשתיים-עשרה פינתה לנה בתנועות נמרצות את הבר מכל הכוסות, החטיפים והחפצים האישיים של המבלים שהיו עליו, טיפסה עליו והתחילה לרקוד. בשתיים-עשרה בדיוק ספרה לאחור את השנה החדשה, וכשהגיעה לאפס תפסה בבליין, שאיתרע מזלו להיות הכי קרוב אליה, ונשקה לו בכוונה רבה על פיו.

באחת וחצי בדיוק הושמע השיר "ירח אשכולית", וזה היה האות הרשמי לסיומו של הערב. ההיתר שקיבלנו מהעירייה לא אפשר להשמיע מוזיקה אחרי שעה זו.

7. הבשורה על פי סוטיאגין

אף פעם לא הבנתי מאיפה הגיעו החליפות האלה, בצבעים שלא ייאמנו. "ז'קט ורוד, מי שמע על דבר כזה," נהגתי לומר.

"אל תדאג," חייכה לנה, "זה נראה נפלא עם המטפחת הצהובה."

הכסף זרם כמים. באותו זמן כבר לא היה ברור איזה חלק ממנו שייך ללופין וכמה הגיע מהכנסות המועדון. רוב הלקוחות שילמו במזומן. אני עשיתי כל מאמץ לרשום את ההכנסות, אבל הכסף שנמצא בקופה הרושמת בסוף הערב היה רק חלק קטן מהכמות שהחליפה ידיים בין לנה, סוטיאגין והלקוחות. לפי הגרסה שקיבל השופט, גם אני לקחתי חלק מההכנסה שלא נרשמה, אבל האמת היא שלא לקחתי כלום. החליפות של סוטיאגין הפכו נוצצות ומופרכות יותר ויותר. יכולת לזהות אותו מבלי להתאמץ בתוך כל קבוצה שאליה הסתפח. הוא היה הכתם הצבעוני בעולם של שחור ולבן, הקשת בענן בין ענני הגשם. גם התנהגותו הפכה מוחצנת וראוותנית. הוא נהג לדבר בקול רם כל כך, עד שאפשר היה לשמוע אותו מעל הצלילי המוזיקה הרועשת ביותר. המבטא הרוסי שלו, שכשהכרתי אותו לראשונה היה כמעט בלתי מורגש, הפך מודגש עד כדי הגזמה. הוא היה מושך את ההברות ומעוות את הצלילים עד כדי כך, שנעשה קשה להבין על מה הוא מדבר. לנה הייתה הראשונה שהבינה שהוא מכור.

לפעמים, כשנראה היה שהמועדון מתנהל מעצמו, המוזיקה רעמה כמו מפל ביום חורף סוער, והקהל היה אבוד בתנועה שהוא עצמו יצר, נהג סוטיאגין להיעלם. היינו מחפשים אותו שעות ומצאים אותו זרוק באיזו פינה אפלה, עיניו מזוגגות ופיו מעלה קצף. ניסינו לדבר על לבו, להשגיח עליו מקרוב בכל שעות היום, לבקש מסוחרי הסמים שידענו על נוכחותם במועדון לא למכור לו, אבל דבר לא עזר. לא היה אפשר לעצור את סוטיאגין בכל דבר שהחליט לעשות.

יום אחד מצאה אותו לנה סרוח על הרצפה באחד התאים בשירותי הנשים. אלה היו שנות התשעים, אתם חייבים לזכור, ולמצוא גבר בשירותי הנשים לא היה חזיון נדיר. אבל סוטיאגין, בלבושו הצבעוני ובמצבו הכמעט קטטוני, בלט בנוכחותו אפילו בתקופה ההזויה ההיא. מישהי סיפרה ללנה, והיא עזבה את הבר וניגשה אליו.

סוטיאגין הביט ישר לתוך עיניה במבט מזוגג, ולרגע היא חששה שהוא אינו מזהה אותה. "את יודעת," אמר לבסוף, "זה נכון, כל העסק הזה של מין ומוות. אנחנו חיים בשביל לזיין, ואז המוות דופק אותנו בחזרה."

ללנה היה טייפ מנהלים קטן, ששמרה בכיס המכנסיים לכל מקרה שבו יעלה בראשה רעיון שראוי לשמור. היא שלפה את המכשיר וביקשה: "אתה יכול לחזור על זה?..."

וכך נולדה "הבשורה על פי סוטיאגין". לנה הקליטה ליין בס אטי ועמוק במיוחד, ומדי פעם, בסוף הפסקת הגלים, היה נשמע קולו של סוטיאגין, במבטא הרוסי המוגזם ביותר שיכול היה לגייס, מושך את היוד במלה "חיים" לאורך של כמעט שש שניות שלמות, ומלווה בבס כל כך עמוק עד שהרגשת אותו

Enter: Astro .8

היא באה מכפר דרוזי אי שם בגליל, אבל מעולם לא הסכימה לומר לי מאיזה. גם כך הייתה מנודה, כאישה משוחררת מינית שמרדה בכל מה שהמסורת מצפה ממנה. אם היה נודע למשפחתה היכן היא נמצאת, הייתה עלולה להימצא בסכנת חיים. היא הגיעה לחיפה ועבדה שם תקופה קצרה כאחות בבית החולים האיטלקי. אחר כך התגלגלה לתל אביב, ולבסוף ליפו. היא עבדה כמלצרית, כשוטפת כלים, וכמטפלת בקשישים. ב-1993 הגיעה ל"ירח אשכולית", כאחת מאלה שנהגנו לכנות "הציפורים של לנה", צעירים חסרי כול שלנו אימצה אל חיקה והזמינה אל המועדון כי לא היה להם מקום אחר להיות בו. שמה האמיתי היה עאישה סמיר, אבל היא לא הרשתה לאף אחד להשתמש בו.

כמעט מיד הפכה למאפיין קבוע של המועדון, כשהיא ניצבת סמוך לבר, ומושכת אליה עדת מעריצים צעירים, שנתפסו למראה האקזוטי שלה ולעיניה החומות שגדולות מהן קשה היה לתאר. גם אני נשכיתי בקסמיה, והיו פעמים שבהן הואילה להעניק לי מחסדיה בחדרי שבדירה ברחוב ברדיצ'בסקי. אבל היא לא הייתה מוכנה להתחייב לאיש. אם היית איתה, זה היה בהתאם לתנאיה שלה.

אבל אני מתרחק מהנושא. רציתי לספר על הדרך שבה הפכה עאישה סמיר לדי-גיי אסטרו, ולאחר מכן לאסטרו הזמרת. כרגיל, הדרך הזו עוברת דרך סוטיאגין.

בתוך הבטן, סמוך למקום שממנו באים ילדים לעולם, חוזר על המנטרה: "אנחנו חיים בשביל לזיין, ואז המוות דופק אותנו בחזרה." הקהל הגיב, כמעט תמיד, בסערת שריקות ומחאות כפיים. המוזיקה התחדשה.

סוטיאגין נהג לתקלט כמעט מדי יום. בכל יום שלא תקלט, הקהל על רחבת הריקודים היה נשאר אדיש, וההכנסות ממכירת משקאות היו נמוכות בהתאם. ניסינו כל מיני די-ג'יאיאים, אבל אף אחד לא התקרב לכריזמה שהיתה לסוטיאגין. עד שעאישה שכנעה אותו לתת לה לנסות.

כבר ביום הראשון הסתמך הניסוי כהצלחה. היא לא עמדה בעמדת התקלוט, אלא זזה כל הזמן. היא קטעה את השירים במקומות בלתי צפויים, הגבירה את הבס עד שהטביע כל קול אחר, ושילבה בין שירים באופן שגרם אפילו לנו לסובב את ראשינו בהפתעה בכל פעם שאחד החיבורים הבלתי אפשריים האלה היה מתברר כתוצאה של השראה גאונית — מפורטיסהד לאלה פיצג'רלד, ובחזרה ל"איינג'ל" של קריסטי מקקול. הקהל לא יכול היה לשבוע ממנה. כבר ביום הראשון התחילה לשלב לחשויים לתוך המיקרופון בשפה בלתי ברורה, בקול עמוק ומלטף. בסוף הסט נהגה לשרבב את שם הבמה שבחזרה לעצמה, "אני די-ג'יאי אסטרו".

אחרי שני סטים כאלה כבר הייתה פופולרית לא פחות מסוטיאגין.

ואז הגיע היום שבו התברר שיחד עם סוטיאגין היא הכינה לנו הפתעה נוספת. הסט התחיל כמו בכל יום, מן השקט אל הסוּחֶף. אסטרו היתה מעולה, כהרגלה, והקהל היה באקסטזה. היא בנתה את הסט עד לקיר אדיר של רעש, ואז חתכה ל"איינג'ל", שהיה השיר שהכניס את הסצנה של בריסטול עמוק אל לב המיינסטרים. כולם ציפו שהלהיט הגדול של הרגע יהיה גם נקודת הסיום של הסט, אבל אז, ארבעים שניות לסיומו, כשהפייד אאוט כבר כמעט התחיל, אסטרו הנמיכה את הווליום ללחישה. מטייפ נוסף היא

שילבה את הפראזה שפותחת את השיר והנמיכה את הווליום גם כאן, כשהיא משאירה רק את הסקסופון והבס, ואז, על רקע חזרות איך-סופיות על הדקה וחצי הראשונות של השיר, התחילה לסלסל. היא לא שרה. לא הייתה שם אף מילה מובנת, אבל הסלסול הזה, שנשמע כמו קינה מבית מדרשה של אום כולתום, השתלב עם הבס והסקסופון של "איינג'ל", כאילו שניהם נולדו ביחד במוחו של אלכימאי גאון. ברגעים הראשונים נעצרה התנועה על רחבת הריקודים, והקהל נראה כמתנועע בחוסר נוחות, מתקשה לעכל את המתרחש. אבל אז התרומם זוג ידיים אחד והחל להתפתל בעקבות הסלסול. בעקבותיו התרומם עוד זוג, ועוד אחד, ולפני שהבנת מה מתרחש הקהל כולו עמד שם וסלסל בידיו יחד עם אסטרו, שכל גופה התעוות עם הצלילים. זה נראה כמו נחש ענקי בעל אלף ראשים המתנועע לקצב חלילו של פאקיר.

אחרי דקות ארוכות, שבהן נמשכו הסלסול והריקוד ההיפנוטי בלי הפסקה, עצרה אסטרו במפתיע. היו כמה שניות של שקט, ואז נשמע רעש כשל אלף מראות מתנפצות, והפזמון של "איינג'ל" התנגן בשיא העוצמה. "סימפּלתי את הזכויות הנשברות של 'בבושקה' של קייט בוש", סיפר לי אחר כך סוטיאגין, "והכפלתי אותן שוב ושוב עד שקיבלתי גלקסיה שלמה שמתנפצת." מחיאות הכפיים, השריקות והצעקות לא פסקו כמעט עשר דקות רצופות. המסורת של "לילות שני עם אסטרו" נולדה.

הוא הגיע בעקבות המודעה. אחרי כמה מקרים של התפרעויות ליד הבר פרסמנו דרישה לבאונסר. דרשנו מישהו שיהיה בעל טקט, כזה שיוכל לפתור מקרי התפרעות בדרך של שכנוע, אבל שיהיה גם בעל רישיון לנשק, יוצא צבא מיחידה קרבית.

הרשליה לא היה דבר מכל אלה. הוא נולד בפולין להורים שהיו עובדי המספנות בגדנסק, ובגלל ממדי גופו המרשימים קיבל עבודה כסבל עוד לפני שמלאו לו שלוש-עשרה. בגיל צעיר גילה את מיניותו והבין שהוא נמשך לגברים. בגדנסק, בפולין הקומוניסטית, הנטייה הזו לא הייתה פופולרית במיוחד, ומיד כשהחלו המהומות שהוביל לך ולנסה, הרשליה ניצל הזדמנות ועלה על סיפונה של ספינת סוחר שהפליגה בכל רחבי אירופה והגיעה גם לנמל אשדוד. הוא שמע שתל אביב עיר ידידותית להומואים, ולכן ירד מהספינה, התחמק מהנמל והגיע בדרך כלשהי ליפו. הדייגים של יפו נתנו לו מקלט, והוא התפרנס מתיקון סירות ורשתות דיג.

אבל באותו יום שבו התייצב לראשונה ב"אשכולית" לא ידענו דבר מכל זה. ראינו רק צעיר ענק גוף, לבוש חולצה שנראתה כמתפקעת באזור הכתפיים, וקירח לחלוטין. "אוהב מוזיקה הופ", אמר, "אוהב בחורים. רוצה עבודה כזה", והוא מסר לי את המודעה, שנדחתה בעדינות ובדיוק מפתיעים מעל דפי העיתון.

"שלום", אמרתי, "איך קוראים לך? אנחנו צריכים יוצא צבא עם רישיון לנשק." בתגובה הסיר הרשליה את זולצתו וחשף מערכת שרירים שהייתה הופכת את ארנולד שוורצנגר לסגול מקנאה. "אני לא צריך נשק", אמר, וחיך חיוך רחב שהאיר את כל פניו. "הגורילה זורחת", פלטה לנה לפני שהספיקה לעצור בעצמה, וצעדה צעד עצבני לאחור, אבל הרשליה רק הביט בה באותו חיוך רחב, ואז התחיל לצחוק, ומרגע שהרשליה התחיל לצחוק, אף אחד לא יכול היה שלא להצטרף אליו.

לקח לנו כחצי שעה להוציא מהרשליה את סיפור חייו. "הוא יהיה בן דוד שלי", החליטה לנה, "הוא חייב להיות הבאונסר שלנו."

"אבל עדיין לא אמרת לנו איך קוראים לך", הזכרתי.

הרשליה שב וחיך את החיוך הענקי שלו. "שם ארוך, בפולנית", אמר, "לא תמיד גם אני זוכר. תקראו לי שם ישראלי." "הוא חייב להיות הרשליה", התערב סוטיאגין.

וכך היה.

הפעם הראשונה שבה נאלץ הרשליה לשכנע מישהו לעזוב את המועדון נחרתה בזיכרוני. הבחור נראה כעושה צרות מהרגע שנכנס. הוא ניסה לעשן, ולנה נאלצה לבקש ממנו להפסיק או לצאת, הזמין כמיות משקה שאפילו סוטיאגין לא היה מסוגל לצרוך, וניסה לשלוח ידיים מתחת לשמלתה של אישה, שלרוע מזלה עמדה בסמוך אליו ליד הבר. כשנראה שהעסק מתחיל לצאת משליטה סימנתי להרשליה לגשת. הוא התקרב אל עושה הצרות, הניח יד אחת על כתפו, ובעדינות הושיב אותו לצדו על אחד מכיסאות הבר ולחש משהו באזנו. הבחור העיף בו מבט

10. הבלש בנעלי הזכוכית

ב־1994 טבע עיתונאי בריטי את המונח "טריפ־הופ" לציון סוג המוזיקה שאהבנו לנגן ב"רח אשכולית". לנה, שהייתה מנויה על כל הירחונים שעסקו במוזיקה אלקטרונית והיפ הופ, הביאה את המונח לידיעתנו. ימי שני הפכו רשמית ל"ערבי הטריפ־הופ עם די־ג'יי אסטרו", והתפוסה במועדון הגיעה לשיאה. הפכנו גם למקום בילוי רשמי לידוענים למיניהם, בעיקר מתחום המוזיקה. שמועות טענו שערב אחד נצפו חמי רודנר ואיגי וקסמן כשהם נכנסים ביחד לשירותי הנשים. את אסף אמדורסקי אפשר היה למצוא כמעט בכל הופעה של אסטרו, ישוב בשולחן לצד הבמה. בכל יום שני נאלצנו להוציא החוצה זוג רמקולים ענקיים כדי להרחיב את רחבת הריקודים ולספק את העשרות שנאלצו להישאר בחוץ. אחרי כמה לילות כאלה החלטנו להוציא גם שלוחה של הבר, וכך השתלטנו על חלק מהרחוב. הפקחים והקנסות לא איחרו להגיע, אבל ההכנסות עלו על ההוצאה.

בספטמבר אותה שנה ראיתי לראשונה את ניסו לוי. הוא נשען על הבר החיצוני ונראה בדיוק כמו שוטר בלבוש אזרחי, שמנסה להשתלב באווירה. ניגשתי אליו. "אדוני שוטר?" שאלתי. הוא חיך. "לא ידעתי שכל כך קל לזהות את זה." "ליד הבר במועדון ריקודים אף אחד לא מתבלט כמו מישוהו שמנסה שלא יבחינו בו," עניתי. ניסו צחק. ברקע "Five man army" של מאסיב אטאק הלהיב את קהל הרוקדים בשילוב של ראפ עצלני עם

מופתע, ואז התחיל לצחוק כאילו שמע בדיחה מצחיקה במיוחד, ועזב את המקום מבלי להביט לאחור.

"שמתי יד על ביצה שלו," הסביר לי הרשליה, "אמרתי: תראה גדול יד שלי. אתה עכשיו צוחק כאילו אנחנו חברים ואז הולך ולא חוזר. אם לא — אני עושה שקשוקה."

"אכלת בכלל פעם שקשוקה, הרשליה?" שאלתי.

הוא נראה מופתע מעצם השאלה. "לא מבין מה עושה ביצה בעגבנייה," אמר, "אצלנו בפולניה אוכל ביצה קשה עם מלח."

מקצב רגאיי סוחף. ניסו תופף באצבעותיו קצב לא נכון על דלפק הבר. "עוד סימן היכר של שוטרים. אין להם חוש קצב," העירה לנה.

ניסו המתין עד לסוף הערב, ואז משך אותי ואת סוטיאגין לחדר צדדי. "אני צריך לדעת מאיפה אתם מכירים את ארקדי לופין." סוטיאגין משך בכתפיו, "הוא קרוב משפחה רחוק שלי. הפנו אותי אליו קרובים שגרים בלונדון. הוא מממן את המועדון." "את כל זה," אמר ניסו, "אני כבר יודע."

זמן קצר לאחר מכן הגיע הזימון הראשון למשרדי המשטרה. מכיוון שאני הייתי האחראי לצד הכספי, הפכתי למוקד החקירה. בחדר החקירות לא פגשתי בניסו, למרות שהנחתי שהוא מאזין לנאמר מחדר צדדי. את החקירה ניהלה חוקרת בשם ורדה, שלא אמרה לי מעולם את שם המשפחה שלה, אבל הייתה דומה ללנה במידה שהיה בה כדי לעורר אי נוחות. החקירה התמקדה בתחילה בקשרינו עם לופין, אבל הסתעפה לניהול הכספים במועדון על כל היבטיו. מיותר לציין שבגילנו הצעיר, ובגלל חוסר הניסיון שלנו בניהול עסק, הספרים לא היו באמת מסודרים. חוץ מזה, העסק התנהל ברובו במזומן, והדברים שנמכרו מעל דלפק הבר כללו יותר מאשר אלכוהול. היינו הלומי הצלחה ושחצנים, ולא הבנו שצוות החקירה הולך וסוגר עלינו.

ניסו הוסיף להגיע למועדון, כנראה כדי להתרשם בעצמו משלל העדויות למעשים פליליים שניתן היה לאסוף פשוט מנוכחות במקום, אבל גם משום שאהב את האווירה ופיתח רגשי ידידות אליי ואל סוטיאגין. לנה לא הצליחה להבין למה אנחנו לא מסלקים אותו מהמקום. "הוא גיס חמישי," טענה, "אתם מכבדים אותו בוויסקי חינם והוא רוצה לשים אתכם בכלא."

יום אחד התעמתה איתו. "אתה כמו הנסיך של סינדרלה," צעקה בקול שכמעט הצליח להתגבר על רעש המוזיקה, "אתה נושא איתך נעל זכוכית ומנסה לגרום לה להתאים לכל אחד. לא חשוב לך אם תתפוס את לופין או את סוטיאגין. העיקר שתיפטר מהנעל."

ניסו לא הגיב. אני ניסיתי להסביר שהדימוי של תביעה פלילית לנעל הזכוכית של סינדרלה לא ממש מדויק, אבל הרשלה שמע את לנה ופרץ בצחוק לבכי. למחרת הופיע מעל הבר רישום של ניסו לוי. תווי פניו היו מדויקים להפליא, והוא היה לבוש בחצאית שחורה וקצרה, ועל רגליו השעירות זוג נעלי זכוכית גבוהות. לא ידענו שהרשלה, על ידיו העבות והגסות, מסוגל לקו מדויק שכזה. ניסו ביקש את התמונה, ולמיטב ידיעתי היא תלויה עד היום במשרדו ביחידת ההונאה של משטרת יפו.

לנה לא הייתה משועשעת. "אתם כולכם צוחקים ועושים שטויות," הזהירה, "אבל האיש הזה יכניס את כולנו לבית סוהר."

The Grapefruit Moon .11

אני זוכר היטב את הפעם הראשונה שבה אסטרו ביצעה את השיר. כרגיל, היא וסוטיאגין בנו את הטרק ולא סיפרו לנו דבר. זה היה באחד מימי השני עם די-גיטיי אסטרו. באחת וחצי בלילה הגיע תורו של "ירח אשכולית", אבל הפעם לפסנתר של טום וויטס בפתיחת השיר הצטרף קו בס מתמשך ומתפתל. ברגע שבו נכסים כלי המיתר, כמעט דקה לתוך השיר, נכנס אורגן המונד בקונטרפונקט לקו הבס, ובהרמוניה מושלמת עם הכינורות. כלי הקשה אלקטרוניים הצטרפו גם הם, ובאמצע סולו הפסנתר נכנסה הפסקה, ולאחריה אלפי המראות המתנפצות, שהיו סמלה המסחרי של אסטרו. היא עצמה לא נכנסה לשיר עד לבית האחרון, אבל ברגע שנכנסה עשתה זאת בתזמון מושלם עם טום וויטס, ובמקום להיכנס לפראזה המסיימת של כלי המיתר, לאחר הפזמון המסיים המוזיקה חזרה אל הליווי של הפזמון והלכה והתגברה, וקולות המראות המתנפצות הגיעו בתכיפות הולכת וגוברת, עד שנוצר קרשנדו כמעט בלתי נסבל של זכוכיות מתנפצות, כלי מיתר, אורגן המונד ובס. על הרקע הזה חזר קולה של אסטרו על המילים שמסיימות את הפזמון:

The Grapefruit Moon, One Star shining,
is all that I can see

אלא שהיא האטה את המילים האחרונות, כך שהן שימשו הכנה להתפרצות שבאה עם ההברה האחרונה, שאותה אסטרו משכה כך שנשמעה כאילו לעולם לא תסתיים. הקהל סירב ללכת הביתה. אסטרו נאלצה לחזור על השיר עוד שלוש פעמים. הפקחים חגגו על ההכנסה הנוספת. נאלצנו להתחנן בפני העירייה שלא תסגור את המועדון. מאז אותו יום נכנס הביצוע של "ירח אשכולית" לסט-ליסט בכל יום שני, אבל קרוב יותר לחצות, כדי למנוע מההתלהבות הכללית שליוותה אותו להימשך אל מעבר לשעת הסגירה.

בשלב מסוים הצעתי להשתמש בחלק מהרווחים ולהקליט את השיר, אבל אסטרו סירבה. "אני לא באמת זמרת", הסבירה, "ואת כל הצרות שיקרו עם זכויות היוצרים על השיר אנחנו באמת לא צריכים".

היא צדקה, כנראה, אבל ברגע זה אני מתחרט על כך שרק הזיכרון יכול להשמיע לי שוב את הביצוע הנפלא ההוא.

12. אנשים חלולים

"ואיפה, אתם חושבים, נמצא השותף השקט שלכם

עכשיו?"

ניסו השתמש במפתח שקיבל מהנהלת הבניין ופתח את דלת המשרד שברחוב היצירה. סוטיאגין ואני נכנסנו בעקבותיו. כשאומרים "החדר היה ריק," מתכוונים בדרך כלל לכך שלא היה בו אף אחד, או לכך שמדפי הספרים, השידות ומגירות השולחן ריקים. במקרה שלנו החדר היה ריק. אפילו הווילונות הוסרו מהחלונות. סוטיאגין חיפש את מתג התאורה, אבל בחדר לא היו מנורות, ואפילו במקומו של המתג היה רק חור פעור בקיר. הקירות, התקרה, ואפילו הרצפה, נצבעו בלבן בוהק, ולא יכולנו למצוא אף אחד מהכלים ששימשו לצביעתם.

"לא יהיו כאן טביעות אצבעות," הסביר ניסו שלא לצורך.

התיישבנו על הרצפה. הצבע כבר הספיק להתייבש ולא נדבק לבגדינו. סוטיאגין זמזם שורה מאיזה שיר. אני התחלתי לתופף על הרצפה לפי הקצב. ניסו שרק לעצמו בשלווה. לרגע נדמה היה לי שהוא שורק את הקול השני לזמזום של סוטיאגין.

"מה עכשיו?" שאלתי לבסוף.

"המדינה תגוא לגבות את המגיע לה."

"ולרפין?" שאל סוטיאגין.

ניסו שקע במחשבות. השניות התארכו לדקות. קו דק של זיעה התהווה על שפתו העליונה. לרגע נראה כאילו הוא עומד לדבר,

אבל לבסוף קם ועמד מבלי להוסיף מילה. הוא סימן לעבר הדלת ופסע לעברה בצעדים רחבים.

"זו הדרך שבה מקרים כאלה מסתיימים," אמר לבסוף כשעמד כבר לסגור את הדלת, "לא בפיצוץ, כי אם בלחישתה."

בשנה האחרונה לקיומו של המועדון מצאנו עצמנו יותר ויותר במוקדן של שערוריות. חקירות המשטרה הלכו והסתעפו. הם בדקו את הכספים שנכנסו ואת אלה שיצאו, ערכו ביקורות בקופה הרושמת בשעות לא שגרתיות והביאו כלבים שרחרחו בתוך המועדון וסביבו בחיפוש אחר סמים. ניסו לוי הפך לבן בית ב"אשכולית", על חיוכו המרומז ועיניו הטובות והעצובות, אבל הוא לא היה לבד. היו ימים שבהם חשבתי שהמקום מכיל יותר שוטרים סמויים מלקוחות. ידענו לזהות אותם. היינו מסמנים אותם זה לזה בתנועות ידיים. הטלפון פיתח צליל צרוד משהו, ואנחנו היינו משוכנעים שנמצאנו תחת האזנה (לאחר זמן, בבית המשפט, התברר לי שאכן כך היה).

באופן מפתיע, לא הייתה לכל הפעילות הזו השפעה על התפוסה. קהל המבלים נשאר נאמן ל"ירח אשכולית" עד הסוף המר, ואם אפשר מילא את המועדון אפילו יותר מאשר בעבר. אולי הטקס החדש שהנהיגה לנה — כוס בירה חינם לכל לקוח בחצות וחצי — עזר גם הוא למשוך אותם להישאר.

יום אחד נכנסו למועדון חמישה גברים מגודלים בעלי מבטא ערבי בולט ופנו ישר אל הבר. "אנחנו מחפשים את עאישה", הכריז אחד מהם, והראה ללנה תמונה של אסטרו, "שמענו שהזונה שרה שירים במועדונים ביפו."

"אין זונות אצלנו במועדון, אדוני," השיבה לנה מבלי להתבלבל, "וחוץ מזה, הזמרת היחידה שיש לנו היא אסטרו, לא

עאישה," והיא הצביעה על השלט מאחרי הבר שהכריז על "ימי שני עם אסטרו".

הדובר לא נראה משוכנע, וחבריו החלו להתפרש ולבחון מקרוב כל אשה בקהל.

בשלב זה נכנס הרשלי' לתמונה, ותפס בזרועו של אחד הזרים. "אדוני, לא מציק ללקוחות. או שותה או יוצא החוצה..." ארבעת הגברים המגודלים התגודדו סביבו בקרבה מדאיגה, ואחד מהם הרים את חולצתו וחשף סכין, שהייתה צמודה לחגורתו. "ואתה הולך לעצור אותנו?" שאל. "אני לא, ענה הרשלי' בשאננות מופגנת, "אבל חבר שלי שוטר כן." והוא הצביע על ניסו, שקם וניגש להצטרף לשיחה. תפסתי את מבטה של לנה וסימנתי לה לעכב את החבורה בתוך המועדון. יצאתי לחפש את אסטרו.

מצאתי אותה בתא בשירותי הנשים, מקופלת כמעט בתנוחה עוברית, אבל אוחת בסכין כבדה. "אני לא אלך בקלות," התנשמה, "הם לא ייקחו אותי איתם." הרגעתי אותה ועזרתי לה להתחמק החוצה דרך יציאה צדדית. לתקופה קצרה היא עברה לגור עם סטיאגין ואיתי בדירה ברחוב ברדיצ'בסקי, היכן שהצייר שגר שתי קומות למעלה ירד מדי יום כדי להתלונן על אימוני השירה והבסים הרועמים. לקח חודש שלם עד שהעזה לחזור למועדון, אבל את חמשת הבריונים לא ראינו שוב.

האזור שמסביב למועדון הפך, ככל שהשנה קרבה לסיומה, לזירת קרבות פוליטית. חבורות של נערים וגברים מבוגרים יותר, שאחזו בשלטים שגינו את הפריצות, את תהליך השלום, את השמאל, את ההומואים, את המוזיקה של הגויים, ומן הסתם עוד כמה דברים ששכחתי, הפריעו ללקוחות בכניסה ולפעמים

זה היה יום שבת. לנה הגיעה למועדון כרגיל, אבל בשבע וחצי בערב, במקום להיערך לפתיחת הבר, לבשה שמלה לבנה, עלתה על האופניים ששמרה תמיד בכניסה האחורית, ונסעה לכיכר מלכי ישראל, להפגין למען השלום.

ב"אשכולית" העניינים התנהלו כסדרם. סוטיאגין מילא את מקומה של לנה על הבר. אסטרו איישה את עמדת הדיגיין. המועדון נפתח בשמונה וחצי, כרגיל, ואסטרו השמיעה את הגרסה שלה ל"ירח אשכולית" ועברה לסט לחימום האווירה עם פורטיסהד ובירוק ככוכבים הראשיים. אני נשענתי בגבי אל הבר ושקעתי בשיחה עם ניסו, שהיה השוטר היחיד במועדון באותו ערב. שאר חבריו, אבירי החשאיות, אבטחו כנראה את ההפגנה. לאט לאט התחילו העניינים להתחמם. בתשע וחצי סימן "איינג'ל" את פתיחתה הרשמית של רחבת הריקודים. אסטרו עמעמה את האורות והפעילה את הסטרובים. נעשה קשה לשמוע את עצמך מדבר. נכנסתי לעזור לסוטיאגין מאחורי הבר. שנינו ביחד לא הצלחנו להגיע למהירות ולדיוק ההגשה, שלנה הייתה מייצרת לבדה.

קצת אחרי עשר ורבע נפתחה הדלת בתנופה, ולנה נכנסה כאילו רדפה אחריה הרוח. שערה היה פרוע ומבטתה היה רדוף ומבועת במידה כזו שכמעט מיד פסקה התנועה על רחבת הריקודים. אסטרו הנמיכה את המוזיקה כמעט ללחישה. "הם ירו בו", אמרה לנה, "הם ירו ברכיך".

ניסו גם להיכנס פנימה. הרשליה היה שם כדי לעצור בעדם. יום אחד, כשהגענו לפתוח את המועדון, מצאנו שלט ממוסמר אל הדלת. "המקום הזה", היה כתוב שם, "מקבל שמאלנים, ערבים והומואים".

לנה מצאה בחדר האחורי שלט דומה, וכתבה עליו: "ומתנחלים, הומופובים, וכאלה ששונאים." היא תלתה אותו ליד השלט הקודם. אחרי הרהור קצר הביאה עוד שלט אחד. "ומורים ושוטרים ועובדי ניקיון ומוזיקאים", כתבה, "וכולם ברוכים בבואם".

Nobody loves me, הדהד קולה של בת' גיבונס ממערכת השמע, בלחישתה שהייתה רועמת לא פחות משלוש יריות. את השתיקה ההמומה, שאפפה את המועדון, הפיג קול ניפוץ עז. אחד החלונות קרס כלפי פנים, ואבן גדולה נחתה לרגליה של לנה, והחטיאה אותה כחוט השערה. הרשליה פתח את הדלת. ספרתי יצורה אופנוענים, שעקבו כנראה אחרי לנה מכיכר מלכי ישראל בחזרה למועדון. הם לא נראו כמתנחלים או כנוער גבעות, סתם בריונים של יום-יום, מהסוג שהפך לחיזיון קבוע סביב "אשכולית" בחודשים האחרונים, אלא שהחבורה הזאת הייתה חמושה באלות ובסכינים, ואחד מהם הרים עוד אבן ויידה אותה מבעד לדלת לתוך המועדון. "שמעתם מה עשינו לרביץ שלכם, צעק זה שזרק את האבן, "תוציאו את השמאלנית החוצה, שנעשה לה אותו דבר." "וגם את ההומו והערבייה," צעק אחד האחרים, "וגם את הרוסי בבגדים המצחיקים. בואו לעשות שלום!"

ניסו הושיט את ידו לכיסו כדי לשלוף את תעודת השוטר שלו, אבל הרשליה תפס אותו בעדינות בשתי ידיו הענקיות והושיב אותו על הבר. "לא היום, חבר ניסו," אמר, "היום לא משטרה. היום התור שלנו." הוא תפס באחד מכיסאות הבר הגבוהים, ובלי מאמץ מיוחד ניפץ אותו על הרצפה. הוא לקח שתי רגלי כיסא ופנה אל היציאה. לנה סימנה לי לכיוון היציאה האחורית, ניגשה אל הבר, תפסה שני פותחני יין מחודדים ויצאה בעקבותיו. סוטיאגין ואני התחלנו בפינוי מזורז של הלקוחות דרך היציאה האחורית. מרחבת הכניסה עלו קולות חבטות, צעקות וקללות, שהלכו ונחלשו עד שנמוגו לחלוטין.

כשסיימנו את תהליך הפינוי ויצאנו אל רחבת הכניסה, היו שם עשרת האופנוענים, סרוחים על הרצפה ומדממים מפצעים בדרגות חומרה שונות. הרשליה נשען על אחד האופנועים, חבול אבל מחייך. לנה לא נראתה בשום מקום.

כך קרה, שבאותו הלילה שבו עשו רופאי בית החולים איכילוב מאמצים גואשים להציל את חייו של יצחק רביץ, טופלו בחדר המיון גם עשרה אופנוענים בדרגות פציעה בינונית עד חמורה. השוטרים שהגיעו למקום עצרו את הרשליה, אבל שחררו אותו למחרת מפני שהפצועים סירבו למסור עדות.

בעמוד פנימי באחד המקומונים הופיע סיפורם של שני דייגים שנתקלו סמוך לחצות הלילה באישה בשמלה לבנה, ששוטטה בלי מטרה באזור המזח בנמל יפו. שמלתה הייתה מכוסה בדם, אבל היא עצמה לא נראתה פצועה.

"אני רוח רפאים," אמרה בתשובה לשאלותיהם, "אני זו שחיפשה את השלום. אני הרוח של אוסלו."

15. הלילה של המראות

ה' 31 בדצמבר 1995, הלילה שבין יום חמישי לשישי

זה התחיל כליל נוביגוד רגיל ב"אשכולית". המשטרה עזבה אותנו לנפשנו באותו לילה. מן הסתם היו כולם עסוקים במהומות ובעצרות שלאחר רצח רבין. אנחנו ניסינו לקיים מראית עין של עסקים כרגיל. היו שם כל הטקסים הרגילים, כולל "ירח אשכולית" של אסטרו, הפסקת הגלים ברבע לאחת-עשרה והכשורה על פי סוטיאגין. ברבע לחצות עלתה לנה על הבר, ובחצות בדיוק העבירו הספירה לאחור והנשיקה של לנה ללקוח מזדמן את כל הנוכחים לתחומה של שנת 1996. אסטרו המשיכה את הערב בסט שהתבסס על maxinquaye של טריקי, שהיה האלבוס החם ביותר אצלנו באותה תקופה. Hell is around the corner, קונן טריקי על רקע האקרובטיקה הקולית של מרטינה טופלי בירד, ואנחנו כולנו הרגשנו את אוירת סוף העולם, שבאותה נשימה הייתה מלאה באנרגיה מינית נואשת כמעט. רחבת הריקודים התמלאה זוגות ספק רוקדים ספק מתגפפים. בשתיים-עשרה וחצי בדיוק נשמע צליל זכוכיות מתנפצות. לקח לנו רגע להבין שזה לא היה האפקט הרגיל של אסטרו. מבעד לחלונות המועדון נזרקו חפצים משונים. רגע אחר כך היה המועדון כולו אפוף עשן, ולהבות התחילו ללחך את הרצפה ואת הקירות. "בקבוקי מולוטוב!" זעקה לנה. בתוך שניות התחלנו בפנינוי הגדול. כבר היינו מתורגלים בהפניית הקהל אל היציאה האחורית. רובם התפנו בסדר

וביעילות, והיכן שהיו בעיות נמצאה תמיד ידו המייצבת של הרשליה. סוטיאגין עוד ניסה להשתלט על הלהבות באמצעות מטף הכיבוי היחיד שהיה לנו, אבל אני תפסתי אותו בכוח וגררתי אותו אל היציאה. אחרי פחות מעשר דקות עמדנו כולנו בחצר האחורית וצפינו בלהבות, שעלו וטיפסו על קירות המועדון. קולות פיצוץ עזים עלו מהרמקולים ומהציוד החשמלי כשהאש הגיעה אליהם. אסטרו הציתה סיגריה. הרשליה לגם מבקבוק בירה, שאיכשהו הצליח להביא מן הבר. חיפשתי את סוטיאגין אבל לא מצאתי אותו. לנה הצביעה לעבר המחסן שבו אחסנו את המשקאות ואת הציוד שהתבלה. שם מצאתי אותו, ישוב על הרצפה כשגבו נשען על חבית בירה ישנה. "הכול נגמר, סוטיאגין," אמרתי. הוא לא הגיב. עיניו היו עייפות, אבל הן בערו באש משונה, שהכרתי היטב מן התקופה שבה היה מכור לסמים. כבר חודשים ארוכים שהיה נקי, אבל המבט החצי מזוגג חצי רושף, המסרב להתמקד בדבר מעבר למה שהוא רואה בדמיונו, לא בישר טובות. הוא אחז בידי בכוח שלא ידעתי שיש בו. "המוות," אמר לי, "המוות תמיד דופק אותנו חזרה." והוא הטיח את ראשי בחבית ורץ בחזרה אל תוך המועדון לפני שהספקתי לעצור בעדו או לקרוא לעזרה. כשמצאתי את לנה, רועד ומטושטש, ומדמם מהפצע בראשי, היה צורך בכל כוחו של הרשליה כדי למנוע ממנה לרוץ אחריו. הלהבות הלכו והתגברו, ואפילו מכבי האש לא הצליחו להשתלט עליהן. בסופו של הלילה עמד המועדון בחורבות. הקירות נותרו עומדים, אבל מהמועדון עצמו לא נותר דבר. גופתו החרוכה של סוטיאגין נמצאה בשירותי הנשים. נחמה קטנה סיפק לנו הרופא

שקבע את מותו. הוא מת משאיפת עשן הרבה לפני שהלהבות הגיעו אליו.

כשהרשו לי סוף סוף החוקרים להיכנס אל הריסות המועדון, מצאתי שמישהו, אני מניח שזה היה סוטיאגין, השתמש במשענת כיסא כדי לנפץ את כל המראות. הפגיעה הייתה תמיד במרכז המוטו של המועדון, שהיה חרוט בפינה השמאלית התחתונה של המראה:

The Grapefruit Moon, One Star shining, is all
that I can see

16. אפילו

כל כך הרבה שנים חלפו מאז. שנים ומעשים.

סוטיאגין מת. אסטרונאוט נעלמה. ביום שלאחר שיפת המועדון היא פינתה את חפציה מהדירה שבה גרה באותו זמן, ולא נראתה שוב ביפו. שמעתי שעברה לגור בברלין. אמרו גם שחזרה לכפר הולדתה והיא נשואה ומגדלת ילדים. סיפור אחר טען שנרצחה על רקע כבוד המשפחה. שמועה עקשנית סיפרה שתחנת רדיו בירדן, המתמחה במוזיקה לריקודים, משמיעה מדי יום שישי את הגרסה שלה ל-Grapefruit Moon מהקלטה פיראטית שעשה אחד מבאי המועדון. לא פגשתי אף אחד ששמע בעצמו את השידור.

ארקדי לופין נעלם גם הוא. המשטרה חיפשה אחריו גם בישראל וגם ברוסיה. תקופה מסוימת מצא את מקומו ברשימת המבוקשים של האינטרפול, אבל ללא הועיל. הוא השאיר אחריו חובות בהיקף של מיליונים רבים. כספים של אנשים שהונה, ושאת רובם העביר דרך "ירח אשכולית" בלי ידיעתנו. מלבד כל אלה הסדרים הכספיים האחרים שבהם נאשמנו, היינו, כך התברר, גם מכבסת כספים.

המשטרה אמנם שחררה את הרשליה למחרת האירוע ביום רצח רבין, אבל גם תייקה את תמונתו ואת טביעות אצבעותיו. לא עבר זמן רב לפני שמישהו עלה על העובדה שהוא שוהה בישראל באופן בלתי חוקי, והוא גורש בחזרה לפולין. היום הוא מנהל מועדון ריקודים משלו. ביקרתי אצלו לא מזמן. הוא נשאר

אותו הרשליה, רק מעט רחב יותר ופחות נוטה לפרוץ בצחוק בכל הזדמנות. שוחחנו שעה ארוכה על הימים ההם, ונפרדנו כידידים. שם המועדון שלו הוא משהו כמו "קייסיק" גרייפפרוטה".

בהיעדר כל השותפים האחרים ב"אשכולית" נשארתי רק אני לשאת באשמת העבירות השונות שיוחסו לנו. ניסו ניסה כמיטב יכולתו לטעון שלאחר שריפת המועדון לא נותר עוד עניין ציבורי בהעמדתי לדין, אבל החקירה הייתה מקיפה מדי, היקף העבירות הפיננסיות גדול מדי, והעניין הציבורי רב מדי, אחרי שסיפורו של "ירח אשכולית" וסופו העגום, או לפחות הצד הרכילותי שלו, סופר מעל דפי כל העיתונים, ואפילו היה נושא לתחקיר מלא ארס ב"עובדה". נעצרתי, הואשמתני ונשפטתי לתקופת מאסר של שלוש שנים. ערערתי על פסק הדין ועל גזר הדין. המשפט נגרר שנים ארוכות, אבל טחנות הצדק, כשהן מחליטות על כך, טוחנות את האשמים עד דק. ריציתי את עונשי, השתחררתי, ועזבתי את הארץ. לזכרו של סוטיאגין, ולזכר "ירח אשכולית", ביליתי קיץ עגום ואפרורי בכריסטול, העיר שהתקשיתי להאמין שממנה הגיעו כל אותם הרכבים שהפכו את עולמנו באותם ימים בתחילת שנות התשעים. במשך כמה שנים רדפתי אחרי סצנת המועדונים. חייתי בברלין, באיביזה ובלונדון. בסופו של דבר לא מצאתי שוב את הקסם שהיה חלק בלתי נפרד מ"אשכולית". עליתי על מטוס וחזרתי לארץ.

היחידה מכל החבורה שחיכתה לי בשוכי הייתה לנה. נפגשנו שוב. נזכרנו בימים שהיו. נזכרנו בדברים שאסור לשכוח, ובדברים שמוטב היה לא לזכור. דיברנו ודיברנו לילות שלמים. אחר כך עברנו לדבר על דברים אחרים. אחר כך עברנו למעשים. היום היא ברמנית באחד המועדונים הנחשבים בדרום תל אביב.

היא גם אשתי, ואם ילדיי. ממש עכשיו היא מניחה יד על כתפי כשאני כותב את השורות הללו.

"אולי הגיע הזמן שתפסיק," היא אומרת, "ממילא כבר סיפרת יותר מדי."

המושך בחוטים

פלייליסט — השירים המופיעים ב"ירח אשכולית", על פי סדר
הופעתם:

Tom Waits—Grapefruit Moon

Portishead—Glory Box

Kristy MacColl—Angel

Kate Bush—Babooshka

Massive Attack—Five Man Army

Portishead—Sour Times

Tricky—Hell is Around the Corner

"לבנון אינה ארץ", אמר היועץ לביטחון לאומי,

"לבנון היא מצב נפשי."

הוא הרים את עיניו מהדף המודפס כדי להעריך את ההשפעה שהייתה לדברים על שומעיו. השקט שהשתרר באולם, ומבטם של מאות זוגות העיניים שננעצו בו בריכוז פתאומי — ריכוז שהזכיר לו את ימיו כקצין צעיר באותה לבנון עצמה, ואת מבט עיניהם של החיילים בתדרוך האחרון לפני יציאה למשימה — סיפרו לו שהמשפט הפותח עשה את מלאכתו. הוא כחכח בשביעות רצון. הגיע הזמן להמשיך.

"מטריפולי בצפון ועד צור וצידון, מהדרוזים השולטים בהרים ועד לנוצרים המארוניים המתגעגעים לימי שלטונה של משפחת ג'ומאיל. מחיזבאללה שעל הגבול ועד ביירות הקוסמופוליטית, שרואה עצמה כשלוחה של פריז מצד זה של הים התיכון, לבנון היא מפה של בלבול, בוקה ומבולקה." בהיסח הדעת ניגב עכשיו אגל זיעה שזרזף במורד קרחתו, תולדה של הזרקור, שאורו חימם את עור פניו עד שהרגיש כיצד הוא הולך ומאודים. חלפו הימים שבהם יכול היה להתעלם מזוטות מעיי אלה ולדבר בשטף שהזכיר לו עצמו מפל של מים זכים, כאילו היה שוטף את השומעים בזרם המילים ומסחרר אותם איתו עמוק לתוך המערבולת שתסחף אותם בדרך חתחתים אל חופי ההבנה. עכשיו נזקק לעצירה מדי פעם, למחווה שתזכיר לו שהוא עדיין היועץ, שעדיין יש לו אוזן קשבת אצל ראש הממשלה, ועדיין

חשוב לבאי ועידת "הארץ" לעסקים לדעת מדוע הוא חושב את אשר הוא חושב, וגם אם יתגלגלו הדברים קצת יותר בכבודות, גם אם יעצור מדי פעם לנגב את הזיעה ממצחו, הזיעה שנמצאת שם בגלל הזרזר הארוך הזה, כי לא טרח להסביר להם שלא יאירו ישר לתוך עיניו כשהוא לא יכול למצמץ או לעצום אותן לחלוטין ולו לרגע, גם אז הקהל ידע להעריך את הדברים. אני עוצר לזמן ממושך מדי, חשוב, צריך בכל זאת שיהיה להרצאה איזה קצב.

"ולמה, אתם ודאי שואלים, צריך שיהיה לנו אכפת מחלוקת הכוחות במדינה האבודה הזו, שאפילו נתיניה אינם מסוגלים להגדיר בצורה ברורה את שייכותם הלאומית?" — הוא עצר שוב ולגם מכוס המים שעמדה לידו, "למה שלא נסתפק בהגדרות המקובלות, לפיהן לבנון מחולקת לשתי מיני-מדינות, האחת בשליטת חיזבאללה, והשנייה, שאין בה שליט בודד ואין לה די כוח להתנגד לרצונותיה של הראשונה? למה עלינו להטריד את עצמנו ביחסי הכוחות שבין הדרוזים למארונים ובהשפעה שיש לאסד על הממשלה שבביירות?" — הוא הרשה לקולו להתפוגג לאטו אל החלל שלפניו, ובכך העניק לקהל שניות יקרות לבחון את השאלה שנשארה תלויה באוויר האולם. אכן, למה? חשוב לעצמו. הרי כל חיי אני שואל את השאלה הזו. מאותם רגעים איומים ב-82 ועד ליום שבו פרשתי סוף סוף מן הצבא בדרגת תת-אלוף וחיפשתי כיועץ את העמדה הזו, שתאפשר לי לומר דברים שלא יכולתי לומר כקצין, ולא ידעתי אז שגם בעמדה אזרחית אי אפשר ואסור לומר את מה שחושבים באמת אם רוצים שמישהו יקשיב ולא יחליף אותך באחר רהוט יותר, שהרי יש כל כך הרבה מי שחושבים בדיוק את מה שהוא רוצה לשמוע,

ומי אתה ומה כבר עשית בחיים שאחרים לא עשו פחות או יותר בדיוק אותו הדבר.

"אני לא אשיב לכם, בינתיים, על השאלה הזאת," המשיך, "מפני שלפני שאשיב עליה חשוב שאספר לכם מעט על עצמי, ועל הדרך שהביאה אותי לכאן, אל הבמה הזאת, אל התוכנות שאני מנסה לנסח עבורכם מעליה." עוד הפסקה. עוד נשימה עמוקה. בלי לחשוב על כך מתח את גופו למלוא מאה חמישים ושישה הסנטימטרים שנתנה לו הגנטיקה והעניקו לו אביו ואמו. ראשו, הגדול ביחס לגופו, הזדקק מעל הפודיום בזווית חדה לאחור, העניק לו מראית עין של תוספת גובה וציב את הגוף כולו בתנוחה שיכלה להיתפס כמגוחכת, אך שנים של ניסיון לימדו אותו שהקהל מפרש אותה כמצביעה על מצב של ריכוז מרבי, ומייחס לפיכך לדבריו את החשיבות שיש לייחס למי שמדבר מדם לבו, מתוך המהות העמוקה והנסתרת של ישותו.

"אמי ילדה אותי," פתח, "בפריז, ב-23 באוקטובר 1959. אבל זו אינה ההתחלה האמיתית של הסיפור. אנייה אלמה נולדה בעיירה סגד, ליד הגבול הדרומי של הונגריה, בין הנהרות מארוש וטיאזה, למרגלות הרי הקרפטים, בשנת 1930, בתאריך לא ידוע. בזמן מלחמת העולם השנייה נכלאו יהודי העיירה בגטו, ולאחר מכן נשלחו למחנות ההשמדה. הוריה של אנייה נרצחו במחנות, אך היא עצמה הסתתרה עם קבוצת צעירים יהודים בהרים והצליחה להישאר בחיים עד לשחרור העיירה על ידי הצבא האדום, ב-11 באוקטובר 1944. אני יודע כמעט כלום על חייה בהונגריה שלאחר המלחמה, אבל המרד של 1956 מוצא אותה כסטודנטית בבודפשט, מניפה את נס החירות והשוויון, ונרדפת על ידי השלטונות הסובייטיים עד שהיא מצליחה לברוח

לפריז. בפריז היא לומדת היסטוריה ואמנות, ופוגשת סטודנט יהודי ממוצא צ'כי בשם אוטק קרול. התוצאה מן המפגש הזה עומדת עכשיו לפניכם.

כשעצר שוב בדיבורו כדי לקחת עוד לגימת מים ראה שאחד הצופים, שישב במרכז השורה השלישית, מרים את ידו. לפני שהספיק למחות על החריגה הבוטה מכללי הכנס, שלא התירו שאלות לפני סוף ההרצאה, קם האיש ממקומו ופתח בדברים. "אבל אדוני," אמר בקול גבוה וחלול, על סף הצעקה, "מדוע אתה מטריד את הקהל הנכבד הזה בסיפורים היסטוריים שאין להם שום קשר לנושא ההרצאה?" והיועץ מחה את הזיעה ממצחו במטפחת, וסילק זכוב דמיוני מקצה אפו, לפני שהשיב, "אני מבקש ממך לשבת, אדוני. הקשר יתברר לך בהמשך. אבל אם אין לך סבלנות לחכות אתה מוזמן לצאת." הוא החווה בידו תנועה של ביטול, כאילו היה אותו צופה בסך הכול עוד אחד מבני מינו של הזכוב הטורדני שזמזם ליד אוזנו. זכוב שלאמיתו של דבר כבר לא היה שם. "אני רוצה להחזיר אתכם אל הסיפור שהתחלתי לספר," אמר, "ולהבהיר מדוע סיפרתי לכם על הוריי ועל לידתי. כשנולדתי חיפשה אמי שם לרך הנולד. שם שישמש מחווה להוריה שלה שנספו, אבל גם לחבריה למרד נגד הקומוניסטים, וגם יהיה שם יהודי גאה, כי באותם ימים כבר התחילו היא ואוטק לדבר על עלייה לארץ ישראל. לכן קראה לי מאיור. מאיור קרול, שם שיחבר בין 'מאיר' היהודי ל-'major' הלטיני, ויהיה מקור גאוה לילד שיגדל, כך קיוותה, להיות אחד ממאורות העם היהודי בארצו. זו גם הסיבה," ועכשיו הרים את קולו בהדרגה עד שהדהד מקצה האולם ועד קצהו, "שתמיד סירבתי לשנות את שמי. לעברת אותו, כמו שאמר לי קצין המיון

כשהתגייסתי, או כמו שביקש ממני ראש הממשלה כשהציע לי את תפקיד היועץ. זו הסיבה לכך שתמיד נשארתי מאיור קרול, גם כילד שחבריו לכיתה לועגים לו בחיקויי מבטא יידי, וגם כתת-אלוף בצה"ל, וכך אשאר עד יומי האחרון."

אבל מה אכפת להם, חשב, לבאי ועידת "הארץ" לעסקים, מה שמך ומה הסיבה לכך ששמרת אותו למרות כל הקשיים? ההערות הללו בנושא השם אינן כתובות בדפי ההרצאה המסודרים להפליא שהבאת איתך. מן הסתם הפרזיט הזה, שמתעקש לשאול שאלות באמצע המצגת, הוציא אותך משיווי משקלך. "לבנון," המשיך בדבריו, "הייתה המקום שבו למדתי על בשרי עד כמה השם שניתן לי קשור לייעודי, ולבנון" — הוא עצר שוב לרגע, לצורך הדגשה, "היא נקודת ארכימדס של המזרח התיכון כולו. המקום שבו כל פלג ומפלגה מוצאים את ייעודם האמיתי. המקום שאליו מתגלגלות כל הסתירות, כל אי הוודאויות, כל הטעויות וכל ההזיות. הדרך היחידה להבין באמת את ייעודו של כל גוף במזרח התיכון, בין אם יהיה זה אדם בודד כמוני, או גוף קיבוצי כמו מדינת ישראל, היא להבין את הקשר שלו ללבנון."

"ההערה האחרונה הזו לא נשמעת לך מוגזמת מעט?" שאל-
העיר הצופה שדיבר קודם לכן. היועץ התעלם ממנו והמשיך
בנאומו.

"התגייסתי בשנה של המהפך הגדול. לא הצבעתי בבחירות ההן. הייתה לי כבר זכות הצבעה, אבל הייתי מיואש לחלוטין משלטונה המסואב של מפלגת העבודה, ולא העליתי בדעתי להצביע למפלגה אחרת, וכולנו ראינו בבית את חיים יבין מכריז 'גבירותיי ורבותיי, מהפך' וחשבנו מה היה קורה אם היינו מנצלים את זכותנו, אנחנו ועוד מי יודע כמה אחרים." ומאז ועד

היום, חשב לעצמו, בכל מערכת בחירות, אני מתחבט בשאלה אם לטרוח ולהצביע, אם לתת ביטוי לקול הפנימי שמשום מה תמיד תומך בצד המפסיד. הייתי "עבודה", כשהליכוד היה בשלטון, ו"מחל", כשרבין או ברק ניצחו. בימי שרון העליזים הייתי כל דבר חוץ מ"קדימה", אבל זה היה מסיבות אחרות. בדרך כלל לא הגעתי לקלפי. "הימים שביליתי בטירונות היו ימי הקמת הממשלה. בקיטבג שמרתי עותק של 'החיפוש' אחר בר כוכבא' מאת יגאל ידין. תליתי בו את כל תקוותי, והתאכזבתי, כמו שתמיד מתאכזבים מפוליטיקאים. אתם, כאן בוועידת 'הארץ', בוודאי מזדהים עם התחושה הזאת."

וכמו שציפה, ההערה האחרונה גררה בעקבותיה גל של גיחוכים כבושים ומלמול חסר פשר.

"וכך באתי אל לבנון. כקצין צעיר בפיקוד צפון. כילד שלא הספיק להתבגר ולהבין מה חשוב לו ומתי חשוב לומר את דעתו. כחייל שעוד האמין במפקדיו ובדרגים שמעליהם. הירי בשגריר הביא אותנו אל לבנון, ובימים הראשונים, אפילו במבצר הכופור עוד האמנו במיתוס של ארבעים הקילומטרים, ואז עברנו אותם והגענו אל צידון ואל ביירות. והזמן סגר עלינו כמו מכסה על צנצנת, וכיסה אותנו כמו שמיכה בעמדות השמירה שעל ג'בל ברוך. לבנון היא זמן. הזמן הוא לבנון."

על מצחו הצטיירו שני קווים מקבילים של זיעה, והוא ניגב אותם במטפחת שהוציא מכיסו. כמו קווים של זמן, חשב, קווים של זיכרון.

"אני ראיתי אותם, 'המשיך', 'ראיתי איך הפלנגיסטים מובילים אותם אל תוך המחנות, בלילה שבין ה-16 ל-17 בספטמבר. ראיתי, ושאלתי, אבל הקצין שעמד לידי, שהיה בכיר ממני,

אמר לי לא לראות. אחר כך שמענו את הקולות. שמענו אבל לא הבנו. אולי כן הבנו. אולי עד היום אני שומע אותם בלילה, סמוך לחצות, בדרך אל השינה." קולו הועם בהדרגה, כמעט עד ללחישה, ונשימתו נשמעה דרך המיקרופון, טרופה ומאומצת.

"את כל זה אני מספר לכם, 'המשיך, כשהמאמץ להמשיך ולדבר ניכר על פניו, 'כדי להזכיר שמה שאדם עושה או לא עושה בגיל עשרים ושלוש מגדיר את כל חייו. גם כשהוא ממשיך להתקדם בסולם הדרגות. גם אם הוא מגיע לדרגת תת-אלוף. גם אם הוא ממשיך ונהיה למזכיר הצבאי, ואחר כך ליועץ לביטחון לאומי. לבנון הולכת איתו לכל מקום. לבנון אינה ארץ. היא אינה מקום. לבנון היא הרגשה."

וברגע זה קם האיש ששאל את השאלות החצופות קודם לכן, ועבר ברעש גדול, ותוך הקמת כל השורה שבה ישב, אל השורה השנייה. היועץ ניצל את הזמן כדי להחזיר לעצמו את שוויון הנפש. הוא הציף ברשימותיו, נשם נשימה עמוקה, והמשיך לדבר.

"הייתי מפקד גזרת לבנון. סיימתי את התפקיד כמה ימים לפני הפינוי. עברתי לתפקידי מטה עד לשנת 2007, אחר כך נסעתי לתפקיד דיפלומטי בצ'ילה. הייתי במכוניתו של השגריר ב-2009, כשנעשה הניסיון להתנקש בחייו. שנינו יצאנו ללא פגע. בינתיים נולדו ילדיי." נולדו כשהייתי בלבנון, חשב, נולדו כשהייתי בישיבות בקריה, ונולדו באותו לילה שבו הייתי במכוניתו של השגריר בצ'ילה. "השלמתי את שירותי הדיפלומטי ושבתי לארץ. יצאתי לעסקים פרטיים עד שנקראתי שוב לדגל, לתפקיד היועץ. תפקיד שאותו אני ממלא עד היום."

ועל כל הדברים האלה לא דיברתי, חשב בזמן ששב וניגב את פלג הזיעה העקשני ממצחו, על האהבה ועל הנטישה, על הגירושין ועל החבירה מחדש לזוגיות שבירה, אבל עיקשת. אני הידוע בציבור של אשתי לשעבר, אם יש היגיון במין תיאור שכזה. בקול אמר רק "התפקיד הזה החזיר אותי, בין השאר, גם ללבנון."

"אני יודע שלא בגלל העבר ביקשתם ממני לדבר איתכם היום, המשיך, "ביקשתם ממני לבוא בגלל ההשפעה שיש לי, לכאורה, על ראש הממשלה, בגלל הטיעון המקובל בעיתונות שהוא חושב כל דבר שאני אומר לו לחשוב. בגלל הכינוי 'המושך בחוטים' שהדביק לי ה:רשן בחדשות ערוץ 2. אבל תנו לי להבטיח לכם, האמת שונה בתכלית. האמת היא שראש הממשלה מקשיב לי כמו לעוד רבים אחרים, ודעותיי מחייבות בעיקר את עצמי. אין לי השפעה חריגה עליו." אבל יש לי, חשב, בדרכים רבות ושונות. יש לי השפעה על יועציו האחרים. הוא מוקף במעגל של אנשים שמשלימים זה את דברי זה. אין שם מקום לדעות סותרות או למחשבה אחרת. גם אם לפעמים הייתי רוצה להיות הקול הזה שאומר שהמלך הוא עירום. גם אם המלך העירום הוא אני.

"ועל הרקע הזה, הריים את קולו מעט מעט עד שנשמע קרוב לצעקה, והוא נאלץ להרחיק את ראשו מן המיקרופון, כדי שלא יטביע בצליל קולו את האולם כולו, "אני רוצה לחזור ללבנון. אני רוצה לומר לכם שלבנון היא נייר הלקמוס של המזרח התיכון. שאם אתם רוצים להבין מה יקרה בכל מקום אחר בשכונה הארורה הזו שאנחנו נאלצים לחיות בה, עליכם להסתכל בתהליכים הקורים בלבנון. אני יודע שרוב הפרשנים נוטים לדבר

בדרך זו על מצרים, אבל הם טועים, מצרים היא רק עוד בבואה — מעוותת, מנופחת וחסרת פרופורציות — של לבנון."

בבואה במראה מעוותת, חשב, ממש כשם שהדברים שאמרת במשך הדקות הארוכות שאני ניצב על הבמה הם בבואה מעוותת של התזה הסדורה וההדוקה שכתובה בניירות שהבאתי איתי. מזל שהגרסה המודפסת היא זו שתופץ באתר הכנס, ולא איזו סטנוגרמה של מה שנאמר בפועל. הוא ניסה לסדר את מחשבותיו, אבל מצא שהן מקפצות ומתרחקות ממנו בכיוונים בלתי צפויים, רק כדי לשוב ולהתמקד בנושא אחד, והנושא הזה לא היה בשום אופן הנושא שעליו התבקש לדבר. כמו תמיד, כשסירבו מחשבותיו להסתדר בקווים ברורים המתקדמים מנקודה לנקודה, מצא שהמערבולת שבראשו מתנקזת למשל. זו הדרך שלי להתמודד עם אי הוודאות, חשב, כשאנשים אינם מסוגלים להגיע לאמירה חדה ופשוטה הם נזקקים למשלים, אבל אולי הפעם גם זו לטובה, כי אי הבהירות היא חלק מהמסר שאני צריך להעביר. אולי משל יהיה הפתרון הנכון ברגע הנוכחי.

"אני רוצה לספר לכם סיפור. היה איש שרצה למכור את ביתו, כדי לעבור לבית חדש, גדול ומרווח יותר. אבל בתוך הבית עמד קיר, ואל הקיר היה מחובר מסמר, והאיש ידע שאת המסמר הזה הוא אינו רשאי למכור, כי אשתו המנוחה היא שחיברה אותו אל הקיר, והמסמר היה המזכרת האחרונה שנשארה לו ממנה. הוא גם לא היה יכול לנתק את המסמר מן הקיר, כי אם היה מנתק את המסמר מן הקיר היה המסמר מאבד את משמעותו והופך לעוד פיסה של מתכת שאינה מחוברת לדבר. במילים אחרות, הוא היה הופך מזיכרון לסתם מסמר. לכן האיש ה זנה תנאי בפני הקונה. הוא מכר לו את כל הבית, מלבד המסמר, והקונה לא

114

היה רשאי לנתק את המסמר מן הקיר, ולאיש נשמרה הזכות לשוב ולבקר את המסמר ככל שיחפוץ. במפתיע, למרות התנאי המוזר הזה, נמצא קונה לבית, ושנים אחדות עבד הסידור כתקנו. הקונה חי בבית ברווחה עם אשתו וילדיו, והמוכר היה מגיע מדי פעם, מביט במסמר ומוקיר את זיכרונותיו. אבל עם השנים מצא המוכר שהזיכרון הכרוך במסמר הולך ומיטשטש. פניה של אשתו המנוחה איבדו מחדותן, וזיכרונות חייהם המשותפים הלכו ואיבדו את פרטיהם, עד שכשעמד והביט במסמר לא היה בטוח אם הפרטים שהוא זוכר היו באמת פרטי חייהם שלהם, או לקוחים מספרים שקרא או מסרטים שראה בטלוויזיה. יום אחד, כשכבר לא יכול היה לשאת את עול השכחה, ביקש מהקונה רשות לשלוף את המסמר מן הקיר. הקונה, שכבר קצה נפשו במראה המוכר, שהלך והזקין, הלך והתכופף, והזכיר לו במראהו לאורך השנים את הזמן שאינו מרחם על אף אחד, נתן כמוכן את הסכמתו. כשלקח המוכר צבת ושלף את המסמר מן הקיר, התפורר המסמר בידיו, ומרוב צער עמד לבו מלכת. הקונה ניסה לסתום את החור שנותר בקיר. הוא קנה מלט וצבע, מילא את החור במלט וצבע את הקיר כולו מחדש, וגם תלה תמונה בצבעים עליזים מעל למקום שבו היה נעוץ המסמר, אבל בכל פעם שהוא או בני משפחתו התבוננו בקיר אחז בהם מין עצב משונה, שלא נתן להם מנוח. בסופו של דבר עזב הקונה את הבית, והוא נותר בשיממונו, מזכרת לזמן החולף, לחיי האדם השבריריים וזקצרים, ולמלאכותיות החפצים המחוברים ביניהם. הבית הזה הוא לבנון. אנחנו המוכר, אבל אנחנו גם הקונה. אני אשאיר לדמיונכם ולמצפונכם לזהות מהו המסמר."

"אני מכיר את הסיפור הזה," הפריע שוב הקול החצוף, הפעם מן השורה השנייה. "המוכר משתמש במסמר כתחבולה. אין למסמר שום חשיבות לגביו. הוא דורש שוב ושוב לחבר אליו דברים שונים, ולאחר שנים, כשהוא מביא כלב מרושע למראה ודורש מן הקונה לקשור אותו אל המסמר ולחיות איתו בבית, הקונה נשבר ונוטש את הבית. אתה מעוות את הסיפור לצרכיך, ומנסה להצדיק דרך סיפור שהמצאת בעצמך את תפיסת העולם השגויה שאתה מוכר לראש הממשלה כבר שנים."

הפעם לא יכול היה היועץ להבליג עוד. "אדוני," אמר בתקיפות, "אני מבקש ממך לאפשר לי להעביר את ההרצאה בלי הפרעות נוספות, אחרת אבקש להוציא אותך מן האולם." "ההפרעות שלי הן הדבר האחרון שצריך להדאיג אותך. אף אחד כאן לא מבין מה אתה רוצה לומר, ותערובת ו'שקרים וחצאי האמיתות שאתה מספר לא מסייעת להם."

"אני דובר אמת, אדוני, גם אם אתה אולי לא מסכים." "לא פרשת מהצבא, אלא שוחררת בעקבות נזיפה מהרמטכ"ל כאשר בגדת באשתך עם נוצרייה מדרום לבנון. זו גם הסיבה שהיא עזבה אותך. זו גם הסיבה שהיא מתכוונת לעזוב אותך שוב."

"לא דיברתי עכשיו על אשתי, וגם לא על עצמי, אדוני. דיברתי על כולנו, ודיברתי על לבנון!" — אבל חשבתי, חשב, כי גם אני נשארתי שם, בלבנון.

"ודאי שדיברת. כולם בחדר שמעו אותך."

"וגם אם דיברתי, מה הקשר בין חיי האישיים לדעותי על המזרח התיכון ועל לבנון. גם אם דיברתי וגם אם בגדתי וגם אם סולקתי וגם אם חזרתי אין לזה שום קשר לדעותי, ולמדיניות

שבה אני תומך. ראש הממשלה יודע את זה, והקהל באולם יודע את זה, וגם אתה, אדוני, יודע את זה.

"אבל כל מה שאמרת עד לרגע זה, ובוודאי כל מה שאמרת על לבנון, נובע באופן ישיר ממה שעשית, ובעיקר ממה שלא עשית, בלילה אחד ב-1982. אתה יכולת למנוע את הטבח, או לפחות לעצור אותו, ואתה לא עשית דבר. מאז אותו לילה אתה חי במחנות הפליטים, גם באלה שלא קיימים עוד. אתה חי בנבכי דמיוןך."

"לא הייתי היחיד שלא אמר דבר באותו לילה. הייתי כנראה הפחות בדרגתו מכל הקצינים שהיו כאזור, וגם אם הייתי מעלה את כל ההסתייגויות בכל דרג שיכולתי להגיע אליו דבר לא היה משתנה."

אבל בעיני רוחו שב וראה את התמונות, ושמע את הקולות. והוא ידע שעליו להתכופף אל הדוכן וללגום בכוונה גדולה מכוס המים, ולשוב ולנגב את הזיעה ממצחו, וגם להעביר את הממחטה כלפי מעלה על קרחתו. הכל כדי לקנות לעצמו עוד רגע להרגיע את פעימות לבו, שכבר עלו אל גרונו וננעצו שם כמכות אגרוף מצד יריב דייקן במיוחד. כמעט מבלי לשים לבו לכך, המילים טיפסו אל שפתיו, והוא חזר לדבר.

"לא התכוונתי לדבר אתכם על הלילה ההוא בביירות, אבל כנראה שאין לי ברירה." האיש שבקהל קם שוב ממקומו ועבר ברעש גדול אל השורה הראשונה. מקרוב התפלא היועץ לראות עד כמה הם דומים. אותו ראש ביצתי, חשב לעצמו. אותה הזדקפות מוגזמת, שנועדה להגביה את הדמות מעבר לקומתה. "ראיתי את אלי חובייקה. ראיתי אותו מלווה קבוצה של פלנגיסטים ומוכיל באימי נשק פלסטינים שבויים. היו שם גברים

צעירים, אבל גם זקנים ונשים. לא ראיתי ילדים. יותר מכל זה היה המבט בעיניים. ראיתי בהן את המוות, בפעם הראשונה. לא ידעתי אז לזהות אותו, הייתי צעיר מדי, אבל המבט הזה אמר לי שמהו לא בסדר. מאז ראיתי את המבט הזה פעמים רבות. בעיני חולים שידעו שזו שעתם האחרונה, בעיני לוחמי אויב פצועים בשדה הקרב, וגם בעיני לוחמינו. אז עוד לא ידעתי לזהות אותו, אבל הבנתי שמהו נורא עומד לקרות. אמרתי את זה למפקד הסיוור. לא אומר עכשיו את שמו. ממילא הוא מת מזמן. לקה בלבו לפני גיל ארבעים. אתם מבינים. אף אחד מבינינו, שהיינו שם, לא באמת יצא מלבנון. אמרתי ואז שתקתי, ושוב אמרתי, למפקד היחידה, אבל רק למחרת, כשכבר היה מאוחר מדי. אומרים שנהרגו שם כמה אלפים. גם נשים וילדים. אתם מבינים. זו אינה רק טראומה אישית, זו מהותה של המלחמה שלנו בלבנון. של המלחמה של המזרח התיכון כולו, שכולה מתרכזת בלבנון. כי לבנון לא מתנהגת לפי חוקיו הרגילים של הזמן. לבנון היא זיכרון. בזיכרון ההווה והעבר מתמזגים. אין שם באמת קו מפריד. וכך לבנון. וכך צריך להבין את לבנון, ובעקבותיה את כל המזרח התיכון. מה שקרה בסברה ושתילה, מה שקרה במלחמת האזרחים, מה שקרה במלחמת לבנון השנייה. הכול קורה באותו רגע. הכול חלק משלמות אחת. כמו פנים של אדם זקן, שאתה רואה בהן בבת אחת את כל אירועי העבר ואת מוראות ההווה. וגם את הנאום הזה, וגם את העתיד, וגם את כל ההפרעות של האדון הזה בשורה הראשונה, ואת כל הדברים שאני רוצה עוד לומר לו, וגם את הבן שירד למונטנה וגר שם בבקתה הכי רחוק שרק אפשר, והשני שעזב את אשתו ועבר לחווה בגליל, ואת אשתי שכבר לא אשתי ואת הבדידות שכתוך הקהל הגדול הזה

ממראות העיר הלבנה

“יתר הגזם אכל הארבה, ויתר הארבה אכל הילק,

ויתר הילק אכל החסיל”

יואל א, ד

ואת הדרך שכבר עברתי ושעוד אעבור. “ וכשהזדקף והביט אל ים העיניים הנדהמות שניבט אליו מן הקהל, כבר ידע שהאיש מהשורה הראשונה מעולם לא היה שם, וכבר שמע את הדלתות נפתחות וראה את האנשים שנכנסים פנימה וכבר הבין שהוא לא באמת רצה לומר את כל מה שאמר, או אמר את כל מה שרצה לומר, או שתק את כל מה שבגיננו צריך היה לשתוק, וכבר ראה את האמבולנס פותח את דלתותיו כדי לשאוב אותו אל קרבו, ואת הימים הארוכים וחסרי המעש באגף הסגור, וכבר חיבק בעיני רוחו את העתיד ואת העבר וכבר הזמין בנפשו פנימה את השכחה, וזה הזמן, אמר לעצמו, זה הזמן. הזמן משכיח עבורך את כל הדברים, עכשיו ובימים האחרים.

כמו בכל המאורעות המפתיעים באמת, גם כאן ניתנה התראה מוקדמת.

את האזהרה הראשונה סיפק פרופסור יואל אבין מן המחלקה לביולוגיה באוניברסיטה העברית, במאמר שכותרתו "*Schistocerca Gregaria* ומגמות מדאיגות באקלים הים התיכון", שפורסם שמונה חודשים לפני ההתקפה עצמה. הפרופסור פרש שם את העובדות, שהיו מאז לנחלת הכלל, והעלה בדיוק מפתיע את שרשרת האירועים שרבים כל כך ניתחו לאחר מעשה, עד שהפכה בפי הדוברים השונים למעין גזרת גורל שאינה ניתנת לשינוי — חטא מוביל לעונש, יחסי מין בלתי מוגנים מביאים לאידס, אי יציבות אקלימית באפריקה גורמת לפגיעה במקורות המים בסודן, וזו, מכוחו של תהליך שאין לשנותו, מביאה למוטציה ההרסנית העוברת על אחד ממיני החגב המצויים במדבריות הארץ והופכת אותו לכריסטוקרקה גרגריה, או, בעברית פשוטה, לארבה.

הפרופסור המשיך ותיאר כיצד השינוי בתנועתן של רוחות הרום מעל לחלקה הצפוני של יבשת אפריקה יגרום לנחילי הארבה שייווצרו לנדוד בכיוון אחר מזה שבו היו צפויים לצאת בדרך כלל, מעל מדבריות סודן ומצרים אל הים התיכון, ומשם לארץ ישראל. המסע הארוך מעל לשטחים שאין בהם גידולים המסוגלים להזין את הלהקה יגרום לכך שכשיגיע הארבה אל חופי הארץ יהיו החגבים מוכי רעב, והמכה שתונחת על ראשינו

תהיה, עקב כך, איומה עוד יותר. הרעב הגדול של שנת 1827, הזהיר, יחוויר בהשוואה.

היום, לאחר מעשה, ההיגיון שבטיעון ברור לכול, אבל בשלהי ינואר, כשהונח המאמר על שולחנם של עורכי כתבי העת המדעיים המובילים, דחו אותו הללו בזה אחר זה. הם ציטטו את המחזוריות של תקיפות הארבה בארץ ישראל, וציינו שלא סבירה התעוררות נוספת כה קרוב להתקפה של אביב 2004. נוסף על כך, טענו, מעבר על פני שטחים כה גדולים שאין בהם מזון יהרוג את מרבית החרקים, ואם יגיעו לבסוף פריטים בודדים לחופי הארץ, הם יהיו כבר תשושים וחלשים מכדי לגרום נזק. גם מספר חוקרים במדעי האקלים, שקיבלו את המאמר כדי לתת חוות דעת, פקפקו בנכונות התחזית על כיוונן של רוחות הרום. המאמר פורסם לבסוף במהדורה הישראלית של "נשיונל ג'אוגרפיק", בצמוד למאמר ארכני על רשמי מסע במדבריות אפריקה, שמחברו טרח לשתף את קוראיו, על פני שמונה עמודים מייגעים, בתיאור התקלות המכניות שפקדו את הגי'פ שבו ערך את מסעו. האכסניה הפסבדו-מדעית, והזלזול שהפגינו עורכי כתב העת במאמר (הם הצמידו לו את כותרת המשנה — "חוות דעת פוֹטית", כדי שלא להצטייר כמחויבים למסקנותיו) גרמו לכך שמעטים קראו את עבודתו של פרופסור אבין בעת שפורסמה, ומעטים עוד יותר הבינו את משמעותה.

בין המעטים הללו הייתה לידיה לאנץ'. היא הייתה דוקטורנטית צעירה בפקולטה לפיזיקה של אוניברסיטת מוסקבה, שעבודת הדוקטורט שלה עסקה בתפיסת הזמן בתורת היחסות של איינשטיין וכללה גם נספח מורחב, שאותו התכוונה לפרסם כספר, על השתקפותה בספרות המדע הבדיוני. לידיה עלתה

לארץ בגפה, בציפייה לחיים טובים יותר, ולמשרה באוניברסיטת תל אביב, ומצאה עצמה מתפרנסת מניקוי משרדים, דירות וחדרי מדרגות. היא נתקלה במאמר בחדר ההמתנה של אחד המשרדים, שאותם היה עליה לנקות. היא עצרה ממלאכתה, וביצעה כמה חישובים זריזים בעזרת נייר ועיפרון שמצאה זרוקים בסל האשפה. החישוב שעשתה הוכיח מעל לכל ספק שהשינויים האקלימיים המתוארים במאמר לא יביאו את נחילי הארבה לאזור הנגב, כפי שקרה, למשל, בשנת 2004, אלא הישר אל חופי תל אביב. הציורף של המסע הארוך וצחיחותם של השטחים, שמעליהם יעבור הנחיל בדרכו, יביאו לכך שאם לא ימותו החגבים בדרך יתקוף את תל אביב נחיל שלא נודע כמותו לגודל של חרקים מורעבים, שיפשטו על כל דבר שניתן לאכלו. מעצי הפרי והדשא שבפארקים, עד לערוגות הקנביס בדירות הגג, דבר לא יימלט ממלתעותיהם. החגבים הזועמים יחדרו לכל מקום, ומאחר שלא יהיה די מזון לקיים את כולם, יהפכו למטרד גדול עוד יותר במותם. הם יחסמו את עורקי התנועה ויגרמו לתאונות המוניות, יזהמו את מקורות המים, ויחדרו אף ל מי התהום, יכרסמו את הבידוד שעל חוטי החשמל ויגרמו לקצרים, ישתקו לחלוטין את כל מערכות המכ"מ, הן הביטחוניות והן האזרחיות, ויביאו לעצירת התנועה האווירית אל ישראל וממנה, ועוד כהנה וכהנה נזקים שצר המקום לתארם.

מזועזעת מן המסקנות שאליהן הגיעה דפקה הגברת לאנץ' על דלתו של מנהל המשרד וניסתה להבהיר לו, בתערוכת מהוססת של עברית עילגת, רוסית ואנגלית, מדוע עליו למהר ולפנות לשר החקלאות, שר הבריאות, או כל שר אחר, ולנקוט בכל הפעולות הנדרשות כדי להילחם בסכנה המתרגשת לבוא. המנהל, שעסק

באותו רגע בחישוב ההפסד הצפוי לו מעיכובה של אונייה, שנשאה מטען של בוכות מתנפחות ושאר צעצועי מין במספנות גדנסק, לא הבין דבר מן המונולוג המרוגש, התלת-שפתי, שבפיה, ולבסוף פטר אותה משום שניצלה את זמן העבודה לצרכיה האישיים.

האדם השני אליו פנתה היה אני. אני יודע מה גרם לה לתת אמון דווקא בי, עכבר הייטק ממושקף וחלוש למראה, שאת דירת הרווקים שלו הייתה מנקה אחת לשבועיים, שעה שהוא נועץ בה מבטים רעבים ממקומו מול צג המחשב. אולי הייתה זו המחשבה שכעובד בתעשיית ההייטק אוכל לנצל קשרים אישיים ולקדם את עניינה, ואולי היה זה מקום העבודה שאותו העריכה פחות מכול, ולכן הייתה מוכנה לסכן. "סרנצ'ה, אלי," ניסתה כמיטב יכולתה לגרום לי להבין, "סרנצ'ה כאן, תל אביבה." לבסוף, לאחר שכשלו כל האמצעים האחרים, סילקה אותי בנחישות בלתי צפויה מן המקלדת והעלתה את מהדרות האינטרנט של כתב העת, ובו מאמרו של פרופסור אבין. לאחר שעיינתי בו שלתה מכיסה את הנייר המקומט, שעליו ערכה את חישוביה, והראתה לי גם אותם.

ברגע הראשון, אני חייב להודות, לא עשו עליי החישובים את הרושם המצופה. תשומת לבי הייתה נתונה לחלקי גופה של לידיה, שרמזו אליי מבעד לבגדי העבודה הבלויים, הגדולים מכפי מידתה, ונבצר ממני להתרכז כראוי בחישובים המורכבים ששורטטו בקווים כלליים ובסימני קיצור בלתי מקובלים על הנייר שלפניי. למרות זאת, קצת כדי לרצותה, וקצת כדי שתישאר לצדי עוד מעט, התחלתי לבחון אותם בקפידה רבה יותר, ואף הכנתי גיליון חישוב אלקטרוני, שבו חזרתי עליהם אחד לאחד. הצלבתי

את הנתונים כנגד המאמר, ובתוך כך חיברתי גם נתונים מאתרי אינטרנט שונים העוסקים באקלים, במחזור החיים של החגב, ובגיאוגרפיה של סודן, מצרים וארץ ישראל. כשסיימתי העליתי את תוצאות החישוב על גרף, ונשימתי כמעט שנעתקה. עבודתה של לידיה, אף על פי שנעשתה בחופזה ותוך התעימות מחלק מן הפרמטרים החשובים, הייתה מדויקת להדהים. לא רק שיכולתי לשחזר את מסקנתה בדבר נחיתתו הצפויה של נחיל הארבה בתל אביב, יכולתי אפילו לחזות את מקום הנחיתה הראשוני – נמל יפו, ומשם אפשר היה לשרטט את נתיבו צפונה לחוף תל אביב, ואל שפך הירקון. בכיסא שלצדי המהמה לידיה ברוסית מילים שלא הבנתי, וגבותיה היו מכווצות בריכוז כשעקבה אחר הגרפים, שהבהבו על הצג. "טו וידש," אמרה לבסוף, "אתה רואה." בגדיה הרחבים יתר על המידה הוסטו ממקומם בזמן שישבה, וגילו נופים שהעין לא יכלה להתעלם מזוהם.

"וידש," אמרתי, "וידש," ולא התכוונתי לארבה.

התחלנו לכתוב מכתבים. כתבנו לשרי ממשלה, לחברי כנסת, לעיריית תל אביב. ממשרד החקלאות הגיעה תשובה קצרה ומנוסחת בחריפות. תל אביב, נאמר בה, אינה מוגדרת כאזור חקלאי. לפיכך בעייתנו אינה בתחום אחריותו של המשרד. הדובר הציע שנפנה את המכתב למשרד הבריאות. ממשרד הבריאות באה תגובה חדה לא פחות. למיטב ידיעתו, כתב מר דויד אנרבה מן המחלקה לפניות הציבור, ארבה אינו מהווה סכנה בריאותית. לפיכך, אין שום סיבה להפנות את הנושא לטיפול במשרדו. המקום הנכון, כפי שכל בר-בירב היה מבין לו אך טרח לחשוב מעט, הוא במשרד הפנים. משרד הפנים, כדרכו בכל עניין שלא

מעורבים בו העיתונים היומיים הגדולים, ערוצי הטלוויזיה, או לפחות משרד מבקר המדינה, לא טרח כלל להגיב.

תקווה זהירה העירה בנו לרגע תגובתה של עיריית תל אביב. בתשובה למכתבנו זומנו לפגישה אצל הגברת חיה שבתאי מן המחלקה המשפטית. הגברת שבתאי לא בזבזה את זמנה היקר, ומיד כשנכנסנו ניגשה אל השאלה הבודעת.

"האם יש לכם הוכחה לטענות שבמכתב הזה?"

לידיה שלפה את מאמרו של פרופסור אבין, ואני, בעברית המשופרת שבפי, התחלתי להסביר את החישובים הכלולים בו, ואת המסקנות שהסיקה מהן. הגברת שבתאי קטעה אותי לאחר זמן קצר, בקול שהזכיר יותר מכל קריאות חיזור של עגורים, או את החריקה המתקבלת כאשר השכנים בקומה שלמעלה מחליטים לסדר מחדש את הרהיטים בסלון ביום שבת בשש בבוקר.

"אתם מטילים דופי בתפקודה של עיריית תל אביב," צעקה והטיחה בשולחן את מכתבנו, שהשורה "אם חפצה העירייה למלא את חובתה להגן על תושבי העיר" סומנה בו במרקר ירוק, "ומסתמכים על מאמר של פרופסור תימהוני שלא פורסם בכתב עת מדעי ראוי לשמו אלא בנשיונל ג'אוגרפיק?" קולה, כשהגיע לשמו של העיתון, עבר את גבול החריקה ונכנס באון לתחומה של הצווחה. "אם תעזו להפיץ את הטענות הללו בדרכים נוספות, או להטריד את עובדי העירייה ולהטיל ספק באיכות השירות שהם מעניקים לתושבי העיר, אנחנו נאלץ לנקוט באמצעים! את, למשל, גברת ליניץ" ("לאנץ", מלמלה לידיה כמעט לעצמה), את בכלל לא יהודייה לפי חוות דעת של הרב הראשי של צפון תל אביב, והחבר שלך שם," הצביעה עליי, "חי בדירה שתוספות

הבנייה בה לא אושרו מעולם בשום ועדת חריגים. אני מזהירה אתכם," רעמה, "אל תוסיפו להטריד את עובדי העירייה ולאיים עליה."

לאחר הנאום הנמלץ הנ"ל שבו דלתות בית העירייה ונפתחו בפנינו, ואנו הוקאנו ממשכן השררה אל האוניברסיטת המבורכת של הרחוב.

כתבנו גם למערכות העיתונים ולתחנות הטלוויזיה. המכתב הופיע כלשונו ב"מעריב", אבל לא זכה לתגובה. נודע לנו, בעקיפין, שתחקירני תוכנית צרכנות ידועה גילו בניין בסיפור, שכלל מידה ראויה של בירוקרטיה מאיימת והתעלמות הרשויות מתלונות האזרח החביבה עליהם, אבל נטשו אותו לאחר שלא הצליחו למצוא זווית צרכנית שתניח את דעתם.

לבסוף החלטנו לנסוע לירושלים ולהיפגש באופן אישי עם פרופסור אבין. הוא קיבל אותנו במשרדו המאובק, ששכן בקצה המרוחק של מסדרון בקומה העליונה של בניין הפקולטה בקמפוס הר הצופים. המשרד היה קטן ומחניק, וקירותיו היו עמוסי ספרים, שסודרו בשורות כפולות ומשולשות. פרופסור אבין עצמו היה גבה קומה, חיזור ומקריח, ונראה כמתקרב לעשור השביעי של חייו. הוא לחץ את ידינו בחום, ופטפט מעט ברוסית מגומגמת עם לידיה. "היום אינך יכול ללמד באוניברסיטה בארץ מבלי לדעת קצת רוסית," הסביר. לאחר ששמע את תיאורה של האודיסיאה הקטנה שלנו במסדרונות השלטון, הרצינו פניו. "חוליאגנים," אמר, "זה מה שהם כולם. ואת אומרת שכינו אותך גברת ליניץ..." לידיה חייכה במבוכה.

"אתה," פנה במפתיע אליי, "כל הכבוד שאתה עוזר לגברת הצעירה והמקסימה הזו, למרות שהחישובים שלך מראים

בכירור שאין לך שום מושג באורחותיה של הכריסטוכרקה. לו היית מגיש לי את הנייר הזה כעבודת גמר הייתי זורק אותך מכל המדרגות. לא פלא שהאנשים שפנית אליהם סירבו לקחת אותך ברצינות..."

"אבל פרופסור, מחיתי, גם לידיה עצמה לא ראתה שגיאות בחישובים שנתתי לך, וחוז' מזה, אף אחד מן האנשים שלהם שלחננו את המכתב לא טרח בכלל להתבונן בהם..."

"אין צורך לנתח לעומק, אדוני הצעיר, הפרופסור הדגיש את דבריו בתנועות ידיים רחבות ומעוגלות, והצליח לפזר תוך כך את מרבית הניירות שנחו בחוסר סדר על שולחנו, "כדי לראות שענן הארבה לא יגיע כלל אל שפך הירקון. התחנה האחרונה של הנחיל לפני שיעזוב את ארץ ישראל תהיה בדיוק כאן, והוא הנחית את אצבעו בתנועה החלטית על מרכזה של מפת תל אביב שהחזקתי בידי, בדיוק על הנקודה שסימנה את הרחבה שליד היכל התרבות.

שארית היום חלפה עלינו בנעימים. לאחר שהבהיר שאין ביכולתו לעזור לנו, מחוסר חברים המקושרים במקומות הנכונים, התגלה פרופסור אבין כאיש שיחה מרתק, גם אם תימהוני במקצת. חלקנו את תחושת האחוה שחשים המנוודים והנידחים ברחבי העולם כולו, את ההכרה בכך שאנו הצודקים, ושההיסטוריה תוכיח את נכונותה של דרכנו. ברגע כלשהו, איני זוכר בדיוק מתי, העליתי רעיון שנשמע מעט יותר מעשי משלל תוכניות העוועים שעלו עד אז על שולחנו. "נקים אתר אינטרנט, הצעתי, "אני יודע לעשות את זה. נבחר דומיין עם שם סקסי. משהו שקשור בתל אביב. משהו שכל תייר מחפש."

זו הייתה הולדתו של האתר "העיר הלבנה". (www.whitecity.co.il) בחרנו בשם בגלל קרבתו למורשת הבאוהאוס של העיר, המנוצלת כדי למשוך תיירים מרחבי העולם, וכן כדי לאפשר לעצמנו להתברך על חשבון המראה החזוי של רחובות תל אביב וגניה לאחר שיפשוט עליהם הארבה. אחד מחבריי, שעבד בחברת דוט.קום שנסחרה בבורסה, והכיר את כל השיטות להעלות את עדיפותו של אתר במנועי החיפוש השונים, דאג לכך שנהיה האתר הראשון שיעלה בחכת התייר שיחפש קישור למורשת הארכיטקטונית, התרבותית או ההיסטורית של תל אביב. גדשנו את האתר בתוכן רלוונטי. הכנסנו את מאמרו של פרופסור אבין, את נוסח המכתב שלנו לרשויות ואת מכתבי התגובה שלהן. בעקבות פתיחת האתר קיבלנו מכתב איום מעורכי הדין של עיריית תל אביב, שהזהיר אותנו שאם לא נסגור את "האתר המכיל השמצות חסרות בסיס הנוגעות לתפקודה של העירייה, נחשף לצעדים משפטיים שונים. לידיה התגלתה כאישה עיקשת במיוחד. "לא מפחידים יוצאי רוסיה במעט בירוקרטיה, " אמרה, ואני נסחפתי אחריה ככלכלב אחר העצם. גם את מכתב האיום פרסמנו באתר. העלינו גם תמונות מהתקפות ארבה, חומר מדעי וקישורים לאתרים נוספים, ביניהם למשל האתר הרשמי העוקב אחר התפשטותם של נחילי כריסטוכרקה ברחבי העולם. בכתבים ישנים מצאתי תיאורים של נפגעי ארבה, והכנסתי אותם כלשונם. "כקול מרכבות על ראשי ההרים ירקדון, כקול להב אש אוכלה קש, כעם עצום ערוך מלחמה (יואל ב, ה)", "מרחוק, מן המושבה ומן הכרמים, עולים ונשמעים קולות הדופקים בפחים... צחוק מר עולה על השפתיים. מה הן מאות הידיים של בני המושבה מול רבבות, רבבות המיליארדים הללו (משה סמילנסקי)". הוספנו

גם תוכן קליל יותר. דנו בכשרותו של הארבה והוספנו מתכונים לשיפורי ארבה וחצילים, ולארבה ברוטב חמוץ מתוק (כפי שנהוג להכין בופן). פרסמנו כל אמירה של נבחר ציבור כלשהו שנגעה בעניין (וכאלה, יש לציין, היו מעטות מאוד), וגיבינו את כל הטוב הזה בעריכה גרפית מתוחכמת פרי מאמצייה של לידיה, שבמהלך הדוקטורט שהתחילה לעשות במוסקבה פיתחה מיומנות בהמוזשה חזותית של מושגים הקשורים בתפיסת הזמן בתורת היחסות הכללית. היה זה אתר מושקע ומרשים, ואכן, זמן קצר לאחר העלאתו, החלו התגובות להגיע.

ראשונים היו הטוקבקיסטים. על כל עשר תגובות מתימהונים עלגי שפה בנוסח "לכו להזדיין, סמולנים מסריכים. אתם מדברים על ארבה רק בגלל שהליכוד היום בשלתון. אנחנו נשפוך לכם את העצמות לים ונאכיל בהם את הארבה" (השגיאות במקור), או "אלי כהן ולידיה לאנץ', ממש צמד חמד. אולי תחזרו למוסקבה ודמשק," הגיעה לפחות תגובה אחת ממישהו שהשתכנע מו. חומר שפורסם, או הסתקרן במידה מספקת כדי לרצות ולבחון לעומק את טענותינו. לאנשים האלה הגבנו. הזמנו אותם לפגישות עם הפרופסור ועם לידיה. לאט לאט אספנו צוות של פעילים, חבורה של משוגעים לדבר, צעירים ברובם, בעלי השכלה ממוצעת ומעלה ומודעות חברתית. נתמכנו גם על ידי קבוצות של נפגעי הביורוקרטיה הישראלית על כל גוניה, שרצו להסתייע במקרה שלנו כדי להשיג פתרון גם לבעיותיהם. גם כסף החל להגיע — מעמותות למלחמה בשחיתות, ממפרסמים שביקשו להופיע באתר (בעיקר יצרנים של חומרי הדברה, אבל גם מגזינים מדעיים, ואפילו אתר פורנו אחד פרסם את מרכולתו אצלנו, תחת הכותרת: "הדברים שהכי טוב לעשות בזמן התקפת

ארבה..."). ניצלנו את הכסף כדי לממן שלטי חוצות ומודעות בעיתונים, ואפילו פרסומת לטלוויזיה הקלטנו.

את כל הפעילות הזו ראו הרשויות ולא הגיבו באורח פעיל, למעט מכתבי איום שהגיעו מפעם לפעם, אך לבסוף היה מיום אחד שהוציאם משלוותם. בלב הרחבה, מול הכניסה להיכל התרבות, הקמנו אוהל ולידו הצבנו שלט גדול ועליו הכתובת:

כאן ינחת הארבה! עוד ___ ימים

במקום הריק הדבקנו פתק רבוע ועליו מספר הימים שנותרו לפי חישובנו לפני ההתקפה. את הפתק החלפנו כל יום בטקסיות מעושה, שנועדה לעורר גיחוך. אחד מחברינו החדשים, שהיה בעברו קריין ברשת ב' של קול ישראל, נהג לקרוא קטעים נבחרים מתיאורי התקפות הארבה בארץ ישראל, או מן הספרות העולמית. לידיה, שבילדותה למדה תיפוף בקונסרבטוריון של מוסקבה, הכתה בתוף בודד סדרה של מרווחים קצובים, ואני הנפתי את הפתק מן היום הקודם, קרעתי אותו לשניים והחלפתי אותו בחדש. מדי יום היו מצטופפים סקרנים לראות את הטקס. בתחילה היו בודדים, אחר כך עשרות. בסוף התקופה התקבצו שם מדי יום קרוב למאה איש.

העירייה לא השכילה, בסופו של דבר, לשמור על שלוות רוחה לנוכח ההפגנה החצופה הזו, שהתרחשה ממש מתחת לחוטמה. יום אחד, כארבעים יום לפני מועד ההתקפה החזוי, הגיעו פקחים עירוניים מלווים בשוטרים לפזר את "ההפגנה הבלתי חוקית" שלנו. הם עשו זאת תוך שימוש בזרנוקי מים ואלות גומי, ועצרו שלושה מאיתנו, ובהם ידידנו הקריין, גבר כבן שבעים שצלע

על רגלו האחת וחליפתו המהודרת, הספוגה מים, שיוותה לו בתמונות העיתונות מראה של טבוע שזה עתה נפלט מן המצלולות. למחרת עיטרו התמונות מן האירוע את עמודי העיתונים היומיים.

באותו יום הגיע גם הזימון להופיע בחדשות אחד הערוצים. התכוננו להופעה בהתרגשות עצומה. היינו משוכנעים שסוף סוף נמצאה לנו הבמה שתסייע להעביר את המסר לקהל הרחב ולכפות על הרשויות לפעול. עד היום קשה לי להבין עד כמה תמימים היינו. ההתחלה בישרה, דווקא, טובות. השידור החל בכתבת שטח, שהכילה בעיקר תמונות מהסתערות המשטרה על אוהל המחאה שלנו. מיודענו הקריין רואיין שם, כשהוא מובל בין שני שוטרים, ספוג מים, עלוב ומוכה. "מעולם לא חשבתי," אמר בקולו הרדיופוני ביותר, "שאזרח במדינת ישראל יכול להגיע למצב שכזה, להשפלה שכזו, פשוט משום שהוא מביע את דעתו כנגד הזנחתו של נושא שעלול להביא לנזק חברתי וכלכלי לחברה כולה. המדינה," הטעים, וקולו עלה וטיפס בסולם האוקטבות, "מונעת מאזרחיה הגנה ראויה, ואת המעטים שמוחים היא מבזה ושמה בכבלים. מעניין מדוע חברי הכנסת אינם מוחים. מדוע נבחרי הציבור אינם חשים את רחשי לב העם. לא ראינו כאן ולו חבר כנסת אחד מאז שהתחלנו לפעול. בשבועות האחרונים..." — הוא היה ממשיך ללא ספק בנאומו, אילולא נחתה על ראשו ידו הכבדה של אחד השוטרים וכופפה אותו אל תוך הניידת.

עם סיום הכתבה דיברו מגישי החדשות עם שני מומחים לביולוגיה ולאקלים. הללו לא תמכו בטיעונינו, אך נמנעו גם מלסתור אותם במפורש. אחד מהם אף הגדיל לעשות והסביר שלא קרא כלל את המאמר שעליו אנו נסמכים, ומשום כך נבצר

ממנו לחוות דעה על אמינות הנתונים המצוטטים בו. נדמה היה לי שאפילו קריין החדשות המנומס התחלחל לנוכח החוצפה שבדברים אלה, והפנה את המומחה הנכבד לכתובתו של האתר שלנו. זו הייתה, כמובן, גם שורת הפתיחה שלי משנקראתי לדבר. "ה'טענות' שלנו, כפי שאתם מכנים אותן," פתחתי, "אינן טענות כי אם עובדות מדעיות שניתן להוכיחן. אני מזמין את הצופים כולם, ובכללם אותך, דוקטור פוסטול, לקרוא את המאמר המוכיח אותן באתר ווייט-סיטי דוט סי-או דוט איי-אל." "אני מבקש, אלי, שתימנע מפרסום בזמן הו'איון," הזהיר הקריין.

מכאן ואילך הלך המצב והידרדר. שני נציגים מטעם העירייה הצטרפו לדיון, וניכר שעברו הכנה מתאימה בסיוע יועצי תקשורת מיומנים. הם קטעו את דברינו בקריאות ביניים בכל הזדמנות, ומנעו בכך מלידיה, על ניסיונותיה המגושמים והמגומגמים להסביר את עצמה בעברית, להשתתף בדיון. הם פקפקו בהישגיו האקדמיים של פרופסור אבין, נפנפו בחבילת ניירות שהכילה, כביכול, מאמרים מדעיים הסותרים את כל טיעונינו (עד עצם היום הזה, ולמרות פניות חוזרות ונשנות, לא זכיתי לראות ולו מאמר אחד מתוך אותה ערמה), והציגו אותי כבטלן חסר תקנה, שאין לו מושג בביולוגיה מלבד, כפי שהסביר אחד מהם תוך קריצה אל המצלמה, בסוגיית נתוניה הביולוגיים הבולטים של 'הגברת לינץ'. "באותו רגע הופנתה המצלמה בקלוז אפ אל פניי, שצבען השתנה באופן ניכר והזכיר זר כלניות בשעת פריחה.

"הסיכוי שלהק ארבה יתקוף את תל אביב בעוד שלושים ושבעה ימים," סיכם אחד מהם את הדיון, "זהה לסיכוי שהגברת לינץ' תזכה הערב בהגרלת הלוטו, למרות שלא קנתה כרטיס."

קשה לתאר את גודל האסון שפקד את החבורה הקטנה שלנו בעקבות אותו שידור אומלל. בבת אחת פסק רצף התרומות. האתר נסגר לאחר שכמות הכניסות אליו לא הצדיקה את המשך תמיכתם של המפרסמים. החברים החדשים הפסיקו לכתוב ולטלפן, והנוכחות בפגישות שערכנו שאפה לאפס. פחות משבועיים לאחר השידור חזרנו לנקודת המוצא — חבורה קטנה של מאמינים שאין ביכולתם להשפיע ואיש אינו שועה לאזהרותיהם.

כך חיכינו לבואו של היום הגורלי, מוכים, עייפים ומובסים. הימים באו וחלפו, ועמם הסימנים המעידים שנראה שרק אנחנו ייחסנו להם מידה של חשיבות. חגבים התגלו בחצי האי סיני. קברניט ספינת "צים" דיווח על קבוצה קטנה של חרקים גדולים למדי, "משהו דומה לארבה," כלשונו, שנחתה על סיפון ספינתו כחמישים מייל ימי מחופי ישראל. ליד באר שבע מצא חקלאי מודאג מושבה של חרקים על גבול אחד משדותיו והזמין ריסוס בחומרי הדברה חזקים במיוחד, שמשרד החקלאות סירב לסבסד. אפילו באתר הרשמי של ארגון הבריאות העולמי הופיעה אזהרה מפני פלישת נחילי ארבה לאזור הים התיכון. ועדיין עמדו רשויות השלטון במדינה, ועיריית תל אביב בכללם, באדישותם. היה זה כאילו התבוסה שנחלנו אנחנו בעימות נטלה את העוקץ מכל שמועה על בואו של הארבה, יהיה מקורה אשר יהיה.

ביום שבו חזינו את בוא המתקפה התקבצנו במשרד אדריכלים שלידיה נהגה לנקות. חלונותיו הגדולים השקיפו אל רחבת היכל התרבות, ובאותו זמן הוא היה נטוש לחלוטין בגלל משבר שחל באחד הפרויקטים שביצע. היו שם פרופסור אבין, ידידנו הקריין לשעבר, שניים מחבריי הוותיקים, שבאו לחזות

במפלתי לאחר שנבואותיי לא יתממשו, לידיה ואני. סגרנו את כל החלונות. הצמדנו משקפות רבות עוצמה אל השמשות וצפינו אל השמים, בכיוון הכללי של הים. השעה היעודה באה וחלפה, ושמי תל אביב נשאר בהירים. השמש קפחה בזעף מזרח תיכוני וחיממה את פנים המשרד עד שנעשה קשה לנשום. "אולי תודה בכך כבר, אין דובים ואין יער ואין ארבה," פלט אחד מחבריי בזעף ופתח את החלון שהשקיף אל הכיכר. כמעט מיד לכד את אוזנינו קול זמזום חרישי, ואל החדר נכנס חרק בודד, גדל גוף, שצבעו ורוד. פרופסור אבין כמעט ונשנק מרוב ההתרגשות שאחזה בו. "כריסטוכרקה," קרא, ונשמע כאחוז בהתקף קצרת, "כריסטוכרקה צעיר. הוא נע מהר יותר משאר הנחיל, אבל האחרים כבר קרובים. צריך לסגור את החלון..."

החלון נסגר בטריקה, וכמעט מיד נשמע קולה של לידיה, שענייה היו צמודות לאחת המשקפות. "סמאטריטייה," קראה, "שם! סרנצ'ה!"

לא היה צריך להיעזר במשקפת כדי לראות את הדבר שעליו הצביעה. מכיוון הים עלה וכיסה את פני השמש ענן מרהיב עין בצבעי צהוב וורוד. לא חלף זמן רב עד שהשמים התמלאו בערפל החיוור, וחשכה טרם זמנה ירדה על העיר. בשלב זה יכולנו כבר להבחין במשקפותינו בחרקים הבודדים שהרכיבו את הענן. הם היו רבים לאין שיעור. הגדולים שביניהם הגיעו לגודלו של אגרוף קפוץ, וזמזומם חדר אפילו דרך החלונות האטומים של הדירה.

למטה, ברחוב, החלו העוברים והשבים להבחין גם הם בתופעה. אנשים התגודדו בכיכר והפנו את פניהם כלפי מעלה. ענן הארבה התקרב, והרוח שנחלשה אפשרה לו להנמיך לקראת

נחיתה. עבורנו, היו אלה רגעים של קיפאון, של עצירת נשימה. האוויר עצמו כאילו עצר את נשימתו בציפיה. ידי הייתה כרוכה סביב גופה של לידיה. ידה שלה נחה על כתפו של הפרופסור. הזמן זחל בעצלתיים, ועם כל נקישה של השעון יכולנו לראות את ענן הגופים המרהיב והנורא כשהוא מתקרב והולך. הארבה הציג לנגד עינינו מטס ראויה של מיליוני מטוסים זעירים, נושאי צער וחורבן.

למטה, בכיכר, אחז מישהו בעיתון מגולגל וניסה לסלק דבר מה שדבק בחולצתו. לידו החלה מישהי לזעוק כאחוזת אמוק, וניסתה ללא הועיל לסלק משהו שהסתבך בשערה. מקסם השווא של הקיפאון התפוגג בבת אחת, וההתקהלות שלמטה הפכה למחזה אבסורד ובו אנשים רצים אנה ואנה ללא מטרה, בניסיון נואש להתרחק מצבא הארבה שנחת בכל מקום. מכוניות נעצרו ונהגיהן נחפזו לסגור את חלונותיהן. אותם שלא הספיקו לעשות זאת נראו נוטשים את כלי הרכב ומצטרפים לקהל הבורח לכל עבר. בעלי העסקים סגרו את דלתות החנויות, והקהל הצובא על הפתחים ניפץ את חלונות הזכוכית וזרם פנימה יחד עם הארבה. החרקים הסתבכו בשערות, אכלו את אריגי הבגדים, ונרמסו מתחת לרגלי הנמלטים. התנועה הממונעת חדלה כליל, וכל אזור הכיכר נשטף בזרם של חרקים שהיה כמו גל גדול הסוחף את כל מה שעומד בדרכו. מרחוק נשמעו סירנות של כוחות הביטחון, מכבי האש ואמבולנסים שניסו להגיע למקום, אולם לא היה בכוחם של בעלי המכוניות שנשארו עדיין ברכבם לפנות את הדרך במידה מספקת כדי לאפשר להם להגיע.

ועדיין הוסיפו השמים להתקדר. גלים גלים של חרקים מורעבים נחתו על העיר המוכה. לאחר זמן שנראה כנצח הצליחה כבאית

בודדה להגיע אל הכיכר, והכבאים החלו לשטוף את הארבה בזרנוקי מים. אזרחים בעלי תושייה הציתו מדורות קטנות ונופפו בלפידים מאולתרים. אחרים החלו לדפוק בפחים ולהקים רעש בכל דרך אפשרית כדי להרתיע את החרקים, אבל דבר לא הועיל. החרקים המתים נשטפו עם זרם המים והפכו לעיסה חלקלקה, שהפכה את התנועה ברחובות, במקומות שעוד הייתה כזו, לבלתי אפשרית. זרנוקי הכבאים כיבו את המדורות המאולתרות, והרעש שהקימו המכים בפחים נבלע בזמזומו הבלתי פוסק של הנחיל, שהוסיף לגדול ולשטוף, כאילו אין סוף לחרקים. כאילו העיר כולה עתידה להתמלא בהם עד שלא ייוותר עוד דבר מלבדם.

"עכשיו", קרא פרופסור אבין, "לא נותר עוד דבר לאכול, והרוח משנה כיוון!" ואכן, כאילו במענה לקריאתו, שינה הענן את כיוון טיסתו. מבעד למשקפת אפשר היה לראות כיצד החרקים הבודדים מטים את כנפיהם לצד אחד, חשים את השינוי בכיוון הרוח ואת משיכתו של מקור מזון אחר, רחוק מחופיה השחונים של תל אביב. הענן שכיסה את פני השמש החל זורם שוב מערבה, אל עבר הים ואל מה שמעבר לו. אותם חרקים ששהו על הארץ התרוממו כדי להצטרף אל הנחיל שהמשיך בדרכו.

בכל רחבי העיר חדלה התנועה לחלוטין. אנשים עמדו ממנוסתם. הכבאים עצרו בסילוניהם. מבעד לסדקים שהחלו נפערים בענן הערפל הצהוב-ורוד חדרו קרני השמש, ואנשים הצלו על עיניהם כשצפו כלפי מעלה, כאילו היו צופים בשחר המפציע על יום חדש.

בתוך דקות התרומם הנחיל והמשיך בדרכו. רק אז שמנו את לבנו להתכווצויות שאחזו בשרירי הידיים, שאחזו בחווקה בידי

דמעות של ארכיטקט

"אני בונה את ביתי בדמיונם של אחרים"

יורם לחיאנו

חברינו. רק אז הרשינו לעצמנו לשוב ולנשום בחופשיות. אנחות רווחה נשמעו בחלל המשרד, כפי שוודאי נשמעו גם ברחובות שלמטה. פתחנו את החלונות ושאפנו את אוויר אחר הצהריים התל אביבי הלוהט, ומבטינו תעו סביב, חיפשו, העריכו וגילו את גודל הנזק.

אחר כך חזו עינינו במראה העיר הלבנה.

אני עוצם את עיניי וחולם על בניינים.

אלה אינם בניינים רגילים. לא קופסאות בטון הסוגרות על חללים מוגדרים היטב המשרים תחושה של מחנק. לא דרכה של החברה להכפיף כל אדם, לא משנה מה דרכו ומה רצונותיו, לצורך הבלתי ניתן לערעור בחדר שינה, שני חדרי שירותים, סלון, מטבח ומרפסת, שכל אחד מהם זהה בגודלו ובצורתו לזה שבדירה השכנה, עד שאפילו התמונות התלויות בסלון נבחרות יותר מתוך רצון להקרין תחושה של אחידות, של שלווה מדומה הנובעת מהתאמתו של בעל הבית למה שהשכנים והחברים מזהים בתור "בעל בית", מאשר מרצון להביע את אישיותו שלו, היחידה במינה. הבניינים שלי אינם כאלה. הם אינם מורכבים מוודאיות, כי אם מאפשרויות.

בבניינים שאני רואה בחלומי אדם יכול לפתוח דלת ולמצוא את עצמו על גדת נהר, או בלב היער. הוא עובר במסדרון ולפניו נגלים חללים שונים בגודלם ובצורתם. אפילו אם עבר כבר כחלל הדירה עשרות ואולי מאות פעמים, תמיד יהיה שם משהו שיפתיע אותו, מראה שירחיב את הלב, פינה שתזמין אותו לשבת, גם אם לא לכך התכוון. הדירות לא צריכות להיות גדולות. האפקט שתארת מושג באמצעות הטכנולוגיה המודרנית, בשימוש בחומרים מיוחדים ובמחשב. בבניינים שעליהם אני חולם דבר אינו קבוע, חוץ מהרהיטים עצמם, וגם אותם עוד אמצא את הדרך לשנות.

סתם באמצע פרויקט. השרטוטים עוד חלקיים. בכמה מקומות הקבלן לא יודע מה מצפים ממנו לעשות. הבנייה נעצרה. העירייה זועמת. הוא נעדר כבר למעלה משבוע.

למה פניתי רק עכשיו? הוא נעלם בעבר. היו לו תקופות של היעדרות. לפעמים יותר משלושה שבועות. אבל אף פעם לא בתוך פרויקט. חשבתי שהלך אליה. אולי עבר לישון באתר הבנייה. הוא עושה את זה לפעמים. זה נותן לו פרספקטיבה על הפרויקט. על איך ירגיש מי שיחיה ויעבוד בתוכו. כך הוא אומר. חיכיתי. מה אפשר עוד לומר. הוא אדם מורכב, אתה מבין.

היא אישה מרשימה. שצרה השחור מנומר פסים לבנים, שהיא אינה טורחת להסתיר. הקמטים על פניה מלמדים על ניסיון יותר משהם מדברים על הזדקנות. עיניה חמות ומבינות. קשה להביט בה ולא לחוש שכל מילה שהיא אומרת מביעה אמת עמוקה. שאין לה דבר להסתיר. ובכל זאת...

***

הכי חשוב היה המיקום.

אתה מבין, הוא הציע בית דירות שנועד להריסה בפינת דרך נמיר, מול תחנת הרכבת. זה היה מיקום מושלם, לא בלב תל אביב, אלא על קו הגבול שלה. מיקום שיהיה מנוף לצמיחה, שיביא מבקרים ותיירים לאזור שהיום אף אחד לא מתעכב בו מעבר לזמן הנדרש לעבור בפקק או למצוא חניה בדרך לחניוני האוטובוסים או להמתנה לרכבת. גם הקונספט שהציע היה חדש ושונה. זה עמד להיות בניין שיציב את תל אביב בשורה אחת עם

חזית הבניין גם היא אינה ישרה. היא מתעקלת ומתפתלת כך שהעומד מול הבניין אינו רואה אף פעם את אותה התמונה. החלונות עשויים מחומרים המחזירים את האור, אבל הזוויות שביניהם גורמות להשתקפות להיות תמיד שונה, תמיד דינמית. אם הבניין עצמו אינו יכול להיות בתנועה, לפחות התחושה שישדר תהיה כזו. החיים אינם עומדים מלכת, הם תמיד מתקדמים, וגם הבניינים שבחלומי תמיד בתנועה. בבית אמות התיאטרון אנסה לממש את החלום הזה.

***

הוא נעלם, היא אומרת, הוא אינו עונה בשום מקום. מובן שחיפשנו באתר הבנייה. עברנו בכל קומה ובכל חדר וצעקנו את שמו. אבל הבניין הזה כל כך מורכב, עד שאי אפשר לדעת אם באמת עברת בכל מקום. יש חדרים שצמוד אליהם מרתף עמוק במיוחד, עם מתקן בסגנון דאוס אקס מכינה, שמאפשר להוריד ולהעלות אנשים וציוד בלי שמי שנמצא בחדר יבחין בכך. בחדרים אחרים זו מעין עליית גג. חדרים נוספים מחוברים אלה לאלה במסדרונות חבויים ובדלתות שאינן נגלות, אלא למי שמכיר את המנגנון המסתיר אותן. אדם הרוצה להתחבא יכול לבלות שם חודשים מבלי שאפשר יהיה לעלות על עקבותיו.

חיפשנו בכל מקום. אפילו דיברנו עם אנה. כן, אני יודעת על אנה. אתה חושב שאני תמימה? אבל היא לא יודעת איפה הוא. או לפחות, היא לא מספרת. התקשרנו לבתי חולים. חיפשנו בבתי מלון. דיברנו עם חברות תעופה. זה לא מתאים לו, להיעלם ככה

ערים כמו בילבאו או סידני, מקומות שבהם בניין פוסט-מודרני אחד הפך למגנט של תיירים ונתן ערך מוסף לעיר הרבה מעבר למתחייב מהתוכן האמנותי שניצק בתוכו.

היו הרבה הצעות אחרות. ארד נתן הצעה יפה, שהתמקדה ביפו, מעל הריסות מועדון ריקודים שפעל שם פעם. חיוטין הגיש הצעה. גם בוגוד. היה לנו הכבוד הגדול לקבל הצעה מאיסוזקי עצמו, אבל בחרנו בו. עכשיו אני מתחיל להתחרט על כך...

אני זוכר ריאיון שנתן לערוץ טלוויזיה במלבורן, בעקבות פרויקט שסיים שם ממש בתקופה שבה הוגשו ההצעות לפרויקט שלנו. הוא התייחס שם לפרויקטים קודמים שעשה. "אני בונה את ביתי בדמיונם של אחרים," אמר אז. "המבנים שלי משרתים יותר ממטרה אסתטית או פונקציונלית. המבנים שלי הם המשכו של חלום." האמירה הזו הייתה אולי הסיבה העיקרית שבחרנו בו. יותר מהכסף. יותר אפילו מהמיקום...

אני חייב ללכת עכשיו. חייבים להציל את הפרויקט. הקבלן לא יכול לחכות יותר מדי. הוא מפסיד כסף על כל יום שעובר. שכרנו משרד מתחרה כדי שישלם את התכנון, אבל הם מתקשים לפענח את החזון שלו. הם טוענים שחלק מהשרטוטים מראים דברים שלא ניתנים למימוש. חלק גדול מהפרויקט התקיים רק על הלפטופ שלו, והמחשב נעלם ביחד איתו. אני לא יודע איך נוכל להמשיך עכשיו...

***

ב-29 בחודש, בשעה אחת-עשרה ושלושים לפני הצהריים, פשטו כשישים שוטרים ומתנדבים על אתר הבנייה של בניין בית

אמות התיאטרון בדרך נמיר בתל אביב. יורם לחיאנו, הארכיטקט הראשי של הפרויקט, נצפה על ידי עדי ראייה כשהוא נכנס לאתר הבנייה עשרה ימים קודם לכן, ומאז נעלמו עקבותיו. אשתו מסרה למערכת שלחיאנו נוהג לצאת לפעמים למסעות בלי הודעה מראש, אך מעולם לא עשה זאת בזמן שעבד על פרויקט. העבודה בבית אמות התיאטרון נעצרה, ומומחים מטעם כמה משרדי ארכיטקטורה מתחרים, ששמותיהם לא נמסרו לפרסום, לומדים את התוכניות החלקיות שהשאיר לחיאנו כדי לנסות ולהביא להשלמתו של הפרויקט.

חזיתו של הבניין, עד כמה שאפשר להבין מהשרטוטים שהוצגו על ידי עיריית תל אביב באתר האינטרנט שלה, אמורה להיות מפותלת ולהציג קווים שבורים ויריעות מתכתיות שייצרו אשליה של תנועה כלפי מעלה בסגנון פרנק גרי. בחלקים שנבנו כבר אפשר למצוא קירות המספקים כתמי צבע בהשראת לואיס ברגאן, שהיה אחד ממקורות ההשפעה העיקריים על לחיאנו, לפי עדותה של אנה הרמלין, עוזרתו האישית ומתמחה במשרדו. לבניין ארבע קומות מעל לפני הקרקע, ושתי קומות מרתף. בקומת המרתף התחתונה מצויים בעיקר מחסני תלבושות, תפאורה, ציוד סאונד ותאורה. קומת המרתף שמעליה מוקדשת לחדרים קטנים ולחללים המקושרים בדרכים שונות לחדרי הסטודיו ולאולמות התיאטרון שבקומות העליונות. הקומות העליונות עצמן, המיועדות להיות החלק החשוף לקהל הרחב של הפרויקט, מכילות אולמות תיאטרון בגדלים שונים, מחללים אינטימיים להצגות יחיד ועד לאולם ענק בקומה הרביעית שאפשר להעלות בו מחזות זמר גדולים ואפילו הפקות אופרה, חדרי סטודיו לעבודה ולחזרות, וחדרי הרצאות, שכן הכוונה

עד לראש, שולחנות וכיסאות מכל סוג אפשרי, מוטלים כולם בחוסר סדר במרכז אחד האולמות, ארון תלבושות מכוסה אבק, שמלת כלה, קרנף בגודל טבעי, ועוד מיני הפתעות משונות. אנשים מעדו על פריטי התפאורה, קיללו ומעדו שנית. מאחר שהמרתף לא בורך בתאורה טבעית, ומערכת התאורה החשמלית בבניין עדיין לא הותקנה, נאלצנו למצוא בו את דרכנו בעזרת פנסים ויישומוני התאורה שבטלפונים הניידים. אותה בעיה קידמה את פנינו בקומת המרתף העליונה, אבל שם, בקרב הכמות הבלתי נדלית של דלתות סתר ומעליות פנאומטיות המתחברות לחדרים שבקומות העליונות, כל כך קל היה ללכת לאיבוד, עד שלקח לצוות המחפשים למעלה משעה רק לוודא שכולם אכן מצאו את דרכם החוצה.

בקומות הבניין עצמו יכולנו, לפחות, לראות לאן אנחנו הולכים. חלונות הענק שלחיאנו תכנן בכל מקום שבו חזית הבית פנתה לכיוון צפון הכניסו אור שמש חזק אך לא מסנוור, ומערכת של רצפות/תקרות זכוכית דאגה להעביר את האור בין הקומות וגם אל החדרים הפנימיים. במשך היום, לפחות באביב ובקיץ, לא יהיה כנראה צורך בתאורה מלאכותית בחדרי ההרצאות ובאולמות ההופעה. אבל גם בקומות אלה התקשינו למצוא את דרכנו בין החדרים הנסתרים, המסדרונות שנגמרים במפתיע בדלתות שפתיחתן דורשת מאמץ מחשבתי ולפעמים אינן מובילות לשום מקום, והחדרים הקטנים לכאורה, שנפתחים במפתיע לחללי הופעה וחזרות, שמתוכם אפשר להגיע גם אל ההתקנים הפנאומטיים המקושרים לחללים הנסתרים שבקומות המרתף. על כל אלה יש עוד להוסיף את הקירות הצבעוניים, שאור השמש משתקף בהם ודרכם (חלקם עשויים מזכוכית) כך

הייתה לאפשר לבתי הספר לתיאטרון הפועלים באזור תל אביב להשתמש במקום לצורך סדנאות ושיעורי העשרה. המתנדבים שיצאו לאחר כשלוש שעות מן המתחם המגודר סיפרו לכתבנו שמבוך המסדרונות והחדרים המקושרים בדרכים נסתרות שמצאו בבניין היקשו על החיפושים. "אין לי ספק שישנם שם חללים שבהם לא חיפשנו", אמר אחד מהם, "קראנו בשמו כל הזמן. השתמשנו במגאפונים ובחלקי מערכת הכריזה שכבר הותקנו, אבל אם הוא לא רוצה להימצא, או אם חלילה גופתו מוטלת שם באחד החללים הנסתרים, יכולנו לחפש ימים שלמים בלי למצוא דבר."

דובר רשמי מטעם העירייה מסר ש"כוחות החילוץ וההצלה שנכנסו היום לאתר הבנייה בבית אמות התיאטרון לא הצליחו לאתר את האדריכל יורם לחיאנו. מקום הימצאו נותר בגדר תעלומה. כל מי שראה את יורם במועד מאוחר מה-18 בחודש, או שיש בידיו מידע על מקום הימצאו, מתבקש ליצור קשר עם העירייה או עם משטרת ישראל." הנציג סירב לענות על שאלות נוספות.

מתוך מאמר שהופיע ב"ידיעות אחרונות"

***

המאמר שהתפרסם בעיתונות מדויק למדי, אבל הוא אינו יכול לתאר את הסיוט האמיתי.

זה התחיל כבר בקומת המרתף התחתונה, היכן שמחסני ענק שיכנו בערבוביה פסל בגובה שלושה מטר של הזונה הגדולה מבבל, שבבסיסו דלת נסתרת, דרכה יכול שחקן להיכנס ולטפס

הקורא (מהיעדר מינוח טוב יותר אשמיט מעתה את המרכאות מכינוי זה) את המהות הבסיסית של הסיפור שאותו הוא רוצה לספר, ולהכין את הקרקע לחוויה של המשך הביקור. צריך לזכור, נוסף על כך, שעבור עוברי אורח רבים, שלא ייכנסו אל חלל המבנה עצמו, המראה הראשוני יהיה גם הרושם שיישאר איתם מעבודתו של הארכיטקט, ולכן מראה זה חייב להותיר רושם שלא יימחה בקלות.

ברגע שאדם נכנס לגופו של מבנה, הוא שבוי. הארכיטקט שולט בדברים שיראה, אבל גם בתחושה שתהיה מתחת לרגליו, בטמפרטורת האוויר ובזווית שממנה הוא מגיע, בכמות האור ובמקורו. יש חשיבות גדולה לשאלות כגון האם הבניין מואר באור מלאכותי או טבעי? האם הוא פתוח לרעשי הסביבה או יוצר סביבה שבה הגירוי האודיו ויזואלי נשלט על ידי הארכיטקט? האם חלל הכניסה מכיל אלמנטים נעים (מסועים, מעליות) וכאלה שמרמזים על תנועה, או שאלה נסתרים והחלל בנוי מזוויות ישרות וקווים שטוחים המקנים תחושה של מרחב גדול מכפי שהוא באמת? בכל מקרה, על הארכיטקט לוודא שהעין תימשך אל האלמנטים המרכזיים בהמשכו של הסיפור. אפשר לעשות זאת באמצעות צבע, קווים דינמיים, או פשוט דרך הובלתו של הקורא בתוך המבנה אל האלמנט החשוב הבא.

אם כן, האדריכל מספר סיפורים. אבל הסיפור שהוא מספר שונה מזה שמספר כותב הרומנים. ההבדל נעוץ בכך שהאדריכל עובד בחללים החשופים לקורא הסיפור בבת אחת. הסיפור שהאדריכל מספר מתרחש, לפחות בחלקו, במרחב ולא בזמן (יש לזכור גם שהסיפור האדריכלי חייב להיות "קריא" גם בסדר הפוך, כלומר כשאדם יוצא ממשרד שבו קיים פגישות ומתקדם

שנוצר מבוך של אורות וצללים, שלעולם אינך יכול להיות בטוח שסרקת את כולו. אני מניח שעבור המבקר שיוכל אל מחוז חפצו באמצעות שילוט הולם, או ילווה בסדרן המכיר את המבנה על בוריו, החוויה יכולה להיות של תגלית, הפתעה וסחרור חושים. מעין מעבר בתוך חלום. עבורנו הניסיון לעבור במבנה כולו כדי לוודא שלא מוטלת בו, באיזו פינה שכוחת אל, גופתו של יורם לחיאנו, היה בגדר חלום בלהות.

עבדנו שם שעות ארוכות, ויצאנו אל אוויר הערב הקריר יחסית סחוטים וטרופי עיניים. אבל אי אפשר לומר שלא מצאנו דבר. בקומה השלישית של הבניין, באולם שנקרא "אולם הבימה", תחת תמונת ענק של חנה רובינא ב"הדיבוק", מצאנו זוג משקפיים שלאח לחיאנו זיהתה כמשקפי הקריאה של בעלה. "אבל הוא לא השתמש בהם כבר למעלה משנה," אמרה, "הוא עשה ניתוח לייזר והפסיק להשתמש בהם כמעט לחלוטין..."

***

האדריכל הוא סופר. הוא מספר סיפורים. הסיפור שאדריכל מספר מתחיל עוד לפני שהאדם שלו הוא מסופר מגיע אל הבניין, או אל האנדרטה, או אל האצטדיון. ה"קורא" של הסיפור רואה אותו עוד מרחוק, מהכביש או מהמדרכה או מבעד לחלון הרכבת. הרושם הראשוני מורכב לא רק מהמבנה עצמו, כי אם מהדרך שבה הוא משתלב בסביבתו. זו הסיבה שאיני חסיד של מבנים המשתלבים בסביבה מבלי ליצור הפרעה לנוף, כמו שאהב פרנק לויד רייט. אני מאמין שההצהרה הראשונית של הארכיטקט חייבת ליצור רושם, להציג בפני

"אחורה" בחזרה אל הרחוב). במובן זה הסיפור האדריכלי דומה לזה המסופר על ידי הצייר או הפסל. הברדל נוסף, כמעט מובן מאליו, בין האדריכל לסופר, הוא שהאדריכל משתמש באלמנטים חזותיים ולא מילוליים כדי לספר את הסיפור. מכך נובע שהטקסט שהוא "כותב" הוא בהכרח טקסט סימבוליסטי. כל אלמנט בבניין מתפקד על רמה פונקציונלית, אך גם על רמה סמלית, כחלק מההקשר הכללי של היצירה.

זו גם הסיבה להתנגדות שלי לקופסאות באוהאוס ולתפיסת less is more של מיס ואן דה רוהה. התפיסה הזו משטיחה את האלמנטים החזותיים ואינה מותירה מקום להתפתחות חווייתית בתוך המרחב של המבנה. המבנים שלי יכולו אלמנטים סימבוליים מוקצנים, בדומה לאלה של פרנק גרי או של זאהה חדיד, אבל האלמנטים הללו יהיו קשורים אינטימית בהקשר התוכני של כל פרויקט. זהו ה"אני מאמין" של המשרד. זוהי הפרוגרמה שלי.

"אני מאמין", מתוך עלון פרסומי של משרד יורם לחיאנו, ארכיטקטים

***

אנה הרמלין מוציאה ממחטת נייר מתיקה ומנגבת את עיניה. לאחר מכן היא מוציאה מראת כיס ועיפרון שחור ומתקנת משהו באיפור הריס הימני. עיניה חומות וגדולות, ושערה המתולתל גולש על כתפיה במראה מרושל לכאורה, שכנראה הושקעה בו עבודה רבה. מבע פניה עמוק ומבין, וחוקר המשטרה אינו יכול שלא לחשוב שהיא נראית כמו גרסה צעירה בהרבה של

לאה לחיאנו. היא מכניסה את המראה בחזרה לתיק ומקמטת את הממחטה לכדור, שאותו היא ממשיכה להחזיק בידה. "הכרת את אותו לפני קצת יותר משלוש שנים," היא אומרת.

"חיפשתי מקום להתמחות בו אחרי שסיימתי את לימודי האדריכלות. רציתי משרד עם אג'נדה פוסט-מודרניסטית. התעניינתי במיוחד בדה-קונסטרוקטיביזם. יורם היה הבחירה הראשונה שלי, וכנראה שהרשמתי אותו בריאיון. הוא הציע לי משרה כמעט מיד, וגם שילם יותר מהמקובל למתמחה. אפשר לומר שהיה לי הרבה מזל." היא עוצרת לרגע, ולוגמת מכוס המים שהוצבה לפניה. "אני יודעת שלא חושבת שהיה לי רומן איתו, ותשמע את זה גם מעוד כל מיני נשמות טובות, אבל השמועה הזו חסרת בסיס. יש לי חברה לחיים. לא היה לי שום עניין מיני ביורם."

"אמרת, 'הבחירה הראשונה שלי'. למה? מה גרם לך לרצות לעבוד דווקא אצלו?"

"הפרויקטים שעשה. האנשים שאיתם עבד. ה'אני מאמין' שלו כארכיטקט. הוא יוצר בניינים שגורמים לך לעצור כשאתה עובר לידם ולהתפעל מהתנופה, מחדוות העשייה, מהתעוזה. המבנים שלו לא משתלבים במרחב, הם מגדירים אותו. רחוב שמוצב בו מבנה של יורם לחיאנו כבר אינו מה שהיה קודם לכן, הוא הופך ל'רחוב שבו ניצב מבנה של יורם לחיאנו'. כמו גאודי, אבל בלי ההצטעעות המיותרת. כמו פרנק גרי, אבל בטכנולוגיה של שנות האלפיים" היא עוצרת לרגע כדיבורה. ניכר בה שהדברים גורמים לה התרגשות אמיתית.

"כשהתחלתי לעבוד איתו גיליתי איזה אדם מקסים הוא. אני אוהבת את חוש ההומור הדק, ואת המחויבות לכל פרויקט. הוא

ממוקדות וחודרות. "רצינו ליצור משהו מקביל לסינמטק. היכל שיביא כבוד לאמנות התיאטרון בתל אביב, ויהיה גם מוזיאון, גם ארכיון, גם מקום שיאפשר לבתי הספר לתיאטרון לקיים סמינרים וקורסים שונים, וגם יאפשר לבצע מחזות במגוון סגנונות, מאולמות קטנים עבור תיאטרון השוליים ועד לאולמות ענק למחזות זמר והפקות בינלאומיות. רצינו ארכיטקטורה נועזת, חדשנית וכולטת. הרעיון של לחיאנו, שמציב את הבניין המוזר במתכוון הזה, ששוכר במראהו החיצוני את כל חוקי הפרספקטיבה ונראה כחסר כל מבנה גיאומטרי מוגדר, בקרבה מטרידה למגדלי עזריאלי השמרניים והגיאומטריים עד זרא, קנה את חברי ועדת הבחירה והיה אחת הסיבות המרכזיות לבחירה בו. חוץ מזה, אהבנו את הדרך שבה הפך את הבניין למבוך שחללו הפנימי נראה גדול בהרבה מכפי שהוא באמת, בגלל הדרכים השונות והנסתרות לעתים שבהן האולמות השונים מתחברים זה לזה, לפעמים דרך הקירות עצמם, ולפעמים כך שהמעבר בין אולם אחד לסמוך לו עובר דרך הקומה שמתחת להם. השימוש בחומרים מתכתיים בחלק מן האולמות, והשילוב של תאורה חיצונית העוברת במסגרים דיגיטליים ומוקרנת על התקרה בחלק מן האולמות, יצר אווירה של מסתורין, שחשבנו שתתאים במיוחד למהותו של התיאטרון בתל אביב. ההצעה של לחיאנו הייתה מלהיבה ומיוחדת. הערייה ראתה בפרויקט משהו שיכול להפוך לאחד מסמליה של העיר, למוקד משיכה לתיירים, ולמקור קנאה לערים אחרות בעולם."

הוא נאנח. "אבל אחר כך הכול התחיל להשתבש."

"התוכניות, היכן שהיו תוכניות, ולא רישומים של רעיונות שהיו ברורים, אולי, ללחיאנו עצמו ולו בלבד, היו מורכבות

אמר לי פעם שהוא מרגיש כאילו כל פרויקט לוקח אותו לחיים אחרים, כאילו הוא הופך לאדם אחר בעקבות עולם התוכן של הפרויקט. כשתכנן אצטדיון אתלטיקה בטוקיו התחיל לרוץ, ואפילו השתתף במרתון, אבל הפסיק מיד עם תום הפרויקט. כשבנה את הסינמטק של שפילד פיתח עניין בסרטי איכות, אבל עם תום הפרויקט חזר לצפות רק בסרטי מתח ופעולה הוליוודיים. העבודה איתו הייתה מרוץ חסר נשימה בין רעיונות ומחשבות. לא היה לי רגע אחד של שעמום. מה עוד אפשר לבקש?"

בתגובה לבקשה לספק תצלום של שותפתה לחיים, שייכלל בתיק החקירה, היא מחטטת בתיקה בתנועות עצבניות ומוגזמות, אך אינה מוצאת את התמונה המבוקשת. במהלך החיטוט אפשר לראות שבארנקה היא מחזיקה תמונת פספורט של לחיאנו. היא מסבירה שהתמונה נמצאת אצלה משום שהתבקשה לסייע לו בתהליך הוצאת ויזה לארצות הברית. הוא התכוון להגיע לסיור מקצועי בשיקגו בתחילת השנה הבאה.

הגברת הרמלין מתנצלת. "אני חייבת לעזוב," היא אומרת, ומוסיפה כי היא ממהרת לשיבת עבודה על בית אמות התיאטרון. "למשרד יש מחויבות לפרויקט," היא אומרת, "גם אם הארכיטקט הראשי עדיין נעדר."

***

"כמו שכבר סיפרתי לך, בהתחלה חשבנו להקים את הפרויקט במרכז או בדרום תל אביב, אבל בעקבות ההצעה של משרד לחיאנו ארכיטקטים שינינו את דעתנו, ממשיך מנהל הפרויקט מטעם העירייה, אדם במיטב שנותיו, שערך מאפיר אך עניו

הוא מפסיק לדבר ומשעין את ידיו על השולחן בתנוחה המשרתת עייפות, אולי ייאוש. "עכשיו כבר אין הרבה מה לעשות," הוא אומר, "הם יעצרו את הפרויקט, מסיבה זו או אחרת, או בגלל התביעות, או בגלל החריגה בתקציב. במקרה הטוב ירסו אותו ויצאו למכרז חדש. במקרה הרע הוא יישאר כפיל לבן על דרך נמיר. מצבה לכוונות הטובות ולביצוע הכושל שמלווים אותנו בתל אביב כבר למעלה משבעים שנה."

***

חלפו יותר משבועיים מהיום שבו נעלם יורם לחיאנו. החקירה מצויה במבוי סתום. העבודות באתר "בית אמות התיאטרון" פסקו לחלוטין. האתר נסגר בגדר זמנית כדי למנוע ממכורים לסמים ומחוסרי דיור למצוא בו מקלט. תלונות שהגיעו מהדיירים באזור מלמדות שהגדר היא, במקרה הטוב, הצלחה חלקית. העירייה פרסמה פנייה לציבור לעזור בחיפושים אחרי לחיאנו. התמונה שפורסמה בעיתונים היא זו שסופקה לצוות החקירה על ידי אנה הרמלין, ולא התמונה הרשמית שסיפקה לאה לחיאנו. בתמונה הרשמית בוצעו שיפוצים נראים לעין. שערן נראה בה מלא יותר, והצלקת שמעל עינו הימנית, צלקת שבה זכה בוויכוח עם שיכורים בניו יורק בנוגע לחיוניותו הארכיטקטונית של בניין האמפייר סטייט, נעדרת כליל. התמונה של אנה הרמלין מראה איש מקריח שקמטים מתחילים להצטייר מעל גבותיו. מלבד הצלקת, אפשר להתרשם גם מכמה אזורים שבהם בולטים זיפי זקן שלא גולח כראוי. עיניו, לעומת זאת, מישרות מבט

במידה כזו שאיש מן המהנדסים לא הצליח להבין אותן. לחיאנו נדרש להיות באתר הבנייה לאורך כל היום כדי לוודא שהבנייה מתקדמת בהתאם לחזון שלו. היו הרבה תקלות. בכל פעם נדרשו שינויים ולפעמים ירד יום עבודה שלם לטמיון. העלויות עלו בהרבה על מה שהוצג בהצעה, והעירייה נקלעה לקשיים במימון הפרויקט. גם לוח הזמנים, כמעט מיותר לומר, לא נשמר. עבדנו עם יורם לחיאנו בעבר, והפרויקטים שלו לא תמיד עמדו במגבלות הזמן והתקציב, אבל היו קרובים לכך. בפרויקט הנוכחי הסטיות היו חמורות. משהו לא עבד כראוי, והתחלנו להבין שהמדובר במשהו מהותי. התחלנו לחשוב שלחיאנו לא באמת יודע איך להשלים את המבנה. הוא עצמו, כמובן, האשים כמעט כל אחד אחר בחריגות — את המהנדסים, את הקבלן, את הפועלים, אפילו את כותבי המכרז, שלטענתו לא פירטו את כל הנדרש מזו:פרויקט וגרמו לו לבצע חריגות מתקני הבטיחות והגנת הסביבה, חריגות שאותן נדרש, כמובן, לתקן. הוא הגיב בתוקפנות לכל הערה, ובשבוע שלפני היעלמו הגיע עד לתגרת ידיים עם אחד הפועלים שהציב קורת תימוכין במקום שלטענתו לא סומן בתוכנית שלו. לחיאנו הוא אדם קטן קומה ועדין מבחינה גופנית. למותר לציין שהפועל ניצח.

"חצי תריסר תביעות עומדות כנגד הפרויקט. תביעות על חריגות בנייה, על יצירת מפגע סביבתי, על פלישה לתחומם של הבניינים השכנים, על הפרת תקנים בתחומי הסניטציה והחשמל. רק בקושי ניכר הצלחנו למנוע הוצאת צווי הקפאה בחלק מן התביעות הללו. לחיאנו מצא עצמו מבלה יותר זמן בבתי משפט מאשר באתר הבנייה, מה שהגביר, בוודאי, את התסכול שחש."

למצלמה בחדות המקנה לו מראה צעיר מכפי גילו. בניגוד לתמונה הרשמית, הוא אינו מרכיב משקפיים.

פרסום התמונה הביא לכמות גדולה של תגובות. לחיאנו נצפה בכל נמלי היציאה מהארץ, מנתב"ג ועד נמל אשדוד. ראו אותו בהצגות תיאטרון, באתר הבנייה (מובן שרק בשעות שבהן לא נמצאו שם שוטרים או עובדים), סמוך לביתו, ואפילו בסניף של רשת המבורגרים סמוך לכיכר המדינה. תשומת לב מיוחדת הקדישו החוקרים לדיווחה של עדת ראייה, שראתה אותו חבוק בזרועותיה של אישה בעלת שיער מתולתל באורך הכתפיים, צעירה ממנו בהרבה, סמוך למשכן לאמנויות הבמה, היכן שמצוי ביתו של התיאטרון הקאמרי. בכל המקרים, לא הובילו הדיווחים לתגליות נוספות.

יום אחד, בשעות הלילה המאוחרות, נכנס לתחנת המשטרה שבכניסה ליפו אדם שטען שהוא הארכיטקט יורם לחיאנו וביקש להסגיר את עצמו. היומנאי הורה לו להמתין עד שיצור קשר עם החוקר הראשי בפרשה, ומאחר שלחיאנו לא היה חשוד בשום פשע, לא טרח לעצור אותו. פחות מרבע שעה לאחר מכן, כאשר הגיע נציג ממחלקת החקירות, התברר שמר לחיאנו, אם אכן היה זה הוא, כבר עזב את המקום.

***

אני עוצם את עיניי וחולם על בנינים. לה קורבוזיה דיבר עליהם כעל נפחים הסגורים במשטחים, שדרכם הם מקיימים מגע עם הרחוב ועם עיניו של המתבונן. אני מאמין שבבנינים של ימינו המשטח והנפח הן ישויות נפרדות.

השתדלתי תמיד ליצור מצב שבו הנפח שנראה מבחוץ אינו זהה לזה שיראה המבקר בבניין פנימה. מכאן נובע, כמובן, שעל הארכיטקט להימנע מהצורות הגיאומטריות הפשוטות שהיו כל כך אהובות על לה קורבוזיה. עליו ליצור חרוט בתוך כדור, משושה בתוך מרובע, טבעת מבויס בתוך מבנה תלת קומתי רבוע (דבר שהוא, כמובן, בלתי אפשרי, אבל השאיפה אליו היא רעיון אדריכלי בעל ערך). הבניינים שלי אינם בנויים מנפחים בנוסח לה קורבוזיה, כי אם מחללים היוצרים מרחב. נפח הוא מקום. מרחב הוא תנועה. הבניינים שאני חולם עליהם הם יצירים של הדמיון, לא של הפיזיקה האורבנית המוגבלת. ושוב אני עוצם את עיניי.

בחלומי אני מוקף דלתות. אני ניצב בתוך חדר, אבל אין בו ריהוט ואין בו חלונות. הקירות כולם עשויים מדלתות. הן ניצבות זו לצד זו, לאורך הקירות ולגובהם, עד לתקרה. גם הרצפה והתקרה מרוצפות בדלתות. אני יודע שכל דלת שאפתח תוביל לחדר אחר, ואני יודע גם שהחדרים כולם זהים. אין בעולם כולו יציאה ממבוך הדלתות. הבניין הוא מבוך אינסופי של אפשרויות שכולן מובילות לאותה תוצאה.

אני רוצה לעצור ולחשוב. להבין את המצב. אכל אני מוכרח ללכת. אני פותח דלת, ועוד אחת, מסתובב ונכנס שוב בדלת שכרגע יצאתי ממנה, או לפחות כך אני חושב. אי אפשר לדעת האם באמת חזרתי על עקבותיי משום שהחדרים בבניין הזה כולם זהים. אין כאן כיוונים. אין כאן פרספקטיבה. הזמן עצמו אינו קיים, כי באין תנועה אין גם זמן. אני כורע על ברכיי, מסוחרר, אף שאני אומר לעצמי שאם אין כאן כיוונים, אין גם דרך לראשי להתבלבל ביניהם. אני עוצם את עיניי.

עכשיו אני בבניין בית אמות התיאטרון, אבל האם זו המציאות או שזהו רק חלום אחד נוסף? חלום בתוך חלום בתוך חלום. אני נמצא בתוך אחד מאולמות ההרצאה שבקומה השנייה. אני ניגש אל דלת הסתרים שליד הלוח, זו שאפשר לפתוח אותה רק באמצעות כפתור המחובר לפודיום של המרצה. הדלת נפתחת מבלי להשמיע קול, וכשאני עובר דרכה אני מוצא את עצמי נופל דרך הפיר המחבר את הקומה השנייה אל קומת המרתף. ושוב אני עוצם את עיניי.

החלום עוטף את המציאות כפי שהלילה עוטף את היום. הם אינם אלא השתקפויות של ישות אחת.

***

יורם לחיאנו, ארכיטקט. נולד בשנת 1950 בטריפולי. עלה לארץ עם משפחתו בינואר 1952, במסגרת העלייה הגדולה של יהודי לוב, מיד לאחר הכרזת עצמאותה של המדינה. יורם הוא בנם הבכור של בני הזוג לחיאנו. אב המשפחה התפרנס כדרייג, והאם תפרה וגידלה את ששת ילדיהם. לחיאנו הצטיין בלימודיו גם בבית הספר היסודי וגם בתיכון, והתגייס לצבא בשנת 1967, הישר לקרבות במלחמת ששת הימים. כשהשתחרר, ב-1970, פנה ללימודי הארכיטקטורה בטכניון. הוא סיים את לימודיו בהצטיינות ובחר לצאת ללימודים מתקדמים בפריז. הוא התחיל ללמוד במכון הרדיקלי UP6, והיה שותף לפעילות החתרנית של קבוצת TOUT!, אבל מהר מאוד החליט שהאוונגרד הארכיטקטוני האמיתי נמצא באמריקה, ועבר ללמוד בקליפורניה, שם סיים את לימודי התואר השני והדוקטורט. בשנת 1982 חזר

לארץ, וגויס מיד למלחמת לבנון. הוא נפצע בקרב על הכופור, ומאז הוא סובל מצליעה מודגשת ברגלו הימנית.

לאחר ששוחרר משירות המילואים הצטרף למשרד של אילן פייבוק, אך עזב אותו לאחר כשנתיים עקב חילוקי דעות מקצועיים. בשנת 1989 הקים את משרד "לחיאנו ארכיטקטים", שדרכו שאף לממש את חזונו האדריכלי. חזון זה היה מושפע מהעקרונות שהתווה פרנק גרי, שאותו פגש במהלך לימודיו בארצות הברית. המשרד זכה להצלחה ראשונה בשנת 1991, נשוכה במכרז לבניית "היכל המשפט" בבוגוטה, קולומביה, זכייה שהפתיעה רבים בעולם האדריכלות הבינלאומי, זאת משום שלחיאנו ניצח במכרז אף על פי שעד אז לא בנה ולו פרויקט חשוב אחד, לא בארץ ולא בעולם. מה שהכריע את הכף, כנראה, היה התכנון הרדיקלי של הבניין, שחזותו, המזכירה מאזני צדק המוטים לצד אחד (הצד הכולל את הכניסה והיציאה מן הבניין) הפכה מאז לאחד הסמלים הבולטים של העיר. מאז אותו פרויקט ראשון בנה לחיאנו באוסטרליה, בצרפת ובעוד מקומות בעולם (ראה רשימת פרויקטים בנספח לערך זה), וכן בנה בנייני ציבור ובתים פרטיים בתל אביב, בחדרה, ובראשון לציון. הוא תכנן גם כמה וילות בסביון ובקיסריה, אם כי בדרך כלל מיעט בפרויקטים מסוג זה משום ש"אני מעדיף לבנות עבור הציבור הרחב. האתגר שלי הוא ליצור ארכיטקטורה שתהיה הפתעה מענגת עבור המומחה והאדם הפשוט כאחד. תכנון בתים פרטיים משול לציור של יצירת מופת המיועדת לתלייה בסלון בית ולא כמוזיאון — יצירה לטובת אדם אחד או קבוצה קטנה של אנשים בלבד. זה לא מעניין אותי"

מתוך הרצאה שנשא בפקולטה לארכיטקטורה של הטכניון
ביוני 2004

הקריירה המקצועית של לחיאנו רצופה הצלחות ופרסים, אך גם שנויה במחלוקת. הוא פרסם סדרת מאמרים בכתבי עת מקצועיים, שבהם תקף את מה שהוא מכנה "הדיקטטורה הגיאומטרית של הבאוהאוס ולה קורבוזיה", ועורר פולמוס ער בקהילה הבינלאומית. הפרויקטים שלו נודעים לשמצה באי עמידה בלוחות הזמנים וביעדי התקציב, וחלק מהם אף לא הגיעו לכלל השלמה לאחר שכספם של הלקוחות אזל, או שסבלנותם פקעה. לחיאנו התייחס לכך בריאיון שהעניק למוסף "גלריה" של עיתון "הארץ" בשנה שעברה, בעקבות זכייתו במכרז לבניית "בית אמות התיאטרון" בתל אביב. "אסור להתפשר על היופי", אמר, "בניין ציבורי גדול הוא סמל עירוני, מונומנט שיעמוד לאורך דורות. הוא הדרך של פרנסי העיר המודרנית לגעת בנצח. מה המשמעות של עוד קצת זמן או כסף בהקשר הזה?"

חיי הפרטיים של לחיאנו היו רצופי שערוריות. הוא ניהל רומנים מתוקשרים עם נשות חברה מובילות בארץ ובעולם. חלקן היו נשואות בשעה שהתנהלו הרומנים הללו, אך לחיאנו לא היסס מעולם לחשוף אותם לעין הציבור. בשנת 1997 נשא לאשה את לאה רומנו, היום לאה לחיאנו. לזוג לא נולדו ילדים. מאז נישואיו לא הוזכר עוד שמו בצמוד לנשים אחרות.

מתוך הערך "יורם לחיאנו" בוויקיפדיה, אנציקלופדיה מקוונת

***

כתשע בכוקר החלו עבודות ההריסה.

עבדנו מן הפנים אל החוץ. החשש היה שגופתו של יורם לחיאנו מצויה היכנסהו בתוך הבניין, לכן הטילה המשטרה

איסור על פיצוץ. התחלנו בקומות המרתף ופינינו את החדרים השונים לפי הסדר. ברחבה שמחוץ לבניין החלו להיאסף פריטי תפאורה, תלבושות, לוחות, כיסאות, סלילי הקלטה, סרטי וידאו ישנים, ועוד. בפינה אחת הצטברה ערמה של דלתות. היו שם דלתות מכל סוג שאפשר להעלות על הדעת — מעץ, ממתכת, מזכוכית, בעלות מנעול אחד, שניים או שלושה, דלתות כספת עם מנעול קומבינציה, דלתות מרפסת הנמשכות הצידה, ודלתות הנגללות על ציר, דלתות עם ידית מקובעת ועם ידית נעה, וגם כאלה שלא הייתה להן ידית כלל, והן נפתחו רק על ידי הפעלתו של מנגנון חשמלי. הדלתות נערמו בערבוביה זו ליד זו, חלקן ניצבו וחלקן שכבו או נשענו על דלתות אחרות, עד שנוצר רושם של עיר קטנה העשויה כולה מדלתות. עיר שבתיה אינם מכילים דבר מלבד פתחים.

בתוך הבניין נראו החדרים והמסדרונות ריקים ועירומים, לאחר שכל החפצים ופריטי הריהוט הוצאו מהם. המסדרונות הארוכים והמתפתלים שחיברו בין החדרים השונים נכנו כך שלעולם לא היית בטוח מתי תבוא פנייה פתאומית, ומתי ייפתח בפניך בלי התראה חלל גדול וריק (לפחות עכשיו) כמעט לחלוטין. הפתחים שהובילו לחדרים הנסתרים נראו עכשיו עלובים בגילויים, כמעט קומיים. עברנו בבניין שוב ושוב, עד שווידאנו שאין בו שום פינה שלא ביקרנו בה, אבל אפילו בביקור העשירי היה מי שכשל במקרה על בליטה מזורה ברצפת אחד החדרים וגרם לפתיחת מנגנון, שחשף אגף שלם ובו חדר גדול, שהוקדש כולו לתפאורות מהצגות של מחזותיו של ברטולט ברכט. באותו חדר מצאנו גם ערמה גדולה של אפר סיגריות, שטואטא בקפידה

למרכזו. לידו ערמה נמצאו גם כמה בדלי סיגריות שגולגלו ביד. בחדר כולו עמד הניחוח שאין לטעות בו של מריחואנה.

לאה לחיאנו מספרת שליוורם היה מרשם למריחואנה רפואית, בגלל כאבי גב חזקים שלקה בהם לפני כמה שנים, אבל לטענתה לא השתמש במרשם מזה שנה לפחות. אנה הרמלין מספרת שראתה אותו מעשן מדי פעם, על גג המשרד, בשעות הערב המאוחרות, "אבל זה היה תמיד טבק," היא טוענת בתוקף, "הייתי יודעת אם היה שם משהו אחר." מכל מקום, חוקרי המשטרה שנכנסו לבדוק את הממצא החדש טוענים שאדם אחד לא יכול היה ליצור את כמות האפר שנמצאה שם. כנראה מצאו צרכני סמים את דרכם אל תוך החדר הנסתר והפכו אותו למקום מפלט, הרחק מעיניהם של השוטרים.

בחמש אחר הצהריים החלו הדחפורים לעבוד. בעשר ועשרים וחמש הפסקנו את הפעילות. מן הבניין כולו נשארה רק ערמה קטנה של לבנים שלא הספקנו לפנות.

***

"הארכיטקטורה המודרנית היא שדה שמורכב ברובו מחלומות שלא התממשו," מסבירה אנה הרמלין. "תיקי העבודות של רוב הארכיטקטים הגדולים מלאים בתוכניות שלא הגיעו לכלל מימוש, בין אם בגלל שהפסידו במכרזים שעבורם הוכנו, ובין אם משום שמעולם לא היה להם לקוח ממשי. הארכיטקטים של המאה העשרים והעשרים ואחת בנו את המוניטין שלהם על פרויקטים שלא יכלו לבנות בפועל. יותר מכל תחום פעילות אחר

של הרוח האנושית," היא אומרת, "הארכיטקטורה היא ממלכתו של הדמיון.

"יותר מכך, חייו של הארכיטקט מורכבים מתקופות ארוכות של חוסר מעש, שבעקבותיהם תקופות מרוכזות של מאמץ, כאשר מגיע פרויקט גדול. מסיבה זו לכל הארכיטקטים הגדולים היו עיסוקים נוספים. חלקם עסקו בהוראת הארכיטקטורה. אחרים פיתחו תחומי עיסוק שונים לגמרי. לה קורבוזיה אהב מכונניות. פרנק גרי עיצב רהיטים ותכשיטים. יורם אהב לכתוב. הוא לא כתב סיפורים או שירים קונבנציונליים, אלא קטעי פרוזה, שנעו בין תיאורי חלום למניפסטים העוסקים בחזונו הארכיטקטוני. הוא אפילו פרסם ספר, שקרא לו 'בנייני חלום', אבל מעט מאוד אנשים קראו אותו." היא עוצרת לרגע כדיבורה, ומוציאה מתיקה עותק של הספר. הוא אלבומי ומהודר. בעמודים הזוגיים תמונות של פרויקטים של יורם לחיאנו, או של תוכניות לפרויקטים כאלה, ובעמודים הנגדיים טקסטים קצרים, יפים אך קשים להבנה. "קצת כמו שירה בפרוזה," היא אומרת.

"הוא נהג להיעלם למשך לילות שלמים כדי לכתוב," היא ממשיכה, "הוא לא היה חוזר לביתו, וזו הסיבה שלאה חשבה שהוא מנהל רומן איתי, אבל גם במשרד לא היה. חיפשת אותו במלונות באזור תל אביב, אבל או שבחר לישון במקומות מרוחקים, או שנרשם במלון בשם בדוי. מעולם לא הצלחתי למצוא אותו לפני שהיה מופיע, כעבור לילה אחד או יותר, שקוע במחשבות ולא מגולח. תמיד היה מגיע קודם כולל למשרד. אחר כך היה חוזר לביתו. כשלאה האשימה אותו בכגידה, לא טרח לאשר או להכחיש. כמה ימים לאחר שחזר הייתי מוצאת את

הטקסטים שכתב, מוחבאים במגירה שחשב שאף אחד אחר לא יודע עליה, בשולחן שבחדר ההמתנה.

היא נאנחת ונעה באי נוחות בכיסא. מתחת לעיניה ניכרות כריות של חוטר שינה. "בזמן האחרון הלכו ההיעלמויות שלו ותכפו," היא אומרת, "אני משוכנעת שנהג לישון ב'בית אמות התיאטרון'. היו שם כל כך הרבה מקומות להתבודד ולהתחבא, והוא היה היחיד שהכיר באמת את הבניין. לו רצה, יכול היה לבלות שם שבועות בלי שאיש יוכל למצוא אותו."

בתגובה לשאלה אם הטקסטים שכתב בתקופה האחרונה נמצאו באותה מגירה שהזכירה קודם, היא מחטטת שוב בתיקה ושולפת ערמה של ניירות הכתובים בכתב יד גדול ומפוזר, שאפילו לעיניים לא מקצועיות קל לזהות שהוא כתב ידו של אדם המצוי נמשבר נפשי. עיון קצר בכתבי היד מלמד שהם עוסקים בחלומות ובבניינים. הטקסטים שבראש הערמה ניתנים עדיין להבנה, ונראים כניסיון לתאר חזון אדריכלי המתבסס על נופי חלום. הטקסטים המאוחרים יותר מקוטעים ולא ברורים, ונקראים כתיאור של חלום בלהות.

אנה הרמלין מחייכת. החיוך אינו מגיע לתוך עיניה. היא חייבת ללכת, היא מסבירה. המשרד לא יטפל בעצמו. בעוד כשעה צפויה להיפתח ישיבה של השותפים, שבה יחליטו מה לעשות הלאה. למשרד יש לקוחות. יש מכרזים המצפים למענה. יש התחייבויות שצריך לקיים.

החוקר מציין לעצמו שיחסית למתמחה, שאינה אפילו שותפה זוטרה, היא מפגינה דאגה רבה לגורלו של המשרד ולמוניטין שלו, אבל הוא אינו שואל אותה על כך. לאחר שחזרה על ההסבר

בדבר סיבת עזיבתה פעם שנייה, ומשלא זכתה לתשובה על דבריה, היא קמה ויוצאת.

***

את אירועי השבוע שלאחר אותה שיחה, שקיימה אנה הרמלין עם החוקר במשטרת מחוז מרכז, היא אינה מסוגלת להסביר אפילו לעצמה.

מסביבה נדמה היה שהעולם כולו החל להתפורר. אסיפת השותפים התפזרה בלי לקבל החלטות, אבל התחושה בקרב מרביתם הייתה שאין מנוס מלפרק את החברה אם לחיאנו לא יימצא בימים הקרובים. מחלונות הזכוכית של משרדי "יורם לחיאנו ארכיטקטים", המשקיפים אל הרחבה שלפני היכל התרבות ("היכל הביזיון", ו"קופסת התרבות" כינה אותו לחיאנו במאמר שהקים עליו, ולא בפעם הראשונה, את כל המי ומי בקהילת הארכיטקטים) נשקף נוף קודר של שוטרים סמויים, עיתונאים וסתם סקרנים. כל תזוזה בחדרים הגדולים שמעבר לחלונות הזכוכית זכתה לתגובות ברחוב שלמטה. "הם רק מחכים," אמר לה אחד השותפים הזוטרים, "לראות מי יקפוץ ראשון."

ביום שני הגיעה תביעת פירוק מאת לאה לחיאנו. בהיעדרו של בעלה היא נציגת בעלי רוב המניות, והנוק שנגרם לחברה ובעקבות כך למצבה הכלכלי שלה ושל משפד זה (לא ברור היה למי הכוונה בביטוי זה, שכן הורי בני הזוג נפטרו מזמן, ולזוג לחיאנו לא היו ילדים) מאלץ אותה לפעול כדי להבטיח את עתידה. עורכי הדין של החברה החלו לעבוד על עתירה

נגדית, ובינתיים הגישו לבית המשפט דרישה להימנע מלאפשר לגב' לחיאנו לפעול בשם בעלה, שעדיין לא ברור מה מעמדו המשפטי בעת הזאת. מכתב מאת יורם לחיאנו נמסר למערכת אחד העיתונים. במכתב הוא טוען שיצא לחופשה בלתי מתוכננת, אך אין בכוונתו לוותר על החברה, או על פרויקט בית אמות התיאטרון, ובכוונתו לתבוע את העירייה על הנזק שגרמה לפרויקט בהריסתו של המבנה, "פעולה שאין להבינה והנובעת מהיסטריה והשפעתם של משרדים מתחרים." המכתב אף רמז לעבירות של שוחד בוועדה המנהלת מטעם העירייה. המכתב הודפס במחשב ונשלח במייל מכתובת איי-פי בלתי מוכרת. מייל תשובה מטעם העיתון, שדרש מכותב המכתב להמציא הוכחות לזהותו, לא זכה לתשובה. יחידת הסייבר של המשטרה גילתה שכתובת המייל נוצרה בקפה אינטרנט בדרום תל אביב, והמכתב למערכת העיתון היה המייל הראשון והאחרון שנשלח ממנה. ובכל זאת נפוצו סיפורים על אנשים שראו את יורם לחיאנו נכנס לאותו קפה אינטרנט, שמסיבות מובנות לא היו בו מצלמות אבטחה. ברשתות החברתיות הופיע גם סיפור שטען שגופתו התגלתה במכולה נטושה בנמל יפו. חוקרי המשטרה, שנשאלו על כך על ידי כתב חדשות ערוץ 13, הכחישו את השמועה מכול וכול.

ביום שלישי בבוקר התגלו סימני חפירה באתר "בית אמות התיאטרון". מישהו, כך מסתבר, הפיץ את השמועה שיוורם לחיאנו היה בעליו של אוסף תכשיטים יקרי ערך, שאותם הוציא מהכספת בבנק וטמן אי שם במרתפי הבניין, כדי להכין לעצמו ולאנה נתיב בריחה מהארץ בלי ידיעת אשתו או שותפיו. המשטרה חששה שהחופרים המסתוריים ינסו לאלץ את אנה

לאתר עבורם את מטמון התכשיטים והציבה שמירה על דירתה ועל משרדי החברה. מארב לילי, שהוצב באתר הבנייה בלילה שבין יום שלישי ורביעי, לא הניב תוצאות, ולאחר לילה נוסף הוסרה השמירה משלושת האתרים.

ביום רביעי הופעל סוס טרויאני במחשבי החברה ומחק את מרבית קבצי התכנון והנתונים הפיננסיים שנשמרו בהם. יחידת הסייבר של המשטרה חקרה את המקרה, ומצאה שמקורו של הווירוס חייב היה להיות מקומי. מרבית הקבצים שנמחקו היו מגובים, אך יד נעלמה השמידה גם את קלטות הגיבוי, שנשמרו במשרדו של אחראי הרשת של החברה. את הנזק שנגרם לפרויקטים שבעבודה, ולארכיון החברה, יידרש עוד שבועות ארוכים כדי לאמוד.

ביום חמישי, סמוך לסיומו של שבוע העבודה, הופיע במשרד זר עב גוף בעל מבטא פולני בולט, וביקש לדבר עם הגברת אנה הרמלין. הוא זוכר אותה, כך הסביר, מראשית שנות התשעים של המאה העשרים. הוא היה שומר הסף באחד ממועדוני הריקודים שנהגה לבלות בהם כנערה. הוא עומד לפתוח מועדון חדש בגדנסק, סמוך לאתר שבו החלו ההפגנות שהעלו לשלטון את לך ולנסה, וזקוק לארכיטקט שיוכל לסמוך עליו, ושיכיר את עולם המועדונים ואת החידושים האחרונים בתחום הארכיטקטורה. לאור המצב החדש בחברת "יורם לחיאנו ארכיטקטים" הרשה לעצמו לחשוב שאולי תסכים הגברת הרמלין להתלוות אליו ולעסוק בפרויקט חדש.

אנה לא היססה. היא סגרה את המחשב, נפרדה לשלום מהעובדים המעטים שעוד נשארו ליד שולחנותיהם, נטלה את תיקה מהמתלה שליד הדלת, והלכה איתו.

ביום שישי ירד גשם כבד על העיר תל אביב. הוא ניתן על בתי הבאוהאוס הלבנים, על מבניהם הגיאומטריים של חסידי לה קורבוזיה, על ניסיונות ההשתלבות בטבע נוסח לויט רייט של צריפי מוזיאון הארץ, ועל כל שאר המבנים שהפכו את העיר, כפי שכתב יורם לחיאנו במאמר "זהות אדריכלית של העיר תל אביב", ל"תערובת חסרת אחידות. בוקה ומבולקה של סגנונות וכיוונים, עד כדי כך שהבלבול עצמו הופך בה לזהות. המהומה הסגנונית מרגיעה את העין, והלב מדמה שמצא לו דרך אל ההבנה."

הגשם בא במפתיע בעונה זו של השנה. העיר כבר הייתה מכוסה באבק הדק של ימי ראשית הקיץ, וטיפות המים הדביקות את גרגרי האבק זה לזה עד שנוצרה עיסה בוצית, שזרמה אל הרחובות ודבקה בחריצי המדרכות ובסוליות נעליהם של העוברים והשבים. אתר הבנייה של "בית אמות התיאטרון" הפך לשלולית גדולה, והעירייה נאלצה לשלוח צוותי עבודה שינקו את המים, מחשש שאלה יחדרו לצינורות הביוב ויגרמו להצפה. מבעד לחלונותיו של בניין מגורים, שהיה לבית משרדים במרחק קצר מהיכל התרבות, נראו כמה דמויות, שעסקו באיסופם ובמיונם של ניירות לתוך שקי ניילון גדולים. הרוח פרצה את אחד החלונות, ואחד השקים, שלא נסגר בתשומת לב, נפתח, ותכולתו התפזרה לחלל המשרד, אל עבר החלון הפתוח ולשמי העיר השחורים, מכוסים העננים.

וכך קרה שאותם מעטים מבין תושבי העיר, שהרהיבו עוז לצאת אל הלילה הרטוב וסחוף הרוחות הוא, מצאו, נוסף

על טיפות המים חודרות המעילים, גם גשם של ניירות עמדה, תוכניות, חלומות ומתווים. העולם כולו, חשבה אז אנה הרמלין, בעודה שעונה על זרועו של מיטיבה החדש, ממטיר עלינו גשם של חלומות. אלוהים עצמו, חשבה לאה לחיאנו, בוכה בדמעות של ארכיטקט.

המספיד

אדם יורד מספינה באמצע הלילה בנמל זר. הוא אינו יודע מה מזמנת לו העיר שאליה הגיע. מבעד לחשכה הוא יכול, במאמץ רב, להבחין בצלליותיהם של בתים, מגדלים, בתי תפילה ומבני ציבור. מה צורה יש לה, לעיר הזו, מה מבין הדברים שהוא מדמה בנפשו שהוא רואה הוא מציאות ומה חלום? הוא מתקדם בזהירות. כושל מדי פעם על מכשול שנסתר מעיניו על אבני השפה. מדדה אל קצה רחוב אחד ופונה אל אחר. העיר פותחת בפניו מבוך חשוך של מבנים, פניות, אפשרויות ודרכים שאין להן מוצא. אף שכמעט אינו רואה דבר, הוא מזהה את הריחות, הקולות והזרמים החרישיים, שהאוויר נע בהם בין הבניינים. יש לב לעיר הזאת, כמו לכל עיר אחרת, והלב פועם בקצב משלו. למרות שאינו מזהה אותו עדיין, הוא יודע שהוא שם. לבסוף החשכה מפנה את מקומה לאור. פנסי רחוב מאירים את הכניסה למקום מפגש. קולות נשמעים מבעד לדלת הסגורה. חלונות הזכוכית חושפים קבוצות של אנשים משוחחים, אוכלים, שותים, מתבוננים. הם חיים את חייהם, חושב האיש שזה עתה הגיע. אין אלה החיים שאליהם הוא רגיל. אלה הם חיים אחרים. הוא עומד שעה ארוכה מול החלון, שקוע בהיסוסים. לבסוף, בתנועה שאינה החלטית, אבל לפחות אינה קפיאה במקום, הוא פוסע את הצעדים הספורים שעוד נותרו לו, ופותח, בתנועה אטית וזהירה, את הדלת. אוויר חמים עוטף אותו. רחש הפטפוט הזר הופך למנגינת חיים.

שמי אורי וינקלר, ואני מספיד.

מחק זאת!

זה איננו שמי, ומהו ההופך אדם למספיד, שוב איני יודע.

ובכל זאת.

בכל זאת אני עובר בין בתי האבלים, יום יום, שעה שעה. אני עולה ופוחח את הדלת. אני טורח בפעמון, שהרי הם אבלים. אני מתקדם בפנים חפויות. מברך את קרובי המשפחה ב"שלא תדעו עוד צער", ומתיישב בשקט ובהתחשבות באחת הפינות. איש אינו מכיר אותי, אך כל אחד מן האבלים מניח שבאתי בשביל מישוהו אחר. כמעט מיד מונחת לפניי צלחת עם בורקסים, או פיצוחים, ובעלת הבית מציעה לי קפה, הצעה שאני דוחה בהבעה של השתתפות, כדי שלא להיות לעומס.

רק לאחר שעברו כמה דקות, כשהשיחה בשאר פינות החדר גוועת, אני פותח בדברים.

כדי לומר דברי הספד שיישארו בזיכרון, צריך רק נקודת משען. הרבה פעמים אפשר ללמוד כמעט את כל מה שחשוב לדעת על חיי אדם מן הדרך שבה עזב את העולם. פעמים רבות ימיו האחרונים, או אפילו רגעיו האחרונים, מספקים לנו סיכום של אופיו, של דרכו בחיים, ושל המסר שהוא רוצה להשאיר אחריו. קח למשל את האיש שבנו התאבד רק שנים ספורות לפני כן, ועכשיו סבל כבר כמה חודשים מסימפטומים מקדימים להתקף לב, אבל התעלם מהם כמעט בהפגנתיות. עד שיום אחד לא עמד

עוד בלחץ, והתמוטט בכניסה לביתו. עד כמה הדבר מלמד אותנו על העדינות שבאופיו, על אצילות הנפש, על הכאב שלא רצה לכפות על חבריו ומכריו. אין ספק שגם בזמנים אחרים לא היה אדם המרבה בדיבור, ולא נטה להכביד על בני שיחו ברגשותיו או בדעותיו אלא אם נשאל, וגם אז העדיף לשמוע את האחר, לעודד ולהבין אותו או אותה, ולא להביא אל השיחה צלילים צורמים של אי הסכמה. הוא עלה לארץ ודאי בגיל מבוגר, מארץ מרכז אירופית זו או אחרת, ושימר באישיותו את התרבות המעודנת של מקום הולדתו. ודאי שהיו לו דעות משלו, והוא היה מביע אותן בתקיפות, אך לעולם לא בדרך שתעליב את בני שיחו או תוך הרמת הקול. את כל הדברים האלה אפשר לומר גם בלי להכין שום מחקר מקדים על הנפטר. הוסף כמה פרטים ביוגרפיים שנבחרו בקפידה, וערכב פנימה גם הערה או שתיים הרומזות להיכרות אישית, רצוי בתקופה מספיק רחוקה בחייו של מושא ההספד, כך שהסיכוי שיהיה שם מישהו שיכיר אותו מאותו הזמן והמקום זניח, ויש בידך את מרכיביו של הספד שלא ישאיר אפילו את מכריו הרחוקים ביותר של הנפטר אדישים.

או קח לדוגמה את האיש שהיה פעיל כל ימיו, הגיע לדרגה בכירה בצבא, טייל ברחבי העולם, השלים הכנסה כמדריך טיולים בארץ ובעולם, היה הרוח החיה בכל מקום שבו נכח, להטט בין עשרות פרויקטים ומשימות, ועוד מצא זמן לטפח את משפחתו וחבריו. משנודע לו שחלה בסרטן, יצא למלחמה שלא ידעה פשרות. כמו גנרל מנוסה שלח את גיסותיו לקרב פעם אחר פעם ולא נכנע גם כשאיבד את מאור עיניו, בזו אחר זו, וגם כשרותק למיטתו, וגם כשהרופאים כבר נכנעו והסבירו שאין להם עוד טיפולים להציע לו. בימיו האחרונים, כשהבין שאין עוד תקווה,

בחר להפסיק את הטיפולים ולמות בביתו. הוא קבע עם מקורביו ועם מטפלו את הרגע המדויק שבו יהיה עליהם להזריק לגופו כמות מספקת של מורפיום כדי להכניס אותו לתרדמה עמוקה שממנה, כך קיווה, לא יתעורר עוד. וכשהרגע הגיע אמר רק זאת, "הגיעה השעה," כי את הפרידה האמיתית מקורביו וחבריו עשה עוד קודם לכן, כשעוד יכול היה לדבר וגם להקשיב. נאומו של המספיד יתחיל בנקודה זו, בהחלטה האחרונה שאין ממנה חזרה. מיהו האדם, ישאל נושא הנאום את כלל הנוכחים, המסוגל לקבל החלטה כזו בשלוות נפש, בקבלה אמיצה של הגורל, ואולי אפילו לחייך כשהוא מרגיש את התרדמה הסופית מכבידה על עפעפיו. אפשר לדבר שעה ארוכה על הרגע הזה, לשלב בדברים שבחים לנפטר ולבני משפחתו, להזכיר אנקדוטות שליקטת קודם לכן, באמצעות האינטרנט, או תוך האזנה לשיחות האבלים (יש להקפיד להשתמש באנקדוטות שמי שהזכיר אותן במקור כבר עזב את המקום), ולהוסיף תיאור מפורט של זחד המקומות שהיו חביבים במיוחד על המנוח, רצוי מקום נידח ומרוחק, כדי לרמז שהדובר היה שם יחד איתו, ושוב, במאמץ קטן יש בידך הספד שיישמר בזיכרון שנים ארוכות.

אבל לא כל האנשים מציגים סיפור שקל לספרו. מה עלינו לעשות עם הקשישים שתקופה ארוכה עברה עליהם בכתו האבות, תשושי נפש ושקועים בשלבי המתקדמים של שיטיון, עד שאיבדו כליל את היכולת לתקשר עם אוהביהם ובילו את ימיהם האחרונים, הארוכים והמרמים, כשהם מרותקים לכיסא גלגלים והריר נוזל על שפתיהם מהמזון הנוזלי שבו מאכילים אותם בכפית עובדי שכר מינימום קשי יום? כיצד עלינו לפנות אל האבלים המעטים שטרחו ובאו לשבעה, ושרובם נמנים על

מכריהם של קרובי המשפחה ולא של המנוח או המנוחה עצמם? דווקא מקרים אלה, שנקודות האחיזה בהם מועטות ולא תמיד מתועדות כראוי, יכולים לספק למספיד המנוסה קרקע פורייה להפגנת יכולת הבעה מזהירה, מעודדת ומעוררת השראה.

במקרים כאלה עליך לגייס לעזרתך את הזמן עצמו. אותו הזמן שהכביד את ידו על הנפטר עד שמחץ אותו תחת משקל הימים, הוא עצמו מקנה עכשיו לחייו את המשקל הראוי להם. מי שהצליח לשרוד תקופה כה ממושכת, יאמר המספיד, קרוב למאה שלמה (עבור האבלים, שלא התקרבו עדיין לגילו של הנפטר, אחת היא אם חי תשעים ושלוש שנים, או מאה ואחת), עשה זאת מתוך בחירה. היה עליו לבחור בחיים, יאמר בהדגשה, בניגוד לחבריו ומכריו שנכנעו למשיכתו של המוות. אחרי הכול, המשך החיים בגיל כה מבוגר מטיל על האדם סדרה שלמה של ויתורים. כל יום הוא מוותר על יכולת אחרת של הגוף, ומעט מאוחר יותר גם של הרוח, כדי לקיים את כוח החיים. לבסוף לא נשארת אלא קליפה ריקה כמעט לחלוטין, שכל שנמצא בתוכה הוא אותו כוח חיות מופלא ששמר אותו איתנו כל הזמן הזה. את הכוח הזה יש להעריך, לא לבטל, יאמר הנואם. הוא אינו מצוי בכל אחד, ומשכח לו אדם מסוים לבוא דרכו לידי ביטוי, חובה עלינו להעריך את אותו אדם, ולהכיר לו תודה על הלקח שחייו מלמדים את כולנו.

את הדברים האלה כדאי לתבל כמעט היכרות עם תקופת חייו של הנפטר והמקומות שבהם שהה. אם היה ניצול שואה, יש לדבר על הגוויל היהודי. אם העביר תקופת זמן ממושכת מחוץ לארץ, חובה להתייחס למאורעות ההיסטוריים שאירעו בארץ שבה נמצא. מומלץ להימנע מלהתייחס למאורעות שקרו בארץ

בתקופה שבה חי כאן, משום שמן הסתם נמצאים בחדר אנשים שהכירו אותו באותה תקופה, או שהכירו את קרוביו וחבריו, את ילדיהם, נכדיהם וקרוביהם הרחוקים יותר. הויכוח שמישהו יתפוס אותך בטעות גדל ככל שהמאורעות שעליהם אתה מדבר קרובים יותר להווה. ממילא התקופה האחרונה בחיי הנפטר אינה משופעת באירועים. במקום לדבר על קמילה ועל ייאוש, דבר על חיים ועל צמיחה, על התחדשות ועל המשכיות.

כך עוברים עליי, אם כן, הימים. הם פשוטים וסדורים, מתוכננים בקפידה.

בבוקר אני עובר על העיתונים, ומשווה בין מודעות האבל לבין מודעות הפטירה. קל לסנן את המודעות. ראשית, אין טעם להתייחס לאדם שהמודעה על פטירתו גדולה משליש עמוד. השבעה לזכרו של אדם כזה תהיה אירוע המוני. הסיכוי לטעות ולהיתפס גדול מדי. גם מי שבגיננו מתפרסמות יותר מחמש מודעות במצטבר בעיתונים השונים יהיה בעל חוג מכרים גדול מדי, או שקרוביו בעלי חוג מכרים כזה. את המודעות שעברו את הסינון הראשוני אני גוזר ומחלק לתיקיות לפי מיקום השבעה והזמן שנותר לפני שהיא מסתיימת.

עכשיו מגיע הזמן לטפל בהכנת התיק על נפטרים שאצלם אני מתכוון לבקר בימים הקרובים. אני מנצל עד תום את רשת האינטרנט, מברר כל פרט שניתן למצוא על הנפטר, מחפש את שמו בדפי זהב, בגוגל, ברשתות החברתיות, אפילו ביו-טיוב, ומסדר לעצמי דף של "קורות חיים" הכולל לא רק את המידע שהצלחתי למצוא על האדם עצמו, אלא גם ראשי פרקים על המקומות שבהם היה ועל המאורעות המרכזיים שאותם היה עליו לחוות באותם מקומות בזמן ששהה בהם. מצויד בדף הזה, אני מתקשר לבית האבלים ומביע את תנחומיי. אני מאריך בשיחה, מזכיר מדי פעם תאריך שנראה לי שיעורר תגובה, או תכונת אופי או תחביב של הנפטר שאפשר להסיק עליה מעיון בפרופיל

הדיגיטלי שלו. משהו מכל אלה יתפוס, ובן או בת שיחי ינדבו פרטים שבהם אוכל להשתמש אחר כך. אני עשוי לעשות מספר שיחות כאלה, בהפרש של שעות בודדות, כדי לתפוס בני משפחה אחרים בכל שיחה (אם אני נתקל באותו משיב, אני מגמגם מילות תנחומים חסרות ייחוד ומנתק), עד שיש בידי את החומר המספק לצורך ההספד. לעולם לא אבקר בשבעה ביום שבו ביצעתי את השיחות האלה. צריך לחכות לפחות יום אחד כדי שהקרובים ישכחו את השיחה, שאין דבר שייחד אותה מעשרות שיחות תנחומים אחרות שהם מקבלים. אם הדבר אפשרי, עדיף אפילו הפרש של יומיים.

אחר כך מגיע הזמן להכין את דברי ההספד לנפטרים שאבקר באותו יום. אני מעיין ברשימותיי, במאמרים שאספתי מהאינטרנט, בכתביו של הנפטר, במקרה שאפשר היה לשים את היד על כאלה, גוזר, מדביק ומסדר, עד שההספד מתחיל לקרום עור וגידים. במקרים קלים התהליך אורך כשעה. במקרים מורכבים יותר הוא עלול להימשך גם למעלה משלוש שעות. היו פעמים שנאלצתי לדחות ביקור אצל נפטר כדי למשוך את חיבורו של ההספד יום נוסף. אני משנן את ההספד ומתאמן לפני המראה, מקפיד על חיתוך הדיבור, על המבט הנכון ברגע הנכון. יש חשיבות גם לדרך שבה נאמרים הדברים, לנימת הדיבור, לזווית שבה מושפל הראש. הכול צריך להיות מושלם כדי לעורר את הרושם הרצוי. אני חייב זאת לנפטר, שהרי לא יהיה לו מספיד אחר שישקיע בהכנות את מידת הרצינות הראויה.

אני יוצא לדרך בערך בחמש אחר הצהריים, אלא אם מדובר בשבעה המתקיימת במקום מרוחק, שאז אני מקדים ויוצא בשלוש. אני נוסע בתחבורה הציבורית. אוטובוסים ורכבות

מאפשרים לך למצוא מקום מבודד ולעבור על ההספד עוד פעם או פעמיים לפני שיגיע המועד. אני לבוש בבגדים חסרי ייחוד, בהתאם למה שכנראה יהיה לבושם המייצג של מכריו של הנפטר. אם מדובר במשפחה מסורתית אכבוש כיפה סרוגה. זקן אני מגדל ממילא, כי הוא מתקבל היטב גם במשפחות חילוניות. אצל חרדים איני מבקר. הכמות הגדולה של האבלים מגבירה את הסיכוי להתגלות, וממילא איני דובר יידיש. כדי למנוע את הצורך להחליף בגדים בין ביקורים אני בוחר שבעות של נפטרים השייכים לאותה שכבה חברתית. המרחק בין ביקור לביקור לא יהיה קטן מארבע תחנות באוטובוס, ולא גדול מעשר תחנות. מרחק כזה מאפשר לכסות ביום אחד שניים או שלושה ביקורים, ובאותה עת מקטיין את הסיכוי שמישהו שמכיר את שני הנפטרים יבקר גם הוא בשתי השבעות באותו יום ובאותה שעה.

כשאני מגיע אל בית האבלים אני נבלע בקהל בלי להכריז על בואי. אם יש מי שיושב בסמוך לדלת, או שבני המשפחה מסתכלים לראות מי הוא הנכנס, אגש לאחד מהם ואמלמל משהו בלתי ברור. אחר כך אעלם בדיסקרטיות באחד החדרים הפנימיים. אני עובר לאט בין החדרים וסוקר את חפצי הערך השונים. לאחר מכן אני מתיישב בחלל המרכזי, היכן שמרוכזים מרבית האבלים. אני אוכל ושותה, גם כדי לכבד את זכרו של הנפטר, וגם משום שזוהי אחת הדרכים שבהן אני גובה את שכרי על העבודה שאני משקיע, ואז אני מחכה לרגע המתאים לפתוח בהספד.

לעולם איני ממהר לפתוח בדברים. הרגע המתאים יציג את עצמו במהלכה הטבעי של השיחה. אחד הנוכחים יזכיר אנקדוטה המתחברת למשפטי הפתיחה של ההספד, או שיגיע הרגע שבו

תעבור תמונה של הנפטר בין הידיים, ותוך התבוננות בה, אגב הטיה קלה של פלג הגוף העליון אל מרכז השולחן, תנועה שאין טבעית ממנה, אפשר לפתוח בדברים.

אני מתחיל בקול נמוך, כופה על החדר את השקט החיוני לעבודתי, ומעט מעט מגביר את קולי, עד שהוא מהסה כל שריד של שיחה גם בפניות הנידחות ביותר. הספד אמיתי, כזה שהוא יצירת אמנות שהנפטר הוא נשואה, אך לא נושאה, אינו סובל מתחרים. אני משתמש בכל גופי, בכל גוני הקול, בכל שרירי הפנים, אפילו בתנועה הקלה של הכתפיים, ובזווית שהיא משרה על היד. אין להגזים בתנועה. צריך לזכור שזה אינו נאום הנישא בכיכר העיר. די בתנועה מרומזת, מחווה המרמזת על תנועה שאולי הייתה צריכה לבוא, חיוך המתרמז בזווית הפה ואינו נוגע בעיניים.

ההספד לא יימשך פחות מחמש דקות, ולעולם לא יותר מעשר. פחות מדי זמן לא יכבד את הנפטר, ויותר מדי לא יכבד את משפחתו. מה שלא הספקת לומר בעשר דקות, אמר לי פעם מישוהו, לא תספיק לומר גם בשלושים. הסיום מחזיר אותי אל החרישיות של הפתיחה. אני מתכנס בתוך עצמי. אם החזקתי בידי תמונה אני מעביר אותה לבא אחריי. איני מבקש לי הכרה או ברכות. דבריי יישארו בזיכרונו של כל מי ששמע אותם. בזאת אני מסתפק. זה שכרו האמיתי של המספיד.

אבל בכל זאת קיימים גם הצרכים החומרניים. אחרי שסיימתי את ההספד, אני יושב עוד זמן מה. מאפשר לנוכחים לעכל את דבריי. מאפשר לזרם השיחה להתחדש. מקבל בחיוך לאה את הברכות ואת דברי השבח.

אחר כך אני קם, לוחץ בעדינות את ידי בני המשפחה, ופונה לחדר השירותים כדי להתרענן לפני שאצא לדרכי. באחד המסדרונות או החדרים הפנימיים אני נעצר לרגע ומגניב לתיקי את החפץ שבו בחרתי מראש. זהו התשלום שאני גובה על שירותיי. החפץ לא יהיה יקר מדי, ולא בעל ערך רגשי כזה שיחסר מאוד למשפחה שכבר סבלה מספיק (לפחות לא ככל שאני יכול להעריך), אבל גם לא יהיה זול או המוני. שרשרת זהב קצרה, פסל קטן של פסל ידוע, אגרטל מיניאטורי מקריסטל אמיתי. למדח מספיק כדי להכיר בערכם של חפצים. אני ניחן בעינו של אספן. לעולם לא אקח כסף מזומן. איני גנב.

אני נכנס לחדר השירותים ושוטף את פניי. אחר כך אני חומק החוצה בלי למשוך תשומת לב. את החפץ שלקחתי אמכור למחרת היום, לפני שהמשפחה תבחין בכלל בחסרונו. המכירה אינה קשה. קיימים אתרים ברשת האינטרנט שישמחו למכור עבורך כל חפץ, ולא ישאלו שאלות מיותרות.

כך, אם כן, עוברים להם ימיי. אני פוקד בין שתיים לשלוש משפחות מדי ערב. אני מביא להן מידה של נחמה, ולוקח בשכרי חפצים שאין להם באמת צורך בהם. איני מתעשר, אך

אני מתפרנס בכבוד מעמלי. בסיכומו של דבר, אני תורם יותר משאני לוקח.

אבל אז הגיע הרגע שבו החל הכול להשתבש.

נכנסתי לבית שבו נערכה השבעה לאישה שחלתה במחלה חשוכת מרפא. היא נאבקה במחלה שנים ארוכות, ותוך כדי כך המשיכה ויצרה גוף עבודה מפואר בתחומה המקצועי, אספה פרסים וכיבודים, והשקיעה במשפחתה ובחבריה. כשהבינה שימיה ספורים, ורצתה לחסוך לעצמה ולמשפחתה את הרגעים הארוכים של הכאב שאין בצדו תקווה, בחרה להיכנס לניתוח שכמעט ודאי היה שלא תצא ממנו בחיים. הכנתי הספד שאפשר להתגאות בו. החלטתי לדבר על כך שחיי של כל אדם אינם אלא סיפור שהעולם מספר לעצמו. רק מי שמעז לשלוט בעצמו בדרך שבה הסיפור שלו מתנהל ובדרך שבה הוא מסתיים יכול להשפיע גם על המסר שיימסך בתוכו. בבחירה הזו, שמנעה מסיפור חייה להיות סיפור על סבל ועל דעיכה, בחרה המנוחה להפוך אותו לסיפור על הישגים ועל עשייה. היא לא סיפקה לנו סיום קורע לב, אך בדרכה שלה העניקה לנו סיפור שלקח בצדו. סיפור שהפך בכוחן של נחישות ואומץ מסיפור על הכרח לסיפור על בחירה.

ואולם, מיד משפציתי את פי לדבר, זיהה אותי אחד הנוכחים. "וינקלר", אמר בפליאה (למותר לציין שהוא לא קרא לי "וינקלר", וגם את שמי האמיתי לא ידע), "לא ידעתי שאתה מכיר גם את הגברת מ'..."

"על מה אתה מדבר, אדוני? מעולם לא נפגשנו", עניתי, אבל המבט בעיניו אמר לי שקו ההגנה הזה לא יעמוד לאורך זמן. "האיש הזה הוא מתחזה!" הוא צעק, ובכך הפגין חשיבה מהירה מכפי שייחסתי לו בתחילה, "פגשתי אותו בשבוע שעבר, בשבעה של א'..."

את המילים הבאות לא הספקתי לשמוע. זינקתי אל הדלת. לא העזתי לחכות למעלית ורצתי במדרגות. למזלי הדירה הייתה בקומה הראשונה. כשהגעתי לרחוב יכולתי לשמוע כבר מפתח הבניין את צעדי הראשונים של מרדף.

נכנסתי לתוך מסעדה שעמדה בפנינת הרחוב. פרצתי אל המטבח ומעבר לו אל סמטת השירות ואל הרחוב המקביל. את המעיל שלבשתי זרקתי באחד הפחים. הגעתי לתחנת אוטובוס באותו רגע שבו נעצר בה קו הנוסע לכיוון ההפוך ממקום מגורי. נסעתי שלוש תחנות. חציתי את הכביש ולקחתי מונית מתחנה שהייתה צמודה לכניסה לאחד הקניונים. ביקשתי מהנהג להוריד אותי במרחק שני רחובות מתחנת אוטובוס בכיוון ההפוך. השתרעתי על המיטה בבגדיי ושכבתי ער כל הלילה. מדי פעם עטפה אותי אפלולית מבורכת, אבל דקות ספורות לאחר מכן שוב הייתי ער, מכוסה זיעה, ממלמל וקודח.

שלושה ימים לא יצאתי מפתח הדירה.

ואז, כשיצאתי, ראיתי את המכוננית.

מחברי הסיפורים יודעים לומר, שכאשר עוקבים אחריו מקצוענים קשה עד בלתי אפשרי להבחין בהם. אבל כשאתה חושש ממעקב, קל לראות אותו בכל פינה, בין אם הוא אמיתי ובין אם לאו.

במקרה שלי הוא היה אמיתי.

אותה מכוננית — לבנה, לא מתבלטת, חבוטה למראה, ובתוכה לסירוגין נהג או נהגת, ליוותה אותי בכל דרכי במהלך היומיים הבאים. מעולם לא התקרבה מדי. לא הצלחתי לתפוס אותה מתניעה ונוסעת אחריי גם כשביצעתי פניות מפתיעות, או חציתי את הכביש והמשכתי בכיוון ההפוך. ובכל זאת, כשיצאתי מתחנתי הבאה ראיתי אותה אי שם באלכסון, בזווית העין. בלילה, כשהצצתי מחלון חדר השינה, יכולתי לראות אותה חונה במקום הקטן, הידוע רק לתושבי הרחוב, שבין הכניסה לחניית הבניין למדרכה, המקום שנהוג לחשוב שאי אפשר לראות מן הבניין עצמו את המכונניות החונות בו, אבל מחלון חדר השינה שלי, כשמוציאים החוצה את פלג הגוף העליון ונאחזים בוילון כדי לא למעוד, אפשר גם אפשר. אחרי שני לילות מחוסרי שינה, הבנתי את שהיה עליי לעשות.

ראשית, השמדתי את רישומי ההכנה שערכתי לשבעות של השבוע הקרוב. אמנם זה פגע בפרנסתי, אבל לפעמים עלינו להיות מוכנים להקריב מעט בהווה כדי להבטיח את העתיד. אחר

כך בחרתי בשבעה של אדם שהכרתי באמת. הוא היה מורה שלי בתיכון. כבר אז היה מבוגר. בשנים האחרונות לקה בדמנציה והיה מאושפז במחלקה סיעודית בבית אבות במרכז הארץ. בימיו האחרונים לא היה מסוגל ללכת, לאכול, או להתנקות בכוחות עצמו. הוא לא היה מורה ראוי לציון, ולא נודעה לו שום השפעה עליי, אבל הלכתי. הצגתי את עצמי בשמי האמיתי, סיפרתי שאני תלמיד שזוכר לו חסד נעורים, ישבתי חצי שעה והלכתי. לא נשאתי הספד ולא לקחתי דבר בשכר עמלי.

כמו שצפיתי מראש, כשיצאתי מן השבעה עיכבה אותי המשטרה.

הם חיפשו בכלי, ולא מצאו שום חפץ שאינו שלי. ראיינו את בני המשפחה ושאלו על אורי וינקלר (ועל עוד כמה שמות, שהופתעתי לגלות שהם מכירים), אבל גילו שהשתמשתי בשמי האמיתי, ושאכן היה לי קשר שניתן להוכיח אל המנוח. הם ערכו חיפוש בדירתי, ולא מצאו שם דבר. פשפשו בחשבון הבנק שלי, וגילו הכנסות בלתי סדירות שנראו חשודות, אך לא היה דרך להוכיח קשר בינן לבין אירוע פלילי כלשהו. הם עימתו אותי עם אותו מכר רחוק שזיהה אותי כאורי וינקלר, אבל כשטענתי שמעולם לא פגשתי אותו ואין לי מושג מיהו אותו וינקלר שעליו הוא מדבר, לא יכלו להוכיח שאיני דובר אמת. היו להם עוד עדים, אבל כל אחד מהם זכר אותי בשם שונה, ואיש מהם לא יכול היה לטעון בוודאות שהוא זוכר את פניי.

השופט לא אישר להאריך את מעצרי.

יצאתי שוב אל הרחוב, אדם חופשי.

אבל מה יכולתי לעשות? איך להמשיך ולהתפרנס? הכישרון היחיד שלי הוא כתיבת הספדים. ידעתי שדירתי נמצאת במעקב. הנחתי שמצותתים לטלפון.

יום אחד יצאתי מהדירה מוקדם בבוקר. עליתי על האוטובוס הראשון. החלפתי קווים כל שלוש תחנות. אחר כך נסעתי לעיר אחרת. עצרתי בתחנה המרכזית ועליתי לקו אוטובוס בכיוון ההפוך. חזרתי על התהליך פעם שנייה ושלישית.

לבסוף עצרתי בעיר קטנה בדרום הארץ. מצאתי חדר אצל משפחה שהייתה זקוקה לכסף. שילמתי במזומן.

במשך כמה חודשים חזרתי לעסוק במקצועי. המתים בערי השדה הדרומיות לא זכו מעולם להספדים מפוארים יותר. עטי היה להם לפה. נשמתם דיברה דרך מילותיי.

אחר כך חזרתי על התהליך. הפעם בצפון הרחוק. אף על פי שתחקיר על אודותיי התפרסם בטלוויזיה, יחד עם תמונה מחקירת המשטרה (לא תאמינו כמה משנה אותך העובדה הפשוטה של הסרת הזקן), לא נתקלתי שוב בזיהויים מפתיעים. גם המשטרה, כך נראה, התייאשה מלעלות על עקבותיי. הארץ גדולה, ושוטרים בה מעט, וגם לשיטתם הנזק שאני גורם קטן מכדי להביא עליי מצוד ממושך ועתיר משאבים.

כך, אם כן, אני ממשיך. לאנשים שאותם אני מבקר אני מביא הקלה, השלמה, תמונת תצרף שבתוכה אפשר להניח את

הזיכרונות. תמונה שמחלקיה הקטנים, אלה שכל אחד מכיר רק מעט מהם, אפשר ללמוד על השלם. על צורתו, על הסימטריה שלו, על משמעותו.

כי חיי אדם אינם אלא סדרה של מקרים חסרי פשר, עד שבא המספיד וסוגר סביבם את המסגרת.

